T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YETİŞKİNLİKTE ÇOCUKLUĞA İLİŞKİN HATIRLANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ İLE YALNIZLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE DUYGU DIŞAVURUM TARZLARININ VE ARKADAŞLIK KALİTESİNİN ARACI ROLLERİ

Emine AKMAN DİREKÇİ

Danışman
Doç. Dr. Arzu ARAZ

İZMİR - 2018

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Yetişkinlikte Çocukluğa İlişkin Hatırlanan Ebeveyn Kabul-Reddi ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının ve Arkadaşlık Kalitesinin Aracı Rolleri" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/06/2018

Emine AKMAN DİREKÇİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Yetişkinlikte Çocukluğa İlişkin Hatırlanan Ebeveyn Kabul-Reddi ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının ve Arkadaşlık Kalitesinin Aracı Rolleri

Emine AKMAN DİREKÇİ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Programı

Bu çalışmanın temel amacı, yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide, mutluluk, üzüntü, öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracı rollerinin belirlenmesidir. Çalışmada yaş ortalaması 26.55 olan (S.D. = 7.59) 876 yetişkin (% 62 kadın) katılımcıya Anne-Baba Kabul-Red Ölçeği, Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri, McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaşlık Fonksiyonları, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Söz konusu değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkiler, PROCESS makrosu kullanarak bootstrap yöntemi ile (n = 5000 bootstrap örneklemi) test edilmiştir. Yedi farklı seri çoklu aracılık modelinin test edilmesi sonucunda, hem anne hem baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide (a) mutluluğun ben odaklı dışavurumunun (b) hem üzüntünün hem de öfkenin sözel dışavurumunun ve (c) arkadaşlık kalitesinin kısmi aracı rolleri anlamlı bulunmuştur. Ayrıca anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluğun öteki odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesinin kısmi aracı rolleri anlamlıdır. Buna göre hatırlanan ebeveyn kabulü artıkça mutluluğun ben odaklı dışavurumu, üzüntünün ve öfkenin sözel dışavurumu artmakta, söz konusu duygu dışavurumlarındaki artışlar, arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltmaktadır. Ayrıca baba değil ama anne kabulünün yalnızlıkla ilişkisinde, mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık ilişkisinin de kısmi aracılık etkileri vardır. Yani

anne kabulü arttıkça, mutluluğun öteki odaklı dışavurumu artmakta, öteki odaklı dışavurumdaki artış arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltmaktadır. Çalışma bulguları Kabul-Red Kuramı ve ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Kabul-Reddi, Duygu Dışavurumu, Arkadaşlık Kalitesi, Yalnızlık.

ABSTRACT

Master's Thesis

Emotional Expression Styles and Friendship Quality as Mediators of the Relation Between Adults' Remembrances of Parental Acceptance-Rejection in Childhood and Loneliness

Emine AKMAN DİREKÇİ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Psychology

Psychology Program

The main purpose of the current study was to investigate the serial multiple mediator roles of emotion expression styles, friendship quality in the relationship between adults' remembrances of parental acceptance in childhood and loneliness. In this study, 876 individuals (62% female) and the mean age was 26.55 years (S.D. = 7.59) completed measures of adult versions of the Parental Acceptance-Rejection Questionnaire for Mothers and Fathers, Emotional Expression Styles Inventory, McGill Friendship Scale-Friendship Functions, UCLA Loneliness Scale and a Demographic Information Form. Direct and indirect effects between the relevant variables were assessed with bootstrapping method by using the PROCESS (n = 5000 bootstrapping iterations). The results of the seven serial multiple mediation models revealed that (a) self-focused expression of happiness (b) verbal expression of both sadness and anger (c) friendship quality partially mediated the relations between adults' remembrances of mother-father acceptance in childhood and loneliness. Overall, as the parental acceptance increases, the level of self-focused expression of happiness; verbal expression of sadness and anger increases and the increase in emotional expression relevant emotional expression styles, in turn, predicted higher friendship quality which then predicted lower loneliness. In addition, other-focused expression of happiness and friendship quality partially mediated the relations between adults' remembrances of mother

acceptance and loneliness. In other words, as the remembrances of mother acceptance increases, the higher level of other-focused expression of happiness predicted higher friendship quality which then predicted lower loneliness. The findings of the current study were discussed in the light of Parental Acceptance-Rejection Theory and related literature.

Keywords: Parental Acceptance-Rejection, Emotional Expression, Friendship Quality, Loneliness.

YETİŞKİNLİKTE ÇOCUKLUĞA İLİŞKİN HATIRLANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ İLE YALNIZLIK ARASINDAKI İLİŞKİDE DUYGU DIŞAVURUM TARZLARININ VE ARKADAŞLIK KALİTESİNİN ARACI ROLLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
EKLER LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. EBEVEYN KABUL-RED KURAMI 5
1.1.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu 6
1.1.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu 8
1.1.3. EKAR Kuramının Alt Kuramları 9
1.1.3.1. Kişilik Alt Kuramı (Personality Subtheory) 9
1.1.3.2. Kültür ve Ebeveyn Kabul-Reddi 15
1.2. DUYGU DIŞAVURUMU 17
1.2.1. Duygular 17
1.2.2. Duygu Dışavurumu 18
1.2.3. Duygu Dışavurumuna İlişkin Teorik Modeller 19
1.2.4. Duygu Dışavurumunun Sosyal İşlevleri 19
1.2.5. Duygu Dışavurumunun Psikolojik İşlevleri 22

1.2.6. Duygu Dışavurumu ile Ebeveyn Kabulü, Arkadaşlık ve Yalnızlık Arasındaki İlişkilere Yönelik Araştırmalar 23
1.2.6.1.Mutluluk Dışavurumu 26
1.2.6.2. Üzüntü Dışavurumu 27
1.2.6.3. Öfke Dışavurumu 29
1.3. ARKADAŞLIK KALİTESİ 30
1.3.1. Arkadaşlık Kalitesine İlişkin Araştırmalar 32
1.4.YALNIZLIK 36
1.4.1. Yalnızlığa İlişkin Araştırmalar 38

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM

2.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ 42
2.2. KATILIMCILAR 44
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 45
2.3.1. Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) 45
2.3.2. Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri (DDTE) 47
2.3.3. McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaş Fonksiyonları (MAÖ-AF) 49
2.3.4. UCLA Yalnızlık Olceği (YÖ) 50
2.3.5. Kişisel Bilgi Formu 50
2.4. İŞLEM 51
2.5. VERİ ANALİZLERİ 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR

3.1. ÇALIŞMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER 54
3.1.1. Çalışma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması 56
3.1.2. Çalışma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları 59
3.2. ARACILIK HİPOTEZLERİNİN TEST EDİLMESİ 62
3.2.1. Anne-Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının Aracılık Etkileri 65

3.2.1.1. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 65
3.2.1.2. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 67
3.2.1.3. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 69
3.2.1.4. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 71
3.2.1.5. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 73
3.2.1.6. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri 75
3.2.2. Anne-Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzları ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 81
3.2.2.1. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 81
3.2.2.2. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 83
3.2.2.3. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 85
3.2.2.4. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 86
3.2.2.5. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 88
3.2.2.6. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 90
3.2.2.7. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri 92
SONUÇ 99
KAYNAKÇA 114
EKLER

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Örneklemin Tanımlayıcı İstatistikleri s. 45
Tablo 2: Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, En Düşük ve En Yüksek Puanları s. 55
Tablo 3: Çalışma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması T-Testi Tablosu s. 58
Tablo 4: Demografik Değişkenler ve Çalışma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları s. 60
Tablo 5: Arkadaşlık Kalitesine Yönelik Dolaylı Etkilere İlişkin Özet Tablosu s. 77
Tablo 6: Paralel Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu s. 78
Tablo 7: Yalnızlığa Yönelik Dolaylı Etkilere İlişkin Özet Tablosu s. 94
Tablo 8: Seri Çoklu Aracılık Modelleri Bulgularına İlişkin Özet Tablosu s. 95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: "Önerilen Teorik Model s. 4

Şekil 2: Önerilen Teorik Model. Yordayıcı değişkenler; (1) Anne Kabulü, (2) Baba Kabulü'dür. s. 43

Şekil 3: Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi ve Paralel Çoklu Aracılık Modeli s. 64

Şekil 4: Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi ve Seri Çoklu Aracılık Modeli s. 65

Şekil 5: Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 1) s. 67

Şekil 6: Anne Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 2) s. 69

Şekil 7: Anne Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 3) s. 71

Şekil 8: Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 4) 72

Şekil 9: Baba Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 5) s. 74

Şekil 10: Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 6) s. 76

Şekil 11: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 7) s. 83

Şekil 12: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 8) s. 84
Şekil 13: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 9) s. 86
Şekil 14: Anne Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 10) s. 88
Şekil 15: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 11) s. 90
Şekil 16: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 12) s. 91
Şekil 17: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 13) s. 93

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Etik Kurul İzni ek s. 1
Ek 2: Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Anne Formu Örnek Maddeler ek s. 2
Ek 3: Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Baba Formu Örnek Maddeler ek s. 3
Ek 4: Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri Örnek Maddeler ek s. 4
Ek 5: McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaş Fonksiyonları Örnek Maddeler ek s. 6
Ek 6: UCLA Yalnızlık Ölçeği Örnek Maddeler ek s. 7
Ek 7: Kişisel Bilgi Formu ek s. 8
Ek 8: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu ek s. 10

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan için diğer bireylerle ilişki içerisinde olmak, önemli bir gerekliliktir. Ancak insan, yaşamının hemen her evresinde birçok farklı nedenden dolayı yalnızlığı deneyimleyebilmektedir ve bu deneyimler farklı sonuç ve tepkiler ortaya çıkarmaktadır. Yalnızlık duygusu sosyal ilişkilerdeki yetersizlik, bir gruptan dışlanma gibi hoş olmayan tecrübeler ya da kişinin sevilmediğini düşünmesi gibi olumsuz bilişlere bağlı olarak deneyimlenmektedir (Perlman ve Peplau, 1984: 13-46). Yalnızlık, çevredeki kişilerin varlığı gibi fiziksel unsurlardan ziyade, sosyal, zihinsel ve duygusal süreçlerle yakından ilişkilidir (Kumar, 2015: 1170). Dolayısıyla tek başına olma durumu gibi nesnel bir tecrübe değil, bu durumun subjektif bir değerlendirmesidir (Maes, Vanhalst, Spithoven, Van den Noortgate ve Goossens, 2016: 547). Örneğin, oldukça kalabalık bir sosyal çevrede ve çok sayıda arkadaşı olan bir kişi kendini yalnız olarak tanımlayabileceği gibi, çok kısıtlı bir sosyal çevrede, daha izole bir yaşamı olan bir başkası ise kendini yalnız biri olarak tanımlamayabilmektedir.

Yalnızlık genel olarak stresli ve olumsuzluk atfedilen bir durumdur (Coplan ve Bowker, 2014: 3). Literatürde, yalnızlığın çeşitli psikopatolojilerle, psikolojik sağlıkla ve iyi olma ile ilişkilendirildiği pek çok çalışma mevcuttur (Hawkley ve Cacioppo, 2010: 220). Dolayısıyla yalnızlığın engellenmesi ve azaltılması, psikolojik iyi olma ve sağlık açısından önemlidir (Nicolaisen ve Thorsen, 2017: 126).

İnsanın psiko-sosyal gelişiminde ve yetişkinlikteki davranışlarında çocukluk döneminin önemini vurgulayan pek çok Psikoloji Kuramından biri de Rohner tarafından geliştirilmiş olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'dır (yeni adıyla Kişilerarası Kabul-Red Kuramı). Ebeveyn Kabul-Red Kuramı çocukluk dönemindeki yaşantıların kişinin duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimine etkilerini fenomenolojik yaklaşımı benimseyerek açıklayan bir kuramdır (Rohner, 2016: 9). Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, çocukluk döneminde, kişinin ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilmesinin yetişkinlik dönemindeki kişilik özellikleri ve genel psikolojik uyumu ile ilişkili olduğunu; ebeveynleri tarafından reddedildiğine yönelik algının, kişiliği ve psikolojik uyumu olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır.

Rohner ve arkadaşları (2018, yayın aşamasında) beş farklı ülkede gerçekleştirdikleri kültürlerarası çalışmada, kişilerin çocukluk döneminde

ebeveynleri tarafından reddedildiklerine yönelik algılarının psikolojik uyum ile negatif, yalnızlık ile pozitif ilişkili olduğu kanıtlamışlardır. Yalnızlık üzerindeki gelişimsel dönem etkilerinin araştırıldığı Wei, Russell ve Zakalik'in (2005: 602-614) çalışmasında ise çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin ve ebeveyn davranışlarının, yetişkinlik dönemindeki sosyal etkileşimler ve yalnızlıkla ilişkili olduğu kanıtlanmıştır. Söz konusu araştırma kapsamında, kaygılı bağlanmanın sosyal yeterliliği negatif yönde etkilediği, azalan sosyal yeterliliğin de yalnızlık düzeyini artırdığı; kaçınmacı bağlanmanın ise düşünce ve duygu dışavurumunu azalttığı, azalan düşünce ve duygu dışavurumunun da yalnızlık düzeyini artırdığı bulgusu elde edilmiştir.

Rohner özellikle kişilik alt kuramında, reddedilen çocuklar ve reddedildiğini hatırlayan yetişkinlere ilişkin yedi temel öğe olduğunu savunmaktadır. Bunlar (a) kaygı ve güvensizlik, (b) duygusal bağımlılık - savunucu bağımsızlık, (c) duygusal tepkisizlik, (d) olumsuz dünya görüşü, (e) öfke ve öfkenin düzenlemesine ilişkin problemler, (f) düşük benlik saygısı ve (g) düşük özyeterliliktir (Rohner, 2016: 2). Bu kişilik özelliklerinin bir bölümü duygusal yaşantıya ilişkindir ve yetişkinlikte sergilenen duygu odaklı tepkilerin, çocuklukta ebeveynle olan etkileşimle şekillendiği savunulmaktadır. Dolayısıyla, kişilik eğilimi olarak ortaya çıkan duygu odaklı tepkiler konusu bizi duygu dışavurum kavramına götürmektedir.

Kring, Smith ve Neale (1994: 934) duygu dışavurumunu "kişilerin sahip oldukları duyguları, sosyal bağlamdan ya da duygunun pozitif ya da negatif değerinden bağımsız olarak, açık bir şekilde ifade etmesi" olarak tanımlamışlardır. Yıllar içinde gerçekleştirilen önemli sayıdaki araştırma, duygu dışavurumu ve duyguları bastırmanın ilk izlenimler, beğenilme, sosyal destek, sosyal doyum ve romantik ilişki kalitesi gibi sosyal çıktılarla ilişkisini incelemiştir (örn. Butler, Egloff, Wlhelm, Smith, Erickson ve Gros, 2003: 48-67; Shariff ve Tracy, 2011: 757-787). Duygu dışavurum düzeyi yüksek olan kişilerin daha fazla pozitif duygu durumuna sahip oldukları, arkadaşları ile etkileşim kurmaya daha fazla önem verdikleri, daha düşük düzeyde depresif semptomlar gösterdikleri ve daha az yalnız kalma eğiliminde oldukları kanıtlanmıştır (Burgin, Brown, Royal, Silvia, Barrantes-Vidal ve Kwapil, 2012: 185-190).

Duygularını daha az dışavurup daha çok bastırma eğilimi olan kişilerin, sosyal bağlarının daha zayıf olduğu, yakın arkadaşlık kurmaya daha az yatkın oldukları bilinmektedir (English ve John, 2013: 314-329). Kişinin düşünce ve duygularını dışavurması, sosyal becerilerini artırarak kişilerarası ilişkilerinin gelişimine katkıda bulunmakta ve yalnızlığının azalması üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla kişilerin duygu dışavurumu, sosyal ilişki gelişimine katkıda bulunarak yalnızlık hissinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır (Wei ve diğerleri, 2005: 602-614). Duygu dışavurumunun sosyal işlevler üzerindeki etkisi bir çalışmada çocukların akran ve arkadaşlık ilişkileri bağlamında da çalışılmıştır (Abraham ve Kerns, 2013: 399-425). Lopes, Salovey ve Straus'un (2003: 641-658) çalışmasında ise duygu düzenleme becerileri yüksek üniversite öğrencilerinin yakın arkadaşlarıyla arkadaşlık ilişkilerinin daha kaliteli olduğu ve daha çok destek içerdiği kanıtlanmıştır.

Arkadaşlık temel olarak gönüllü ve yüksek düzeyde karşılıklı duygusal yakınlığın ve sosyal desteğin paylaşılması olarak tanımlanmaktadır (Hartup ve Stevens, 1999: 76). Araştırmalar, bir arkadaşa sahip olmanın, arkadaşlarla yakınlığın ve arkadaşlık kalitesi gibi faktörlerin psikolojik uyum ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkilerin farklı yaş grupları ve farklı kültürel gruplarda da gözlendiğini vurgulamaktadır (Demir, Orthel-Clark, Özdemir ve Özdemir, 2015: 120).

Waldrip, Malcolm ve Jensen-Campbell, (2008: 832) yakın arkadaşlık ilişkileri olan, sosyal kabulü ve arkadaşlık kalitesi yüksek kişilerin psikolojik iyi olma ve sosyal uyum düzeylerinin de yüksek olduğunu vurgulamakta ve özellikle arkadaşlık kalitesinin psikolojik uyum üzerindeki koruyucu ve iyileştirici işlevine dikkat çekmektedirler.

Bağlanma gibi ebeveynlerle ilişkilere yönelik özelliklerle de bağıntılı olan arkadaşlık kalitesinin incelendiği Özen, Sümer ve Demir'in (2011: 163-181) araştırmasında, ebeveynlerine güvenli bağlanan katılımcıların arkadaşlık kalitesi düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ergen katılımcılarla gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise arkadaşlık kalitesinin, yalnızlığı olumsuz yönde yordadığı bulunmuştur (Vanhalst, Luyckx ve Goossens, 2014: 100-118). Ayrıca, yeterli nitelikte kişilerarası ilişkiler geliştiren kişilerin daha az yalnız hissettikleri ve psikolojik iyi olma düzeylerinin daha yüksek olduğu da bilinmektedir (Wei ve diğerleri, 2005: 602).

İlgili literatür incelendiğinde çocukluk ve ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin ele alındığı pek çok araştırma bulunmasına rağmen, yetişkinlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerinin incelendiği çalışmaların sayıca daha az olduğu görülmektedir (örn. Wise ve King, 2008: 828-848; Hood, Creed ve Mills, 2017: 1-7). Ayrıca çocukluk dönemine ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul reddinin, yetişkinlikteki yalnızlıkla olan ilişkisinin duygu dışavurum tarzları ve en yakın arkadaşla ilişkinin kalitesi bağlamında çalışıldığı görgül bir araştırmanın bulunmadığı dikkat çekmektedir.

Ebeveyn kabul-reddi, yalnızlık, duygu dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi arasındaki teorik ve görgül ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada, çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul-reddinin, yetişkinlikteki yalnızlıkla olan ilişkisi temel duygulardan olan mutluluk, üzüntü ve öfke (Shaver, Schwartz, Kirson, ve O'Connor, 1987: 1064) dışavurum tarzları ve en yakın arkadaşla olan ilişki bazında incelenecektir. Bir diğer ifade ile yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul-reddinin, yalnızlığı yordamasında duygu dışavurum tarzlarının (mutluluk, üzüntü, öfke) ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık rolleri araştırılacaktır. Bu araştırma kapsamında, Şekil 1'de sunulmuş olan model test edilecektir.

Şekil 1: Önerilen Teorik Model

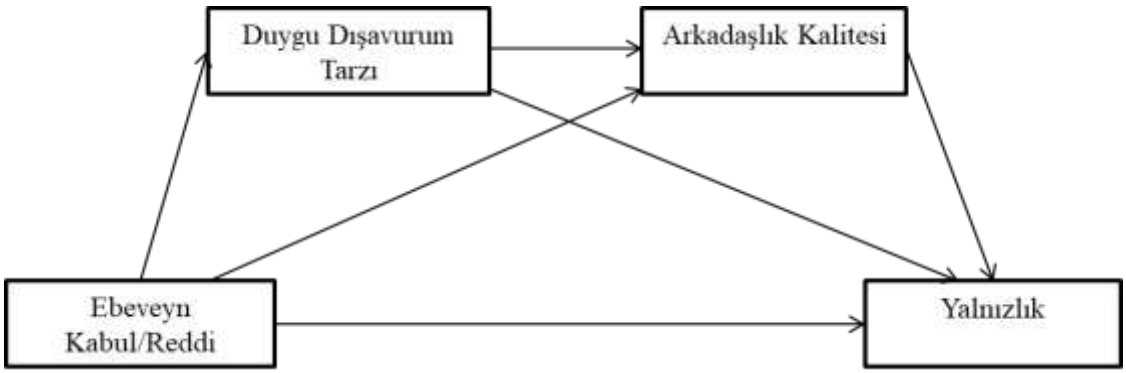

Ebeveyn çocuk ilişkilerinin, bireyin sosyal ve bilişsel süreçlerinin gelişimi üzerindeki etkilerinin anlaşılmasının, yalnızlığın önlenmesi ve psikolojik uyumun desteklenmesi açısından kritik bir öneme sahip olduğu (Minzi, 2006: 189) göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu değişkenlerin ilk kez bir arada çalışılacağı bu araştırmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. EBEVEYN KABUL-RED KURAMI

Bireyin psiko-sosyal gelişiminde ve yetişkinlik dönemindeki davranışlarında çocukluk yaşantısının önemi birçok Psikoloji kuramı (örn. Bağlanma Kuramı) aracılığıyla ele alınmıştır. Çocukluk dönemi yaşantılarında en önemli sosyal bağlar, ebeveynlerle kurulmaktadır ve ebeveynin çocuğuyla ilişkisi hem çocukluk dönemindeki gelişim süreçleri hem de yetişkinlik dönemi üzerinde oldukça belirleyici bir role sahiptir. Çocukluk yaşantısının kişinin duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimine etkilerini açıklayan kuramlardan biri de Rohner tarafından geliştirilmiş olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'dır (Rohner ve Rohner, 1980: 189).

Ebeveyn Kabul-Red kuramı (EKAR Kuramı), ABD ve dünya çapında ebeveyn kabul-reddinin önemli nedenlerini, sonuçlarını ve ilişkili olduğu faktörleri açıklamayı amaçlayan kanıt temelli bir yaşam boyu gelişim ve sosyalizasyon kuramıdır (Rohner ve Khaleque, 2002: 3; Rohner, 2016: 2). EKAR kuramı ebeveyn kabul-reddinin, hem çocukların hem de yetişkinlerin kişilik eğilimleri, psikolojik uyumları ve davranışsal işlevleri üzerinde yordayıcı etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Khaleque ve Rohner, 2012: 105; Rohner ve Rohner, 1980: 190). 1960'dan itibaren çoğunlukla çocuklukta algılanan ebeveyn kabul-reddi ile ilişkili olarak ele alınan araştırmalar kapsamında kuram "Ebeveyn Kabul-Red Kuramı" olarak adlandırılmıştır. Ancak 2000 yılından itibaren yaşam boyu süren yetişkin yakın ilişkilerini ve diğer kişilerarası ilişki türlerini kapsayacak şekilde genişletildiği için kuramın ismi "**Kişilerarası Kabul-Red Kuramı**" olarak yeniden düzenlenmiştir (Rohner, 2016: 4).

Filogenetik perspektife sahip EKAR kuramı, insanların kendileri için "önemli olan kişilerden (significant others) bağlama figürü olarak da ifade edilen, olumlu tepki alma gereksinimlerine sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Kuramın temel varsayımına göre, kişilerin bu ihtiyacı kültür, coğrafya, ırk, dil, fiziksel görünüş, sosyal statü, v.b. koşullardan bağımsız olarak bütün insanlar için geçerlidir (Rohner ve Britner, 2002: 19; Rohner ve Khaleque, 2010: 75; Rohner, 2016: 6). EKAR kuramına göre olumlu tepki; kişilerin kendileri için önemli olan insanlardan

olumlu duygusal yakınlık sağlama ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır ve bu ihtiyaç çocukluk döneminde, ebeveynin sevgisi, bakımı ve desteğine karşılık gelmektedir (Khaleque, Rohner, 2012: 103). Olumlu tepki ihtiyacı, diğerleri için olumlu düşünme isteğini ya da beklentisini içerecek şekilde, yetişkinlikte daha farklı ve karmaşık bir hal almaktadır ve bu ihtiyaç karşılanmadığında, kişiler belirli sosyal, duygusal ve bilişsel davranışlar gösterme eğilimindedirler (Khaleque ve Rohner, 2012: 103; Rohner, 2016: 6).

1.1.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Kabul görme ihtiyacı, kişiler arası davranışlara yönelik güçlü bir motivasyondur ve reddedilme durumunda kişinin bu motivasyonu engellenmektedir. Reddedilme ile oluşan bu engellenme, kişilerin ileri dönemlerdeki yetişkinlik yaşantıları üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir (Ibrahim, Rohner, Smith ve Flannery, 2015: 51). Ebeveyn Kabul-Red Kuramının sıcaklık boyutu (warmth dimension), bir ucunda çocuklukta algılanan ebeveyn kabulü, diğer ucunda ebeveyn reddi olan çift kutuplu bir boyuttur (Rohner, 1994: 115). Ebeveynliğin sıcaklık boyutu, bireyler arasındaki (örn. ebeveyn çocuk arasındaki) sevgi bağının kalitesine ilişkin ipuçları sunmaktadır. Tüm bireyler çocukluk dönemlerinde kendilerine bakım veren önemli kişilerden az ya da çok sevgi gördükleri için sıcaklık boyutuna dahil edilebilirler. Bu durum bireylerin kategorik olarak kabul edilmiş ya da reddedilmiş olduğunu ifade etmekten çok, sıcaklık boyutunda düzlemsel olarak kabul ya da red uçlarına yakın bir yerde yer almaları ile açıklanmaktadır. Sıcaklık boyutu, bir yanıyla çocuk ve ona bakım hizmeti veren önemli kişi arasındaki sosyal etkileşime odaklanırken, bir yanıyla da bu sosyal etkileşimin çocuğun zihnindeki tasarımına vurgu yapar niteliktedir (Rohner, 1994: 115).

Rohner, kabul veya redde yol açan ebeveyn davranışlarının bir kültürden diğerine farklılaşabileceğini, ancak reddedilmeye yönelik subjektif algının tüm kültürlerde benzer sonuçlar doğuracağını savunmaktadır (Rohner, 2005: 379; 2016: 6). Sıcaklık boyutunun pozitif olarak değerlendirilen ucunda ebeveynin çocuğuna karşı sergilediği ilgi, bakım, destek, şefkat, sevgi vb. davranışlarını içeren "kabul etme" davranışları yer almaktadır. Kabul etme, ebeveynlerin çocuklarına yönelik

sıcaklık, sevgi gibi hislerini davranışsal ve sözel olmak üzere iki farklı türde ifade etmesidir. Gülümseme, öpme, kucaklama vb. davranışsal kabul ifadelerini; çocuğa onunla ilgili güzel şeyler söyleme, onu övme, iltifat etme vb. ise sözel kabul ifadelerini temsil etmektedir (Rohner, 2005: 380). Sıcaklık boyutunun negatif ucunda ise bu tür davranışların yokluğu ile çocuğu psikolojik ya da fiziksel olarak inciten duygu ve davranışları içeren "reddetme" yer almaktadır. Ebeveyn reddi, duygusal istismarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Rohner ve Rohner, 1980: 190). Reddetme kavramsal olarak sıcaklık, sevgi, bakım, rahatlık, endişe, destek veya çocuk ve yetişkinlere yönelik ebeveynlerin ya da diğer bağlanma figürlerinin sevgilerinin yokluğunu veya önemli derecede eksikliğini ayrıca fiziksel ve psikolojik olarak zararlı olabilecek çeşitli davranış ve duyguları ifade eder (Rohner, 2005: 380). Ebeveyn kabul-red kuramında, ebeveyn kabulü terimi; sıcaklık, şefkat, bakım, rahatlık, ilgi, destek, kısaca ebeveynlerin çocuklarına karşı hissettikleri ve gösterdikleri sevgiyi ifade etmek için kullanılır. Ebeveyn reddi, ebeveynlerin sıcaklığının ve sevgisinin yokluğunu veya geri çekilmesini ifade eder (Sultana ve Khaleque, 2015: 2). Kuramda, iki kutuplu düzlemdeki ebeveyn sıcaklığının pozitif ucunda ebeveyn kabulü, negatif ucunda ise ebeveyn reddi bulunmaktadır.

Rohner'e (2016: 3) göre ebeveynler, çocuklarına karşı reddedici davranışlarını dört temel şekilde gösterebilmektedirler. Bu reddedici davranışlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

1) Soğukluk-Sevgi Eksikliği: Ebeveynlerin çocuklarına soğuk davranıp, sıcaklık ve sevgilerini esirgeyerek duygusal soğukluk göstermeleridir (örn. alay etmek, küçümsemek, kaba ve acımasız üslupla konuşmak gibi sözel saldırganlık davranışları).

2) Düşmanlık-saldırganlık: Ebeveynlerin çocuklarına düşmanlık hissedip, saldırganca davranmalarıdır. (örn. vurmak, tekmelemek gibi fiziksel saldırganlık davranışları)

3) İlgisizlik-İhmal: Ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına kayıtsız davranıp, ihmal etmeleridir.

4) Ayrışmamış Red: Ebeveynin çocuğa karşı davranışlarında görünürde soğukluk, düşmanlık, saldırganlık, kayıtsızlık ve ihmal edicilik gibi reddedici göstergeler olmamasına rağmen, çocuğun ebeveynleri tarafından gerçekten sevilip

onaylanmadığına inanması ve onları sevmediği duygusunu ifade etmektedir.

Ebeveyn kabulü ve reddi terimleri sırasıyla olumlu ve olumsuz davranışları ifade etmektedir. Bununla birlikte, Rohner (2005: 395) çeşitli araştırmalarda, bu tür değer yargılarının oluşturulmamasına özen gösterilmesi gerektiğini, kabul ve red ifadelerinin yargısal ya da değerlendirici olmaktan çok, ebeveynlerin davranışlarını tanımlayan kavramlar olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü dünya genelinde ebeveynlerin yaklaşık % 25'inin EKAR kuramının tanımlamalarına göre reddedici davranışlar dahilinde davranma eğilimleri olduğu bilinmektedir. Rohner'e (Rohner ve Rohner, 1980: 195) göre ebeveynlerin çoğu çocuklarına, ait oldukları kültüre ait normlar temelinde, sorumlu ebeveynlerin davranması gerektiği şekilde davranıyor olduklarını düşünmektedirler.

1.1.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu

Ebeveyn Kabul-Red Kuramına göre ebeveynliğin diğer bir boyutunda "kontrol" yer almaktadır. Ebeveyn kontrolü, aşırı düzeyde izin verici ya da kısıtlayıcı ebeveyn davranışlarını içermektedir (Rohner ve Rohner, 1981: 245). Çocuklarının davranışlarını nadiren kontrol eden ebeveynler "izin verici ebeveyn" olarak adlandırılırken; çocuklarını sürekli kontrol edenler ise "kısıtlayıcı ebeveyn" olarak tanımlanmaktadırlar. Davranışsal kontrol temel olarak iki şekilde gözlenmektedir (Rohner, 2005: 390):

1) Ebeveynlerin çocuklarının davranışlarına sınırlama veya kısıtlama koymaları (yani, ebeveynlerin uyumlu davranışları gerektiren direktifleri kullanma, talep etme ve aile veya ev kuralları oluşturma ölçütlerinin belirlenmesi);

2) Ebeveynlerin bu ölçüt ve kurallara uyma konusunda ısrar etmeleri.

Aşırı kontrol durumunda, ebeveynler çocuğunun davranışlarını sürekli takip ederek, çocuğun belli beceriler edinip özerkliğini kazanmasını kısıtlarlar. Kontrol boyutunun diğer ucunda yer alan izin vericilik boyutunda ise ebeveynlerin çocuğa kurallar koymama ya da sadece çocuğun fiziksel sağlığı için gereken kontrolü sağlama eğilimi göstermektedirler. Ayrıca, ebeveynler çocuğun davranışlarını yönlendirici olmayarak, çocuğun kararlarını kendi koymasına ve istediği gibi davranmasına izin vermektedirler (Rohner ve Rohner, 1981: 251). Kontrol

boyutunun sıcaklık boyutuna oranla, daha az çalışılmış olduğu gözlenmektedir.

1.1.3. EKAR Kuramının Alt Kuramları

EKAR kuramı, ebeveyn kabulünün çocuk üzerinde tutarlı olumlu etkilere sahip olduğunu ve ebeveyn reddinin hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik uyum ve davranışsal işlevleri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu varsaymaktadır (Khaleque, 2015: 227). İlgili literatürde (Rohner ve Rohner, 1980: 190; Rohner, 2016: 8) EKAR kuramı (1) Kişilik alt kuramı, (2) Başa çıkma alt kuramı, (3) Sosyo-kültürel sistemler kuramı olmak üzere kendi içerisinde üç alt kurama ayrılmaktadır. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, üç alt kuram ile aşağıda belirtilen beş temel soruya cevap aramaktadır (Rohner ve Khaleque, 2002: 2):

1. Farklı sosyokültürel çevrelerden ve etnik gruplardan gelen bireyler, aileleri tarafından kabul veya reddedildiğinde tepkileri nasıl olmaktadır? (kişilik alt kuramı)
2. Çocukluk döneminde reddedilme, yetişkinliğe ve yaşlılığa ne derece etki etmektedir? (kişilik alt kuramı)
3. Bazı çocuklar ve yetişkinler neden çocukluk dönemindeki reddedilme deneyimleriyle diğerlerine göre daha etkili bir şekilde başa çıkmaktadırlar? (başa çıkma alt kuramı)
4. Neden bazı ebeveynler sıcak, sevecen ve kabul edici iken diğerleri soğuk, saldırgan, ihmal edici ve reddedici davranışlar sergilemektedir? (sosyokültürel sistemler alt kuramı)
5. Bir toplumdaki sosyal yapının bazı ebeveynlerin sıcak ve sevgi dolu bazılarının soğuk, saldırgan ve reddedici olması üzerindeki etkisi nedir? (sosyokültürel sistemler kuramı)

1.1.3.1. Kişilik Alt Kuramı (Personality Subtheory)

EKAR Kuramının kişilik alt kuramı, farklı ırk ya da etnik gruplar ve sosyokültürel ortamlarda yer alan, farklı cinsiyetten çocukların, ebeveynleri tarafından kabul ya da reddedildiği durumlarda verdikleri tepkilerin nasıl

farklılaştığını incelemektedir. Ayrıca, bu alt kuram, çocukluk döneminde kişilerin ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilmesinin yetişkinlik ya da yaşlılık döneminde kişilik yapısı ve genel psikolojik durum üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Kişilik alt kuramı, insanların kendileri için en önemli kişilerden (anne-baba gibi) olumlu tepki almaya yönelik, temel olarak evrim sürecinde ortaya çıktığı ve biyolojik temelli olduğu düşünülen ihtiyaçları olduğu varsayımına dayanmaktadır. "Olumlu tepki ihtiyacı" (the need for positive response) kişinin farkındalığı dahilinde olsun veya olmasın duygusal olarak ilgi, şefkat, bakım ve destek arzusu olarak ifade edilmektedir. Yetişkinlik döneminde bu ihtiyaç, daha karmaşık bir hal alarak duygusal yakınlık kurulan "diğer önemli kişiler" (significant others) tarafından beğenilme isteğini de kapsayacak şekilde (kişi farkında olsun ya da olmasın) olumlu tepki ihtiyacına dönüşerek, daha farklı ve karmaşık bir hal almaktadır (Rohner, 2016: 6). Bebeklik ve çocukluk gibi erken gelişim dönemlerinde bu ihtiyacı en iyi karşılayabilecek kişiler anne ve baba iken, ergenlik ve yetişkinlik döneminde farklı önemli kişiler söz konusu olmaktadır. EKAR Kuramında, "ebeveyn" olarak kabul edilen kişiler, çocuğun uzun süreli olarak temel bakım ihtiyaçlarını karşılayan kişiler olarak düşünülmektedir. Bu kişiler, bazen çocuğun anne-babası olabileceği gibi, bazen de bu ihtiyaçlarını karşılayan başka bir akrabası, bazı durumlarda ise çocukla herhangi bir akrabalık ilişkisi bulunmayan ebeveyn yerini almış diğer önemli kişiler olabilmektedir (Rohner, 2004: 830).

EKAR Kuramına göre diğer önemli kişiler, bir çocuğun veya yetişkinin nispeten uzun süreli duygusal bağ kurduğu, birey için benzersiz şekilde önemli bir bağlanma figürü olan herhangi bir kişidir. Kurama göre, bir çocuğun ya da yetişkinin bağlanma figürü ile arasında duygusal açıdan güvenli bir bağ olması, o kişiyle olan ilişki kalitesine bağlıdır. Çocuğun duygusal olarak kendini güvende hissetmesi ve sağlıklı bir gelişim süreci geçirmesi, ebeveynle olan ilişki kalitesi ile yakından ilgilidir (Rohner, 2005: 391). Bu bağlamda bebeklik ve çocukluk döneminde bu olumlu tepki ihtiyacını en iyi karşılayacak kişilere örnek olarak ebeveynler gösterilebilirken, ergenlik ve yetişkinlik döneminde ebeveynlere ek olarak yakın ilişki kurulan ve duygusal açıdan öneme sahip kişiler de (öğretmenler, romantik ilişki partnerleri, yakın arkadaşlar gibi) diğer önemli kişilere örnek gösterilmektedir (Khaleque, 2015: 226-243; Rohner, 2016: 7).

Kişilik alt kuramı, çocukların ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilme algısından belirli bir şekilde etkilendiklerini vurgulamaktadır. Çocuğun duygusal mekanizmalarının ve diğer psikolojik süreçlerinin gelişimi, ebeveynleriyle olan ilişkisinin kalitesine bağlı olduğu için, çocukların yaşamında ebeveynlerin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle, ebeveyn tarafından kabul veya reddedilmenin, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Yetişkin bireylerin ebeveyn kabul-reddine ilişkin anımsamaları da çocuklukta olduğu gibi psikolojik uyum ile ilişkili olup, yetişkinlik döneminde de birey için önemli olan diğer kişilerin kabul-reddi üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Rohner, 2004: 830; Khaleque ve Rohner, 2012: 103). Ayrıca Kişilerarası Kabul-Red Kuramına göre, yetişkin bireylerin yakın ilişki partnerleri ile kurdukları duygusal bağ ve bu ilişkinin kalitesi, çocuk ve ebeveyn arasındaki duygusal bağa benzer şekilde, yetişkinlik dönemindeki bireylerin kişilik özellikleri ve psikolojik uyumları üzerinde etkilidir (Rohner, 2016: 9). Sonuç olarak, EKAR Kuramı genel olarak bireyin çocukluk döneminde algılanan ebeveyn kabul-reddinin, bireyin kişilik gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu görüşünü vurgulamaktadır.

EKAR kuramına göre ebeveynleri tarafından reddedilen çocuk ve yetişkinler, bireylerin psikolojik uyumu ile ilişkili olan ve kültür, dil, cinsiyet gibi değişkenlere göre farklılaşma göstermeyen yedi kişilik özelliğine sahiptirler (Rohner ve Britner, 2002: 19). EKAR Kuramının kişilik alt kuramı, ele aldığı yedi kişilik boyutunun, farklı düzeylerde ebeveyn kabul ya da reddi algılayan bireylerin her bir kişilik boyutu için belirli bir noktada konumlandığını ve dolayısıyla artan ya da azalan şekilde ilgili kişilik özelliklerini sergilediğini savunmaktadır. Bu kişilik özellikleri a) bağımlılık veya savunucu bağımsızlık (dependence or defensive independence), (b) düşmanlık/saldırganlık (hostility/aggression), (c) olumsuz öz-saygı (negative self-esteem), (d) olumsuz öz-yeterlik (negative self-adequacy), (e) duygusal tepkisizlik (duyarsızlık) (emotional unresponsiveness) (f) duygusal tutarsızlık (emotional instability) ve (g) olumsuz dünya görüşü (negative worldview) olarak sıralanmaktadır (Khaleque, 2015: 226; Rohner, 2016: 6). Aşağıda özetlenen yedi kişilik boyutu, bu yedi boyutun reddedilme sonucu ortaya çıkan “olumsuz" uçlarını vurgulamaktadır.

1. *Bağımlılık veya Savunucu Bağımsızlık:*

Bağımlılık kavramı en genel anlamıyla, birey için önemli olan diğer kişilerin duygusal desteğine, bakımına ve ilgisine yönelik içsel, psikolojik istek ve arzuyu ifade etmektedir. Davranış düzeyinde bağımlılık, çocuğun veya yetişkin bireyin kendisi için önemli kişilerden olumlu tepki alma girişimlerini içermektedir. Bir ucu bağımlılık, diğer ucunda savunucu bağımsızlık olan bu kişilik özelliği iki ucu olan bir boyut üzerinde tanımlanır. Ebeveynleri tarafından reddedilen kişilerden, boyutun bağımlılık ucuna yakın bir konumda yer alanlar, kendileri için önemli kişilerden olumlu tepki alma konusunda aşırı hassas davranırken, savunucu bağımsızlık ucuna yakın bir konumda yer alanlar olumlu tepki almaya ihtiyaçları olmadıklarını savunacak şekilde sağlıklı olmayan tepkisel bir bağımsızlık sergilemektedirler. Çocukluktan yetişkinliğe uzanan süreçte olumlu tepki ihtiyacı da değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla kişilerin yeterli olumlu tepkiden yoksun kalarak reddedilmesine yönelik tepkileri de, gelişim sonucu artan kişisel olgunlukla birlikte değişmektedir.

Ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuk orta derecede bağımlılık gösterirken, ebeveynlerinden reddedilme algılayan çocuk belirli bir noktaya kadar ihtiyaç duyulan olumlu tepkiyi alma yönünde girişimler gösterir. Ancak girişimleri başarısız oldukça, çocuğun giderek daha az olumlu tepki alma girişiminde bulunacağı ifade edilmektedir. Bu durumda çocuğun gösterdiği bu pasif tepki, sağlıklı bir bağımsızlıktan çok savunucu bir bağımsızlık olarak ifade edilmektedir. Savunucu bağımsızlık, çocuğun ebeveynleri tarafından ciddi şekilde reddedilmesinden dolayı, reddedilme algısıyla başa çıkmak için çocuk tarafından geliştirilen bir durumdur. Savunucu bağımsızlık durumunda kişiler algıladıkları reddedilme sonucu öfke, güvensizlik gibi olumsuz duygularla birlikte "kimseye ihtiyaçlarının olmadığını" dile getirerek bir bakıma kendilerini reddeden kişiyi reddetme davranışı göstermiş olurlar (Rohner ve Khaleque 2002: 3).

2. *Düşmanlık/Saldırganlık:*

Reddedilmiş çocuklar ebeveynlerine karşı öfke veya kızgınlık duyma eğilimindedirler. Ebeveynin çocuğa yönelik reddetme davranışları daha çok düşmanlık ve saldırganlık içeriyorsa, reddedilen çocuklar da düşmanlık beslemeye, saldırgan olmaya, saldırganlığını kontrol etmekte zorlanmaya veya pasif saldırgan

davranışlar sergilemeye yönelik bir tutum içerisine girme eğilimi göstermektedirler. Ebeveynler çocuklarının öfkelerini açıkça ifade etmelerine izin vermediğinde ise çocuklarda bastırılmış, aşırı kontrol edilmiş öfke gözlenebilmektedir. Ayrıca EKAR Kuramı reddedilen çocukların öfke denetimi sorunları yaşama eğilimi olduğunu da belirtmektedir. Ancak, en uygun koşullarda bile çocuklarda veya yetişkinlerde saldırganca davranışlar gözlenmesi söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla dünyanın her yerinde bireyler red algılamaktan bağımsız olarak sinirlilik, öfke gibi düşmanlık veya saldırganlık içeren davranış örüntülerini sergileyebilmektedirler. Öte yandan, öfkeli veya saldırgan olmayan bireylerin de, aşırı saldırgan olanlardan farklı, ama önemli bir çok psikolojik soruna sahip olması mümkündür (Rohner, 2005: 386).

3. *Olumsuz Öz-Saygı*:

EKAR Kuramının kişilik alt kuramında "öz-saygı" kişinin kendi değeri ile duygusal değerlendirmeleri ile ilgilidir. Olumlu öz-saygı, kişinin kendisini beğenip onayladığı, kabul ettiği, değerli ve başkalarının saygısını hak eden biri olarak gördüğü, genel olarak kendisinden memnun olduğu durumları ifade eder. Olumsuz öz-saygı ise, kişinin kendisini beğenmeyip, onaylamadığı, kendisini değersiz, suçlanmayı hak etmiş ve kendisini diğer kişilerden daha değersiz biri olarak görmesidir (Rohner, 2005: 390). Eğer birey yaşamındaki önemli kişiler (anne-baba gibi) tarafından sevgi ve sıcaklık görmüyor, reddedilme algılıyorsa, kişi kendini sevilmeye değmeyecek, değersiz ve yetersiz biri olarak algılama eğilimi göstermektedir.

4. *Olumsuz Öz-Yeterlik*:

Öz-yeterlilik kişinin çevresi ile ilgili kendi yeterliliği hakkındaki değerlendirmeleridir. Olumlu öz-yeterlik, kişinin kendisini, sorunlarıyla başa çıkabilen, kendine güvenen ve sosyal açıdan yeterli biri olarak görmesidir. Olumsuz öz-yeterlik ise, kişinin kendisini çevreden gelen yaşamsal talepleri karşılamada yetersiz algılaması, arzu ettiği şeyler için yeterince mücadele edemediğini hissetmesi olarak tanımlanmaktadır (Rohner, 2005: 391). EKAR Kuramına göre ebeveynleri tarafından reddedilme algılayan kişiler kendilerinin değersiz olduğuna, olumsuz eleştirileri hak ettiklerine dair düşüncelere sahip olma ve kendilerini yetersiz olarak algılama eğilimi göstermektedirler. Ayrıca bu kişiler olumsuz öz-yeterlik

değerlendirmelerini yanlı olarak hayatlarındaki diğer alanlara da genelleme eğilimindedirler (Rohner, 2016: 8).

5. *Duygusal Tepkisizlik (duyarsızlık):*

Bireyin herhangi bir duygusunu açıkça ifade edebilme becerisi olarak tanımlanan duygusal duyarlılık, kişinin diğer kişilere verdiği duygusal tepkileri ne kadar doğal, rahat ve anlaşılabilir şekilde ifade edebildiğini, diğer kişilerle duygusal güvensizlikten uzak, savunucu olmayan, samimi ve kalıcı ilişkiler kurabildiğini, kişinin duygusal tepki verme becerisini ifade etmektedir. EKAR Kuramına göre reddedilme algısına sahip çocuklar, model alabilecekleri sevgi ve sıcaklık dolu ebeveynlerden yoksun oldukları için sevgi duygusunu ifade etmeyi öğrenememişlerdir. Sıcaklık ve şefkate duydukları gereksinime rağmen sevmekte ve sevgi duygusunu ifade etmekte zorluk yaşamaktadırlar. Bu çocukların daha sonra duygusal açıdan yalıtılmış hissettikleri ve başkalarıyla yakın ilişkiler kurma konusunda sorun yaşadıkları belirtilmektedir (Rohner, 2016: 9).

6. *Duygusal Tutarsızlık:*

Rohner'e (2016: 15) göre reddedilme algısı sonucu yeterli sevgi ve sıcaklığı görmediklerini hisseden çocukların, ebeveynlerinden kabul gören çocuklara göre strese karşı toleransları daha düşük olduğundan, duygusal açıdan daha az tutarlılık gösterme eğiliminde olmaları söz konusudur. Bu kişiler günlük hayatta stres yaratan durumlarla mücadele etmekte güçlü çekmekte; günlük hayattaki küçük engeller ve zorluklar karşısında reddedilmeyen bireylere göre endişe, gerilim veya öfke gibi olumsuz duyguları daha çok deneyimleyebilmektedirler. Öte yandan, ebeveynleri tarafından kabul edilen bireylerin de, stres yaratan durumlara yönelik benzer olumsuz tepkiler göstermesi söz konusu olabilir. Ancak, ebeveynleri tarafından kabul edilmiş çocuklar ile reddedilmiş çocuklar stres yüklü durumlar karşısında olumsuz davranışlar sergileme konusunda farklılaşmazken; daha çok sergilenen olumsuz davranışın yoğunluğuna göre farklılık gösterme eğilimdedir (Rohner, 2004: 835).

7. *Olumsuz Dünya Görüşü*:

EKAR Kuramına göre reddedilen bireyler, daha olumsuz bir dünya görüşüne sahiptirler. Bu kişilerin insanlara, doğaya ve dünyaya dair bakış açıları genel olarak düşmanca, güvenilmez, tehdit edici ve tehlikelerle dolu bir yer olarak değerlendirme

eğilimlerini içerir. EKAR Kuramına göre, bu bireylerin yaşam ve dünya ile ilgili genel izlenimleri, çocukluktaki deneyimleri, özellikle de ebeveynleri ile olan ilişkilerinde yaşadıkları kabul veya red algısına göre şekillenmektedir. Reddedilmiş kişiler genellikle içsel olarak reddedilme sonucu deneyimledikleri daha önce sözü edilen negatif duyguları, yaşama ve insan doğasının özüne atfederek ve dünyayı düşmanca, güvenilmez, tehlikeli ve tehdit edici bir yer olarak algılamaktadırlar. Sonuç olarak, bu kişiler, çocukluk dönemindeki reddedilme yaşantısı sonucu olumsuz bir dünya görüşü geliştirirler ve bu olumsuz dünya görüşü kişilerin yaşam boyu genelledikleri bir bakış açısına dönüşür (Rohner, 2004: 836).

1.1.3.2. Kültür ve Ebeveyn Kabul-Reddi

Rohner'in 1975 de (akt. Rohner, 2016: 31) 101 ayrı toplumda gerçekleştirdiği çalışmada, genel olarak tüm toplumların %25 lik kesiminde yer alan ailelerin, çocuklarına karşı farklı düzeylerde değişkenlik gösteren şekilde reddedici tutumlar sergiledikleri, ancak ebeveynlerin geri kalan kısmının çocuklarına karşı sıcak ve sevgi dolu bir yaklaşıma sahip oldukları bulunmuştur. Ebeveyn davranışlarına ilişkin farklılıklar toplumdan topluma ya da aynı toplum içerisinde bireysel farlılıklarla gerçekleşmektedir. Ebeveyn kabul-red davranışlarına ilişkin bu temel farklılıkların, temel duygusal ilişkilerin zarar görmesi ve çocuk yetiştirme sürecinde sosyal desteğin azlığından kaynaklanan koşullar sonucu gözlenebileceği ifade edilmektedir. Dünyanın her yerinde, maddi zorluklarla karşı karşıya olan, sosyal ve duygusal destek görmeyen, çoğunlukla bekar ebeveynler (genellikle anne) çocuklarına sevgi ve sıcaklık verme, dolayısıyla kabullenici tutum sergileme konusunda daha zayıf olabilmektedirler. Her ne kadar maddi zorluklar, ebeveyn sevgi ve sıcaklık eksikliğine dair tek başına bir neden olarak görülmese de, diğer sosyal ve duygusal yetersizliklerle bir araya geldiğinde çocuk için ebeveyn reddine dair önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır. Nitekim dünyanın farklı toplumlarında ebeveynlerin, genel olarak maddi yetersizliklerle karşı karşıya olmalarına rağmen çocuklarına karşı ilgi ve sevgi dolu bir yaklaşım sergiledikleri gözlenmiştir (Rohner, 2016: 21).

Ali, Khaleque ve Rohner'in (2015: 1059-1080) gerçekleştirdiği bir kültürler arası meta-analiz çalışmasında, beş kıtada yer alan 23 ülkeden 33.081 katılımcının

yer aldığı 220 araştırmada kişilerarası kabul-red kuramının temel varsayımlarından yola çıkılarak hem erkek hem de kadınların psikolojik uyumlarının, çocuklukta ve yetişkinlikte algılanan anne ve baba kabulü ile ilişkilisi incelenmiştir. Çalışma sonuçları, anne ve baba kabulünün, tüm kültürlerde çocukların ve yetişkinlerin psikolojik uyumu ile önemli düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, çocukluk döneminde anne kabulüne ilişkin anıların, yetişkin erkeklerin mevcut psikolojik uyumu ile, yetişkin kadınların psikolojik uyumuna oranla daha güçlü düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Öte yandan yetişkin kadınların psikolojik uyumunun çocukluk döneminde baba kabulüne ilişkin algıyla anne kabulüne yönelik algıdan daha yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür.

Benzer bir şekilde kültürlerarası gerçekleştirilen farklı bir çalışmada ise Çin, Kolombiya, İtalya, Ürdün, Kenya, Filipinler, İsveç, Tayland ve Amerika'dan 1247 aileden anne, baba ve çocuk katılımcıların, çocukluk döneminde algıladıkları ebeveyn reddinin psikolojik uyum üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır (Putnick, Bornstein, Lansford, Malone, Pastorelli, Skinner, Alampay, 2015: 923-932). Çalışmada, algılanan ebeveyn reddinin yüksek olması durumunda, çocuklarda çeşitli davranış sorunlarının artış gösterdiği; prososyal davranışların, sosyal yeterliliğin ve okul performansının düştüğü bulunmuştur. Çalışma bulguları genel olarak 9 farklı ülkeden ebeveyn ve çocukların uyum değişkenleri arasındaki ilişki örüntülerinin benzerlikler gösterdiğini, ayrıca ebeveyn kabul-reddinin de uyum değişkenleri ile ilişkilerinin benzer olduğunu göstermiştir.

Adam., Chyu, Hoyt, Doane, Boisjoly, Duncan, Lansdale ve McDade, (2011: 278-286) ergenlik dönemindeki kişilerarası ilişkilere ait olumsuz deneyimlerin ve bu deneyimlerin genç yetişkinlik dönemindeki sağlığa etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada yalnızlık, düşük ebeveyn sıcaklığı ve desteği, romantik ilişkilerdeki düzensizlik, romantik partnerden görülen şiddet ve yaşamdaki önemli birinin kaybına yönelik değerlendirmeler ele alınmıştır. Bu değişkenler birlikte ele alınarak bir kümülatif ilişki risk endeksi oluşturulmuş ve bunun, genel sağlık durumu ile depresyon üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonuç olarak genel sağlık ve depresyonun birbiriyle olumsuz yönde ilişki olduğu görülmüştür. Yalnızlığın, genel sağlık durumunun kötü olması ve depresyon ile olumlu ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, yalnızlık depresyonu olumlu yönde yordarken genel sağlık üzerinde anlamlı

bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Analiz sonuçları ilişki risk endeksinde yer alan bir diğer değişken olan ebeveyn kabulü ve sıcaklığından yoksunluğun yalnızlığı yükselttiğini ve genel sağlığı olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Genel olarak çalışma bulguları ebeveynlerle ve diğer önemli kişilerle kurulan olumsuz sosyal ilişkilerin, genel sağlık durumunu olumsuz yönde etkilediği ve ergenlik döneminden genç yetişkinlik dönemine kadar depresif belirtileri artırdığını göstermiştir. Ayrıca araştırmacılar çocukluk ve ergenlik gibi yaşamın daha erken dönemlerindeki risk faktörlerinin yetişkinlik döneminde fiziksel ve psikolojik sağlığı daha yüksek oranda etkileyeceğini ifade etmişlerdir.

1.2. DUYGU DIŞAVURUMU

1.2.1. Duygular

Duygular, evrensel olarak paylaşılan, kültüre özgü ve kişiye özgü olay ve durumlara yönelik otomatik tepkiler olarak betimlenmektedir (Ekman ve Cordaro, 2011: 364). Duygular genel olarak davranışsal yolla ifade edilebilen geçici durumlardır. Mutluluk, üzüntü, öfke, korku, şaşkınlık, tiksinme evrensel (temel) duygular olarak kabul edilmektedir (Ekman ve Cordaro, 2011: 365) ve bu çalışmada da "mutluluk", "üzüntü" ve "öfke" duyguları ele alınmıştır. Buna göre duygular; nesne, olay veya ilişkisel durumların öznel ve nesnel algılanışına ya da zihinsel tasarlanışına yönelik gözlemlenebilir tepkiler olarak ifade edilmektedir (Reisenzein ve Weber, 2011: 54-55). Duyguların tanınıp değelendirilmesi, dışavurumu ve fizyolojik etkileri evrensel niteliktedir (Ekman, 1992: 35). Duygular, öznel olarak, hoş (istendik) veya hoş olmayan şekillerde kendilerini gösterirler (örneğin, bir arkadaşın gelmesinden mutluluk duymak). Nesnel olarak ise, belirli davranışlar (örn. korku durumunda kaçma), yüz ifadeleri (örn. mutluluk durumunda gülümseme) ve fizyolojik değişiklikler (örn. öfke durumundaki kan basıncı artışı) olarak gözlenmektedirler (Russell, 2003: 145).

1.2.2. Duygu Dışavurumu

Kişiler arası iletişimde temel bir unsur olarak ele alınan duygu dışavurumu, "duygusal deneyimi gözlenebilir sözel ya da sözel olmayan davranışlarla aktarmak" olarak tanımlanmaktadır (Kennedy-Moore ve Watson, 2001: 187). Duygu dışavurumu; kişinin kendi kendine gerçekleştirdiği eylemleri (örneğin, ele bir çekiçle vurulduğunda sinirlenmek ve ürpermek), kendiliğinden duygusal ifadeleri (örneğin, gülümseyen birine otomatik olarak gülerek karşılık vermek) ve stratejik iletişim davranışlarını (örneğin, birini eleştirmeden önce onu sevdiğini söylemek, kıskançlık duygularını saklamak, şaşkın olunmadığında bile öyleymiş gibi davranmak, üzgün olunduğunda gülümsemek, kıskançlık duygularını saklamak) kapsamaktadır (Andersen, Guerrero ve Trost, 1998: 3-27).

İnsan etkileşimleri süresince duygu dışavurumlarına ilişkin bilgi, hem sözel hem de sözel olmayan (hareketler, bakışlar, sözel tonlamalar) iletişim biçimleri vasıtasıyla algılanıp aktarılmaktadır (Riviello ve Esposito, 2016: 1) ve duygu dışavurumu, insanların birbirleriyle etkileşiminde hayati bir rol oynamaktadır. Günlük hayatta, duygu dışavurumu, insanların iletişim kurma ve ilişkileri yönlendirme tarzlarını ifade etmektedir.

Kişilerarası ilişkiler, duyguları ortaya çıkaran bağlamı oluşturmanın yanı sıra, duyguları deneyimleyenlerin muhataplarının da ortaya çıkan duygulara ilişkin tepkilerini içeren bir süreçtir (Andersen ve diğerleri, 1998: 3). Darwin'in "The Expression of the Emotions in Man and Animals" (1872/2001) araştırması duyguların sosyal yanını vurgularken, duygu dışavurumu konusundaki araştırmaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir (aktaran Araz ve Erkuş, 2014: 51). Bu çalışmasında Darwin, duygulara ilişkin bugün hala geçerli olan varsayımlarını ortaya koymakta; üzüntü, mutluluk, öfke, tiksinme, şaşkınlık ve utanç duygularını farklı temel duygu kategorilerinde değerlendirmektedir. Darwin, duygusal iletişim değil "dışavurum" ifadesini kullanmakta ve duyguyu, duygu dışavurumunun ana hareket noktası olarak vurgulamaktadır (Planalp, 1998: 29).

1.2.3. Duygu Dışavurumuna İlişkin Teorik Modeller

Son iki yüzyıl boyunca, araştırmacılar duyguları ve duygu dışavurumunu açıklayan farklı ve sıklıkla birbiriyle rekabet içerisinde olan modeller önermişlerdir (Riviello ve Esposito, 2016: 2). Örneğin, Gross ve John (1995: 555) duygu dışavurumunda, duyguların yüz ifadeleri gibi sözel olmayan davranışlarla ifadesine odaklanmaktadırlar. Kring ve arkadaşları (1994: 934) ise duygu dışavurumunu, kişilerin sahip oldukları duyguları, sosyal bağlamdan ya da duygunun pozitif ya da negatif değerinden bağımsız olarak açık bir şekilde ifade etmesi olarak ele almışlardır. Genel olarak yüz ifadeleri bağlamında ele alınan duygu dışavurum kavramı, evrimsel süreçte, ilk olarak duyguların deneyimlenip, düzenlenmesi gibi adaptif bir işlev, daha sonra ise sosyal etkileşimlerin kurulup, gelişmesine olanak sağlayan iletişimsel işlev gösterdiği "İki Aşamalı Model" (Two-Stage Model) ile vurgulanmaktadır. Bu modelde, yüz ifadelerinin hem duyguları ortaya koyan önemli uyum ve yaşam kalım fonksiyonlarının olduğu, hem de evrensel bilgiler sunan biyolojik temelli bir duygusal mekanizma olduğu belirtilmektedir (Shariff ve Tracy, 2011: 396-397). Ayrıca duygu konusunu çalışan tüm araştırmacılar, evrimsel süreçte, insanların ilk duygularını sesleri ve yüzleriyle ifade ettiğini kabul etmektedirler.

1.2.4. Duygu Dışavurumunun Sosyal İşlevleri

Günlük yaşamda kurulan kişilerarası ilişkiler düşünüldüğünde, duyguların oldukça önemli bir bölümünün sosyal etkileşimlerden kaynaklandığı gözlenmektedir (Procsal, Demir, Doğan, Özen ve Sümer, 2015: 171-185). Örneğin etrafımızdaki bireylerin davranışları sonucu olumsuzluklar yaşayarak onlara öfkelenebilir ya da istendik olmayan davranışsal çıktıları düşünüp endişe duyabiliriz. Diğerlerinden alınan yardım ve destek sonucu kendimizi minnettar hissedebilir ya da mutlu olabiliriz. Öte yandan, bireysel hedeflere ulaşamama ya da fiziksel zarar görme olasılığından korkabiliriz.

Deneyimlenen her duygu her zaman dışavurulmasa da, duyguların genelde kişilerarası ilişkiler bağlamında dışavurulması beklenmektedir (Planalp, 1998: 30). Dolayısıyla duyguların, sosyal dünyanın ve kişilerarası ilişkilerin anlaşılması

bakımından önemli bir açıklayıcı işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Kişilerin sosyal ilişkiler kurup geliştirmesi sürecinde önemli bir etken olan duyguların ne ifade ettiği ve duygu dışavurum tarzları, sosyal etkileşime dayalı ilişkilerin kurulmasında önemli rol oynamaktadır (Butler ve diğerleri, 2003: 48). Örneğin, arkadaşlık ilişkisi gibi birçok sosyal etkileşim, diğerlerine yönelik olumlu duyguların ifade edilmesi yoluyla başlamaktadır (Collier ve Collier, 2014: 1).

Eibl-Eibesfeldt (1989; aktaran Keltner, Tracy, Sauter, Cordaro ve McNeil, 2016: 467), sanayi öncesi dönemdeki bireylere yönelik yoğun gözlemlerine dayanarak, duygu dışavurumunun "sosyal etkileşimin grameri" olduğunu ifade etmiştir. Bireylerin ikili ve grup temelli etkileşimlerinde sergiledikleri yüz ifadeleri, sesleri, bedensel hareket örüntüleri, bakışları, jestleri ve dokunuşları farklı duygu dışavurum tarzlarıdır. Bireylerin duygu dışavurum tarzları, bu dışavurumların muhatabı olan kişilerin, durumlara ilişkin sistematik çıkarımlarını ve davranışsal tepkilerini tetiklemektedir. Dolayısıyla duygu dışavurumunun ikili ilişkiler ya da grup düzeyinde incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Keltner ve diğerleri, 2016: 468).

Yakın ilişkiler, insanların duygu deneyimlerini en yoğun yaşadığı süreçler olarak kabul edilmektedir. Duygular ve insan ilişkileri arasındaki bağlantıyı ele alan "İlişkilerde Duygu Modeli" (The Emotion-in-Relationships Model) (Berscheid, 1991) yakın ilişkileri, duyguların sıklıkla ortaya çıktığı bağlamlar olarak tanımlamaktadır (aktaran Knobloch ve Metts, 2013: 282). Bireyler, günlük yaşamda diğer insanların katılımının etkin, verimli ve uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektiren bir dizi eylem örüntüsü oluşturmaktadırlar (örneğin, bir kişi çocukları okula götürür ve diğer kişi onları okuldan alır). Kişiler, birbirlerinin duygularına karşı duyarlı olduklarında, duygusal olarak bir ilişki içine girmiş oldukları düşünülmektedir. Başka bir deyişle, duygular yakın ilişkiler dahilinde ortaya çıkmaktadır; çünkü ilişki içinde olan bireyler beklenmedik davranışlar sergileyebilirler ya da beklenen davranışları göstermeyebilirler. Bireyler en değerli hedefleri engellendiğinde ya da istendik sonuçlara ulaşmadıklarında, en yoğun duyguları gösterebilirler (Knobloch ve Metts, 2013: 285).

İlişkilerde Duygu Modeline göre, ilişkilerde duygunun yeri, ilişki içerisindeki kişilerin yakınlığına yönelik geçerli bir gösterge değildir. Buna göre, duygusal olarak sakin ilişkilerde, kişiler birbiriyle barış içinde ve birbirinden bağımsız davranışlar sergilemektedirler. Duygusal açıdan istikrarsız ilişkiler ise, bireyler birbirlerinin davranışlarına dahil olduğunda ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, bu modelde yakın ilişkilerin hem negatif ve hem de pozitif değerli duygular tarafından karakterize edilebileceği ifade edilmektedir. Oysa yakın ilişkiler bağlamında duygulara ilişkin yapılan araştırmaların çoğu, genellikle pozitif ya da negatif, belirli bir duygu üzerine yoğunlaşmaktadır (Knobloch ve Metts, 2013: 285).

Duygu dışavurumunun sosyal etkileşimleri nasıl koordine ettiğine dair üç temel varsayım söz konusudur (Keltner ve diğerleri, 2016: 480). İlk varsayıma göre, duygu dışavurumunun, duyguları algılayan kişilere (muhatap) yönelik davranışsal ipuçları sunarak bilgilendirici ve yönlendirici bir işlevi bulunmaktadır. Örneğin, Krumhuber, Likowski ve Weyers'in (2014: 1-11), yüz ifadeleriyle ilgili gerçekleştirdikleri bir araştırmada, gülümsemeleri gerçek olan kişilerin, sahte gülümseyenlere göre diğerleri tarafından daha güven verici algılandıkları bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca duyguların çeşitli şekillerde dışavurumu, çevre hakkında bilgi sunarak, duyguları algılayan muhatapların dış dünyadaki fırsatlara veya tehditlere verdikleri tepkileri düzenlemesine de olanak sağlamaktadır (Keltner ve diğerleri, 2016: 480).

Duygu dışavurum ikinci olarak, duygu dışavurumların muhatabı olan kişilerin belirli tepkilerini ortaya çıkarması yoluyla, sosyal etkileşimleri düzenlemektedir. Dolayısıyla belirli duyguların dışavurulmasının sosyal etkileşimlerde bu duyguları algılayan kişilerde belirli tepkileri ortaya çıkardığı, örneğin, öfkenin yüz ifadeleriyle dışavurulmasının, korku koşullanmasında etkili olduğu ya da utancın yüz ifadeleriyle dışavurulmasının gözlemleyenlerde olumlu duygusal tepkilere neden olduğu kanıtlanmıştır (Keltner ve diğerleri, 2016: 480).

Duygu dışavurum son olarak, belirli davranışların sergilenmesine yönelik bir ödül işlevi görerek, diğer bireylerin davranışlarını sosyal etkileşimler bağlamında şekillendirmektedir. Ebeveynlerin gülümseme gibi olumlu duygu dışavurumları, çocukların gülümseme gibi olumlu davranışları göstermesiyle ilişkilidir. Ayrıca arkadaşlar arasındaki gülümseme gibi olumlu duygu dışavurumların, işbirliğine

dayalı olumlu etkileşimleri tetikleyici bir işlevi olduğu belirtilmektedir (Keltner ve diğerleri, 2016: 481).

1.2.5. Duygu Dışavurumunun Psikolojik İşlevleri

Duygu dışavurumu, sosyal psikoloji bağlamındaki birçok konuyla da ilişkilendirilmektedir. Örneğin Guerrero ve La Valley (2006: 4) duygu dışavurumunun bireylerin sahip oldukları çatışma süreçlerinde yapıcı ve yıkıcı olmak üzere iki çerçevede şekillendiğini; yapıcı dışavurumların prososyal ve yardımsever, yıkıcı dışavurumların ise antisosyal ve rekabetçi davranışları beraberinde getirdiğini savunmuşlardır.

Sosyal ilişkiler bağlamında duyguların dışavurulmayıp bastırılması ise, kişilerarası iletişime zarar vererek sosyal bağların kurulmasını engellemektedir. Bu durum ayrıca kişilerin sosyal ilişki içinde olduğu diğerlerinin kalp basıncını yükselterek onları fizyolojik açıdan da etkilemektedir (Butler ve diğerleri, 2003: 48-67). Duygu dışavurumu, kişinin psikolojik sağlığını korumak ve kişiler arası iletişimi ve ilişkileri etkili bir şekilde devamlılığı açısından önemlidir (Camras, Kolmodin ve Chen, 2008: 459).

Duygu dışavurumu, kişilerarası ilişkileri etkileyen bireysel farklılıklara göre şekillenen bir olgudur (Rauer ve Volling, 2005: 577). Kişilerarası ilişkilerin ve ruh sağlığının sürdürülmesinde, duygu dışavurumu ve duygularla baş etme oldukça büyük rol oynamaktadır (Wearden, Tarrier, Barrowclough, Zastowny ve Rahill, 2000: 633).

Kişilerin duygularını açık bir şekilde dışavurumu, sahip oldukları ihtiyaç ve beklentileri diğer bireylere iletme açısından da önemli bir araç niteliğindedir (Ölçer, Fiş, Berkem ve Karadağ, 2010: 144). Duygu dışavurumu kişilerin hislerini açık bir şekilde ortaya koyarak kendilerini ifade etmelerini ve dolayısıyla daha fazla sosyal destek elde ederek psikolojik stresten korunmalarını sağlamaktadır (Kim ve Sherman, 2007: 1-11). Üniversite öğrencilerinin katılımcı olarak yer aldığı bir çalışmada duygu dışavurumunun kişilerin psikolojik sağlık ve iyi oluşları açısından önemli bilgiler sunduğu ve yüksek duygu dışavurumuna sahip bireylerin duygularını daha düşük düzeyde dışavuran bireylere oranla psikolojik iyi olma düzeylerinin daha

yüksek olduğu bulunmuştur (Gross ve John, 2003: 348-362).

Duygu dışavurumunun cinsiyete göre farklılaştığı; kadınların, duygularını erkeklere göre daha fazla dışavurma eğilimi gösterdikleri bilinmektedir (Gross ve John, 1995: 560). Benzer şekilde kadın ve erkek kanser hastalarının yer aldığı bir araştırmada; kadınların erkeklere kıyasla duygularını daha fazla dışa vurdukları ve eşleriyle ya da diğer bireylerle daha yüksek sosyal uyuma sahip oldukları bulunmuştur (Zakowski, Harris, Krueger, Laubmeier, Garrett, Flanigan ve Johnson, 2003: 271-286).

1.2.6. Duygu Dışavurumu ile Ebeveyn Kabulü, Arkadaşlık ve Yalnızlık Arasındaki İlişkilere Yönelik Araştırmalar

Chervonsky ve Hunt' e (2017: 1) göre duygu dışavurumu, duygusal durumlar ve davranışsal niyetler gibi önemli sosyal bilgilerin iletişimi konusunda kritik öneme sahiptir. Yıllar içinde gerçekleştirilen önemli sayıdaki araştırma, duygu dışavurumu ve duyguları bastırmanın; ilk izlenimler, beğenilme, sosyal destek, sosyal doyum ve romantik ilişki kalitesi gibi sosyal çıktılarla ilişkisini incelemiştir. Chervonsky ve Hunt'ın (2017: 1-16) meta-analiz çalışması duyguların dışavurulmamasının düşük düzeyde sosyal iyi olma, yüksek düzeyde olumsuz ilk izlenim, daha düşük sosyal destek, daha düşük sosyal doyum, düşük sosyal ilişki kalitesi (arkadaşlık ilişkisi gibi) ve daha düşük romantik ilişki kalitesi ile önemli düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, duyguların dışavurulmasının (özellikle pozitif biçimde) sosyal ilişkilerin kalitesi ile pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişkili olduğu; olumsuz duyguların (üzüntü ve öfke gibi) genel olarak düşük sosyal ilişki çıktıları ile ilişkili olduğu, genel olarak duygu dışavurumunun sosyal işlev bozuklukları ve kişilerarası ilişki sorunlarının ortaya çıkmasında belirleyici olabileceği kanıtlanmıştır.

Srivastava, Tamir, McGonigal, John ve Gross (2009: 883-897) gerçekleştirdiği çalışmada, duyguların dışavurulmamasının, üniversiteye geçiş aşaması gibi zorlayıcı olarak değerlendirilebilecek bir süreçte sosyal işlevlere etkisinin incelenmesi amaçlanmış; katılımcıların alışılmış ev ortamından ayrılıp üniversiteye geçiş aşamasında, duygu dışavurumunu daha yüksek düzeyde baskıladıkları bulgusu elde edilmiştir. Duygu dışavurumunun bastırılmasının,

diğerleriyle yakın ilişkiler kurma olanağını zorlaştırdığı ve daha düşük sosyal destek, diğerlerine daha az yakınlık ve daha düşük sosyal memnuniyeti yordadığı bulunmuştur. Özetle bu boylamsal nitelikteki çalışma bulguları, duygu düzenleme konusundaki hem durağan kişisel özelliklerinin hem de bağlamsal etkilerle şekillenen duygu dışavurumunun sosyal işlevler ile ilişkili olduğunu, duyguların bastırılmasının sosyal işlevleri olumsuz yönde yordadığını göstermiştir.

Burgin ve arkadaşlarının (2012: 185-190) çalışmasında duygu dışavurumunun günlük yaşamdaki psikolojik işlevlerle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada 429 üniversite öğrencisi katılımcı olarak yer almış ve katılımcılardan duygu durumlarını, duygu dışavurumlarını, günlük aktivitelerini ve sosyal etkileşimlerini günde sekiz kez, kişisel dijital asistanlar kullanılarak değerlendirmeleri istenmiştir. Duygu dışavurum düzeyi daha yüksek olan katılımcıların, daha fazla pozitif duygu durumuna sahip oldukları ve yakınlık kurdukları kişilerle (örn. arkadaşları ile) etkileşim içinde bulunmaya daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Ayrıca, duygu dışavurum düzeyi yüksek olan kişilerin daha az yalnız kaldıkları ve diğerlerine göre daha iyi sosyal işlev gösterdikleri kanıtlanmıştır. Çalışma bulguları, duygu dışavurumunun sosyal bağlam ve sosyal işlevler arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici bir rolü olduğunu da göstermiştir.

Eisenberg ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ebeveyn sıcaklığı, çocukların duygu dışavurumu ve duyguların ebeveynler tarafından nasıl yorumlandığı arasındaki ilişkiler, yapısal eşitlik modeli aracılığıyla test edilmiştir. Bulgular ebeveyn sıcaklığının, çocukların duygu dışavurum problemlerini azalttığı göstermiştir (Eisenberg, Losoya, Fabes, Guthrie, Reiser, Murphy, Shepard, Poulin ve Padgett, 2001: 183-205). Çin'de gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise, çocukların duygu düzenleme, saldırganlık düzeyleri ile ebeveyn kabul-reddi arasındaki ilişkiler, kurulan teorik model çerçevesinde incelenmiştir (Chang, Schwartz, Dodge ve McBride-Chang, 2003: 598-606). 3-6 yaş arası 325 çocuk ve ebeveynlerinin katılımcı olarak yer aldığı, anne ve baba reddinin ayrı ayrı etkilerinin incelendiği çalışmada, anne reddinin çocukların duygu düzenleme stratejilerini daha güçlü biçimde, negatif yönde yordadığı bulunmuştur.

Sarıtaş, Grusec, ve Gençöz'e (2013: 1093-1101) göre, anne-babalarının duygularına sürekli olarak maruz kalan çocuklar duygularını, ebeveynlerinin

duygularını düzenleme biçimlerine benzer şekilde dışavurmaktadırlar. Sarıtaş ve arkadaşlarının araştırmasında, annelerin ve ergenlik dönemindeki çocuklarının duygu düzenleme davranışları arasındaki ilişkide, anne reddi ve düşmanlığı ile anne sıcaklığının aracı rollerini incelemek amacıyla 365 lise öğrencisi ve anneleri katılımcı olarak yer almıştır. Anneleri duygu düzenlemede güçlük yaşayan ergenlerin de duygu düzenleme güçlüğü yaşadığı ve ebeveyn reddinin bu ilişkide güçlendirici bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla ebeveynleri duygu düzenleme güçlüğü yaşayan ergenlerin, daha yüksek düzeyde reddedilmeye maruz kaldıkları ve negatif duygularını düzenlemede daha fazla zorluk yaşadıkları sonucu elde edilmiştir.

Moilanen ve Manuel'in (2017: 46-54) gerçekleştirdiği bir çalışmada erken yetişkinlikte algılanan ebeveyn davranışları ve sosyal yeterlilik arasındaki ilişkide duygu düzenlemenin aracı rolü incelenmiştir. Yüksek ebeveyn kabulü ve ebeveynler tarafından gerçekleştirilen düşük psikolojik kontrolün, yüksek öz düzenleme ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Yüksek öz düzenlemenin ise hem aynı cinsiyetten arkadaşlarla ilişkilerdeki, hem de romantik partnerlerle ilişkilerdeki sosyal yeterlilik düzeyini olumlu yönde yordadığı bulunmuştur.

Peters, Overall ve Jamieson (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, duygularını dışavurmayıp bastıran kişilerin, ikili ilişkilerde duygularını dışavuranlara göre daha tehdit edici algılandıkları hipotezi test edilmiştir. Çalışmada 91 çift (kadın ve erkek) üniversite öğrencisi katılımcı olarak yer almıştır. Bulgular, duygularını bastıran partnerle etkileşim kuranların, tehdit algısı olarak nitelendirilebilecek fizyolojik tepkilerde bulunduklarını göstermiştir. Ayrıca duygularını bastıranlarla etkileşim kuran partnerlerin, etkileşim esnasında duygularını dışavuran katılımcıların partnerlerine göre daha yüksek düzeyde tehdit algısına yönelik fizyolojik tepki gösterdikleri bulunmuştur. Katılımcıların bireysel değerlendirmelerinin de fizyolojik tepkileri ile tutarlılık gösterdiği görülmüştür. Duygularını bastırması istenilen katılımcıların, partnerleriyle etkileşim kurma görevini daha rahatsız edici ve zorlayıcı buldukları, bu kişilerin partnerleri tarafından da iletişim becerileri açısından zayıf olarak nitelendirildikleri bulgusu elde edilmiştir. Fizyolojik ve bilişsel değerlendirmeler bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda duygu dışavurumlarının, kişilerin sosyal etkileşim süreçlerinde önemli bir rolünün olduğu kanıtlanmıştır.

Ingoldsby, Horlacher, Schvaneveldt ve Matthews'un (2005: 25-44) gerçekleştirdiği çalışmada, Ekvador'daki yetişkin örneklemin duygu dışavurumu ve ilişki uyumu arasındaki ilişki incelenmiş ve duygu dışavurumunda cinsiyet farklılıklarının olmadığı görülmüştür. Sevgi, neşe ve mutluluk gibi pozitif duyguların dışavurumunun kişilerin algıladıkları evlilik uyumuyla yüksek düzeyde olumlu yönde ilişkili olduğu; üzüntü duygusunun ise anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı görülmüştür. Öfke ve nefret gibi negatif duyguların dışavurumunun ise evlilik uyumunu olumsuz yönde etkilediği, öfkenin en güçlü negatif yordayıcı olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak bulgular evlilik gibi ikili ilişkilerin niteliğinin farklı duygular ve onların dışavurumu ile ilişki olduğunu kanıtlamıştır.

Duygu dışavurumuna ilişkin üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise, duygunun pozitif ya da negatif değeridir (Mikulincer ve Shaver, 2005: 149). Aşağıdaki bölümde bu araştırmada ele alınan üç temel duyguya (mutluluk, üzüntü ve öfke) yönelik gerçekleştirilen araştırmalara kısaca değinilmiştir.

1.2.6.1.Mutluluk Dışavurumu

Literatürde, mutluluk gibi olumlu duyguların olumsuz duygulara göre daha az çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde yatan sebeplerden biri, araştırmacıların daha çok olumsuz duygularla ve onların dışavurulması ile ilgili psikolojik problemleri araştırma, birey ve toplum açısından sorun yaratan durumlara çözüm üretme eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, duyguların genel olarak ele alındığı modellerde, mutluluk gibi olumlu duygular, öfke ve korku gibi yarattıkları etkiler ve adaptif işlevleri açısından daha fazla dikkat çeken- olumsuz duygulara oranla daha dar bir çerçevede ele alınmaktadır (Fredrickson, 2004: 1373).

İnsanlar değerli bir amaca ulaştıklarında veya beklentilerini aşan bir sonuca ulaştıklarında, mutluluk duygusu ortaya çıkmaktadır (Knobloch ve Metts, 2013:15). Mutluluk, göreli olarak oldukça uzun bir süreyle deneyimlenen yoğun bir duygudur. Bu olumlu duygu, başkalarıyla paylaşılma eğilimindedir. Mutluluk, genel olarak gülmek, gülümsemek, konuşkanlık gibi sözlü ve sözsüz ipuçları aracılığıyla ifade edilmektedir (Knobloch ve Metts, 2013:15). Diğer temel duygular gibi mutluluk da evrimsel açıdan değerlendirildiğinde olumlu adaptif işlevlere sahiptir. Mutluluk gibi

olumlu duygular, kişilerin durumları objektif olarak değerlendirme ve tepki verme becerilerini geliştirir. Olumsuz duyguların deneyimlenmesi sonucu insanlar bilişsel ve davranışsal eğilimlerini daraltma eğilimi gösterirken, olumlu duyguları deneyimlemek onların bilişsel ve davranışsal alanlarını genişletmektedir (Knobloch ve Metts, 2013:15).

Mutluluk gibi olumlu duygular, kişilerin zorluklarla mücadele etmeye yönelik fonksiyonlarına destek oldukları için yaşam doyumuna katkıda bulunmaktadırlar (Knobloch ve Metts, 2013:15). Mutluluk dışavurumu, psikolojik iyi olma ve sosyal uyumu kolaylaştırıcı etkilere sahiptir. İnsanların mutluluk gibi olumlu duyguları dışavurması toplumsal olarak daha istendik bir durum olduğundan, mutluluk dışavurumunun sosyal etkileşimi güçlendirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca, mutluluğun dışavuruldukça daha yoğun hissedildiği, hatta olumsuz ifadelerin gülümseyerek söylendiğinde daha az olumsuz ve bazen de mizahi şekilde algılandığı belirtilmektedir (Knobloch ve Metts, 2013:16).

Maus ve arkadaşları (2011: 738-748) tarafından gerçekleştirilen 135 üniversite öğrencisinin katılımcı olarak yer aldığı boylamsal araştırmada, bir video gösterimi sırasında katılımcıların neşe ve mutluluk gibi olumlu duyguları deneyimleyip genel olarak yüz ifadeleri aracılığıyla dışavurmasının daha sonraki aşamada depresif semptomların azalmasını, psikolojik iyi olma düzeyinin daha yüksek olmasını ve daha olumlu sosyal ilişkiler kurulmasını pozitif yönde yordadığı bulunmuştur (Mauss, Shallcross, Troy, John, Ferrer, Wilhelm ve Gross, 2011: 738-748)

1.2.6.2. Üzüntü Dışavurumu

Üzüntü, insanlar kendileri için değerli bir şeyi (örn. kişi, kaynak gibi) kaybettiklerinde ve kayıplarını telafi edebilme olasılıkları az olduğunda hissettikleri bir duygudur. Üzüntü, kayıp olarak düşünülenlerin üzerinde durma eğilimiyle ilgili olduğu için göreceli olarak uzun sürer ve yoğun bir biçimde hissedilir. Üzüntü hissedildiğinde ortaya çıkan eğilimler; sosyal durumlardan çekilmek, uyuşuk olmak ve yalnız kalmaktır (Knobloch ve Metts, 2013:13).

Bazı insanlar üzüldüklerinde "ağlama" gibi davranışlar sergilerler ve

üzüntüyü yüz ifadeleri ile dışavururlar (Ekman, 2007: 109). Çocukların üzüntü dışavurumunun yaşla birlikte azaldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte yetişkinler için, toplumsal özelliklerin üzüntü dışavurumu üzerinde etkili bir faktör olduğu düşünülmektedir. Üzüntü sonucu hissedilen kayıp duygusu ve kendini yalıtma eğilimi, kişinin sosyal etkileşim kurma isteğini ketleyici etkiler gösterebilmektedir (Knobloch ve Metts, 2013:14).

Graham, Huang, Clark, ve Helgeson (2008: 394-406), olumsuz duyguların dışavurulmasının kişilerarası ilişkiler açısından pozitif doğurguları olabileceğine yönelik hipotezlerini dört çalışma ile test etmişlerdir. Olumsuz duyguların ilişkiler açısından olumlu olabilecek çıktıları; sosyal destek elde etme, yeni yakın ilişkiler kurma ve hali hazırda var olan ilişkilerdeki yakınlığın artması şeklinde sıralanmıştır. Çalışma 1'de, 108 katılımcıya, başka bir kişinin *üzüntü* ya da *kaygı* gibi olumsuz bir duyguyu deneyimleyip dışavurduğu ya da dışavurmadığı belirtilen iki farklı senaryo seçkisiz olarak dağıtılarak okutulmuş ve katılımcıların olumsuz duyguyu deneyimleyen kişiyle arkadaşlık etme, ondan hoşlanma ve ona yardım etme eğilimlerine yönelik sorular sorulmuştur. Birinci çalışma sonucunda, katılımcıların senaryodaki olumsuz duygularını dışavuran kişilere, olumsuz duygularını dışavurmayanlara oranla daha fazla yardım ettikleri ve bu kişilerden daha çok hoşlandıkları bulgusu elde edilmiştir. Çalışma 2'de ise 45 katılımcıya, anlaşmalı bir katılımcının yer aldığı deney düzeneğinde, gerginlik duygusunu dışavuran ve dışavurmayan aktörlerin konuşması izletilmiş; gerginliğini dışavuran aktörlere, gerginliğini dışavurmayanlara göre daha fazla yardım etme eğilimi olduğu görülmüştür. Üçüncü çalışmada, 124 psikoloji öğrencisinin kendi *korku*, *kaygı*, *öfke* ve *üzüntü* gibi olumsuz duygularını dışavurma eğilimi ölçülmüş ve olumsuz duygularını dışavuranlarda sosyal ilişki niteliklerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Son olarak çalışma 4'te ise, 132 öğrencinin üniversiteye başlamadan önceki olumsuz duygularını dışavurma eğilimleri ölçülmüş, katılımcıların üniversiteye başladıktan bir yıl sonraki sosyal ilişki örüntüleri değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, olumsuz duygularını dışavurma eğilimi gösteren katılımcıların daha fazla sosyal ilişkiye sahip oldukları, yakın arkadaşlarıyla ilişki niteliklerinin daha yüksek olduğu ve yurttaki oda arkadaşlarından daha fazla destek aldıkları bulunmuştur.

1.2.6.3. Öfke Dışavurumu

Öfke duygusu, hem öfkesini dışavuran hem de öfkenin dışavurulduğu muhatap açısından hoş olmayan ve zarar verme potansiyeli olan bir duygu olarak tanımlanmaktadır (Callister, Geddes ve Gibson, 2017: 69-87). Öfke, bir kişinin hedefleri, adaletsiz, meşru olmayan bir şekilde engellendiğinde veya hedeflerine zarar vermeye yönelik girişimlere maruz kaldıklarında ortaya çıkmaktadır. Öfke; saldırı, karşı koyma ve savaşma ile yanlışı düzeltmeye yönelik davranışsal eğilimleri ortaya çıkarmaktadır. İnsanların sosyal koşullarda kontrol, güç ve egemenliği koruması konusunda öfkenin yardımcı bir işlevi bulunmaktadır (Knobloch ve Metts, 2013:11).

Öfke dışavurumu, kişinin öfke duygusuna tepki vermek için kullandığı çeşitli davranışları içermektedir. Öfke duygusu dışavurulurken soğuk, baskın ve güçlü yüz ifadelerinin bulunduğu, öfkenin sözel dışavurumunda ise daha hızlı konuşma, yüksek ses ve tonlama kaymalarının görüldüğü ifade edilmektedir. Öfkenin dışavurulması kişinin misilleme arzusunu gösterebilmektedir ve öfkesini dışavuranların daha güçlü, daha enerjik ve daha agresif oldukları bilinmektedir. Ayrıca daha küçük yaştaki çocuklar öfkelerini yaşça daha büyük olanlara göre daha açık bir şekilde dışavurma eğilimindedirler. Yaşları ilerledikçe çocuklar öfkelerini arkadaşlarına, saldırganca davranma ya da uzaklaşma davranışından çok, müzakere ederek ve tartışarak yöneltme eğilimindedirler. Yetişkinler ise ergenlere göre, öfkeyi daha pasif ve daha az eylemsel şekilde dışavurmaktadırlar (Knobloch ve Metts, 2013:12).

Öfkenin nasıl dışavurulduğu, muhatap ile içerisinde bulunulan ilişkinin özelliklerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Öfke sosyal ilişkilerde genellikle sözel, psikolojik ve fiziksel saldırganlık ile dışavurulmaktadır. McKenzie ve Casselman'ın (2015: 1089-1108) gerçekleştirdikleri çalışmada, algılanan baba reddi ve genç yetişkinlerin öfke dışavurum biçimlerinden biri olan saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkide, duygu düzenleme zorluklarının aracı rolü incelemiştir. Çalışma bulguları duygu düzenleme zorluklarının (hedefe yönelik davranış geliştirmede zorluk, dürtü düzenleme zorluğu, duyguların kabul edilmemesi, duygusal farkındalığın ve duygusal açıklığın olmayışı) algılanan baba reddi ve saldırganlıkla olumlu yönde ilişkili olduğunu, bir diğer ifadeyle algılanan baba reddi arttıkça duygu

düzenleme zorluklarının ve saldırganlığın arttığını göstermiştir.

Öfkenin çalışma ortamında dışavurulmasının kişilerarası yapıcı diyalog ve örgütsel hedefler açısından yararlı değişimleri teşvik edeceğine yönelik sosyal işlevleri bulunmaktadır. Callister ve arkadaşlarının (2017: 69-87) öfke dışavurumunun çalışma ortamındaki yapıcı işlevlerinin incelenmesini amaçladıkları çalışmalarında 18-65 yaş arası 323 kişi katılımcı olarak yer almıştır. Katılımcılar iş yerindeki pozisyonlarında ast ya da üst ve öfkeyi dışavuran ya da muhatap olmak üzere iki ayrı koşula atanmışlardır. Çalışmada temel olarak öfke dışavurumunun işlevlerine yönelik sonuçlar, statü (üst ya da ast) ve rol (dışavuran ile muhatap arasındaki) etkilerine göre test edilmiştir. Çalışma bulguları, üstlerinin öfke dışavurumuna hedef olan astların, diğer rol ve statü koşullarındaki katılımcılara göre üstleriyle olan sosyal ilişkilerini daha negatif değerlendirdiklerini kanıtlamıştır. Öte yandan üstlerine öfkelerini dışavuran ast pozisyondaki çalışanlar ise, üstlerinin öfke yaratan durumu daha iyi anlamalarını, sorunların yapıcı biçimde çözümü gibi pozitif çıktılar sergilemelerini deneyimlemişlerdir. Sonuçlar, öfke dışavurumunun ilişkilerdeki etkisinin, ast-üst rolleri ile ve dışavuran-muhatap pozisyonlarına göre değişkenlik gösterdiğini vurgulamıştır (Callister ve diğerleri, 2017: 83).

Soenens, Vansteenkiste, Goossens, Duriez ve Niemiec (2008: 661-681) tarafından 284 ergen katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada, hem anne hem baba kontrolünün, katılımcıların bildirdiği yüksek düzeyde ilişkisel saldırganlıkla; yüksek düzeyde ilişkisel saldırganlığın ise düşük düzeyde arkadaşlık kalitesi ve yüksek düzeyde yalnızlıkla ilişkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Anneleri ve babaları tarafından yüksek düzeyde kontrole maruz kalan ergenlik dönemindeki katılımcıların, akran ve arkadaşlarına karşı daha yüksek düzeyde saldırganlık gösterdikleri için daha düşük düzeyde arkadaşlık kalitesine sahip oldukları ve daha yalnız oldukları bulunmuştur.

1.3. ARKADAŞLIK KALİTESİ

Arkadaşlık, "gönüllülüğün ve göreceli olarak yüksek düzeyde duygusal yakınlığın (fiziksel değil) ayırt edici özellik olduğu, kan bağı olmayan kişilerle kurulan akran ilişkisi" olarak tanımlanmaktadır (Gaines ve diğerleri, 1998: 507). Demir ve Weitekamp'a (2007: 185) göre "arkadaş; birlikte bir şeyler yapmaktan

hoşlanılan, ihtiyaç duyulduğunda destekleyeceğine güvenilen, o ihtiyaç duyduğunda desteklenen, günlük yaşam, sorunlar, kaygılar ve samimi düşünceler hakkında konuşulan kişidir". Dolayısıyla arkadaşlık, iki kişi arasında gönüllülük temelinde kurulan nitelikli bir ilişkidir (Demir ve Weitekamp, 2007: 185). Arkadaşlık ilişkisinin başarısının ya da uyumunun bir ölçütü olarak kabul edilen *arkadaşlık kalitesi* ise "bir bireyin en iyi arkadaşıyla arasındaki arkadaşlık ilişkisinin niteliği, yani ilişkinin sağladığı arkadaşlık ve eşlik etme, arkadaşın desteği ve arkadaşla yaşanılan çatışmanın seviyesi" olarak tanımlanmaktadır (Parker ve Asher, 1993: 611).

Arkadaşlık kalitesinin daha yüksek olduğu durumlarda yardım davranışı, samimiyet ve diğer olumlu özellikler daha yoğun olarak gözlenirken; çatışma, rekabet vb. negatif özellikler ise daha az yaşanmaktadır (Berndt, 2002: 7). Pozitif akran ilişkilerine sahip olan yani karşılıklı yakın arkadaşlık ilişkileri olan, akranları tarafından kabul edilen ve yüksek kalitede arkadaşlık ilişkileri olan kişilerin psikolojik iyi olma ve sosyal uyumları daha yüksektir (Waldrip ve diğerleri, 2008: 832). Araştırma bulguları, hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik iyi oluşlarında arkadaşlığın, önemli bir öge olduğunu göstermektedir (Hartup ve Stevens, 1999: 76). Sık sık yakın arkadaşlarla yüz yüze bağlantı kurmak stresi azaltmakta, toplam iyi olma halini ve sağlığı artırmaktadır (Fuller-Iglesias, Webster ve Antonucci, 2013: 184-203). Benzer şekilde ilerlemiş yaşlarda destekleyici arkadaşlara sahip olmak da, kişinin sağlık durumunu ve iyi oluşunu artırmaktadır (Gallant, Spitze ve Prohaska, 2007: 375-409). Arkadaşlık kalitesi duygusal uyumun da yordayıcısıdır (Demir ve Urberg, 2004) ve en yakın arkadaşlıkların çoğunluğunu aynı cinsiyetten arkadaşlıklar oluşturmaktadır (Özen ve diğerleri, 2011: 163). Bu sebeplerle, psikolojik uyumla yakından ilişkili bir kavram olan arkadaşlık kalitesinin, çalışmamızın değişkenleri olan ebeveyn kabul-reddi, duygu dışavurumu ve yalnızlıkla olan ilişkisini anlamamıza yardımcı olacak araştırmalar aşağıda daha yakından incelenmiştir.

1.3.1. Arkadaşlık Kalitesine İlişkin Araştırmalar

Arkadaşlar bireylerin yaşamında sosyalleşme bakımından büyük öneme sahiptirler. Pozitif arkadaşlık ilişkileri olan yani karşılıklı yakın arkadaşlık ilişkileri olan, akranları tarafından kabul edilen ve yüksek kalitede arkadaşlık ilişkileri olan kişilerin psikolojik iyi olma ve sosyal uyumlarının daha yüksek olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, Waldrip ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında akran kabulü, arkadaşlık kalitesi ve arkadaşlık mağduriyetine yönelik sistemlerin, erken ergenlik dönemindeki psikolojik uyuma nasıl etki ettiği araştırılmıştır. Amerika'da ilköğretim düzeyinde eğitim gören öğrencilerin katılımcı olarak yer aldığı çalışma 238 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arkadaşlık ve akran ilişkilerine dair paradigmaların incelendiği özbildirime dayalı ölçeklerle değerlendirmelerini yapmışlardır. Okuldaki öğretmen ya da yöneticiler ise öğrencilerin psikolojik uyumlarını, duygusal ve davranışsal dışavurum problemlerine ilişkin gözlemlerini değerlendirmişlerdir. Bulgular, akran kabulü düşük, arkadaş sayısı az ve arkadaşlık kalitesi düşük olan katılımcıların öğretmenleri tarafından rapor edilen psikolojik uyumlarının daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, akran kabulü ve arkadaşlık kalitesinin psikolojik uyumu olumlu yönde yordadığı bulunmuştur. Cinsiyet ve yaş değişkenleri kontrol edildiğinde de yüksek arkadaşlık kalitesinin; akran kabulünün ve arkadaş sayısının düşük olması koşulunda bile psikolojik uyum üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Bu çalışma bulguları, ergenlerin arkadaşlıklarına ilişkin değişkenlerin ve özellikle arkadaşlık kalitesinin psikolojik uyum üzerinde önemli bir iyileştirici etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Lansford ve arkadaşlarının 2014 yılında gerçekleştirdiği boylamsal çalışmasında 585 katılımcı, 5 yaşından 23 yaşına kadar olan dönem içerisinde izlenmiştir. Bulgular, bir çocuğun akranları tarafından tercih edilirliğinin yüksek düzeyde olmasının, yetişkinlik dönemindeki arkadaşlık kalitesi ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların ergenlik döneminde dışadönüklük ve sorumluluk kişilik özellikleriyle karakterize olmasının, erken yetişkinlik döneminde daha yüksek arkadaşlık kalitesine sahip olmalarını yordadığı bulunmuştur. Bu çalışmada temel olarak, arkadaşlık ilişkilerinin çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar süreklilik gösterdiği ve bireylerin sahip olduğu temel kişilik özelliklerinin, yetişkinlik

dönemindeki arkadaşlık kalitesi üzerinde olumlu yönde yordayıcı etkisi bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Lansford, Yu, Pettit, Bates ve Dodge, 2014: 111-117).

Rubin ve Kelly'nin (2015: 1-11) gerçekleştirdiği, sosyoekonomik statü ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkide ebeveynlik tarzlarının, arkadaşlık ilişkilerinin ve sosyal uyumun aracı etkilerinin incelendiği çalışmada, üniversite öğrencilerinin yüksek sosyoekonomik statülerinin, yüksek düzeyde yetkin (authoritative) ebeveynlik tarzını yordadığı bulunmuştur. Yetkin ebeveynlik tarzının da genel olarak arkadaşlık kalitesini, algılanan sosyal desteği ve yalnızlık ile ölçülen sosyal uyumu yordadığı; sosyal uyumun da öğrencilerin psikolojik sağlık ve iyi olma düzeylerini yordadığı bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle, öğrencilerin sosyal sınıf düzeyleri yükseldikçe daha yetkin ve daha az yetkeci ebeveynlik tarzına maruz kaldıkları, üniversitede daha yüksek düzeyde arkadaşlık kalitesine, daha düşük yalnızlığa ve daha yüksek düzeyde psikolojik iyi olmaya sahip oldukları görülmüştür. Rubin ve Kelly (2015: 5), arkadaşlık ve sosyal entegrasyonun, sosyal sınıf ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkide aracı etkisinin, temel olarak kişinin benlik saygısına, aidiyet hissine ve algıladığı sosyal desteğe katkıda bulunmasından kaynaklanıyor olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar, sosyal sınıf ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkideki ebeveynlik tazlarının, aracılık etkisinin ise çocukluk döneminde maruz kalınan ebeveynlik tarzlarının arkadaşlık ilişkisi kurmayı ve sosyal desteği etkilemesinden kaynaklandığını savunmuşlardır.

Bagwell ve arkadaşlarının (2005: 235-254) çalışmasında 26 kadın ve aynı cinsiyetten yakın arkadaşları ile 25 erkek ve aynı cinsiyetten yakın arkadaşları katılımcı olarak yer almışlardır. Bulgular, yetişkinlik döneminde en yakın arkadaşla kurulan ilişkinin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin psikososyal uyum ve iyi olma ile ilişkili olduğunu ve arkadaşların arkadaşlık kalitesine ilişkin değerlendirmelerinin birbiriyle uyum içinde olmasının da psikolojik uyum konusunda önemli bir belirleyici olduğunu göstermiştir (Bagwell, Bender, Andreassi, Kinoshita, Montarello ve Muller, 2005: 235-254).

Wilson, Harris ve Vazire'nin (2015: 173-186) araştırmasında kişilik özelliklerinin, arkadaşlık kalitesi üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiştir. Bulgular, dışadönüklük, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin arkadaşlık kalitesini olumlu yönde yordadığını, öte yandan nevrotizm kişilik özelliğinin de arkadaşlık

kalitesi üzerinde negatif yordayıcı etkisi olduğunu göstermiştir.

Sosyal çevre, psikolojik gelişim ve davranışın biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin içinde bulundukları aile ortamı bireyin başkalarına nasıl davrandığını ve diğer kişilerle nasıl etkileşim kurduğunu belirlemektedir. Aile, benlik saygısını ve benlik kavramını şekillendirerek çocukların gelecekteki kişilerarası ilişkilerine yönelik beklentilerini, tutumlarını ve davranışlarını etkilemektedir (Wise ve King, 2008: 830). Çocukluk ve ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin ele alındığı pek çok araştırma bulunmasına rağmen, erken yetişkinlik dönemine ait arkadaşlık ilişkilerinin incelendiği çok fazla çalışmanın bulunmadığı ve yetişkinlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin incelendiği araştırmaların eksikliğinin yanı sıra aile ortamı ile arkadaşlık ilişkileri arasındaki bağlantıların incelendiği araştırma bulgularının da kısıtlı olduğu dikkat çekmektedir. Ancak, erken yetişkinlik dönemindeki üniversite öğrencileri sosyal destek elde etmek amacıyla yeni arkadaşlık ilişkileri kurma gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Wise ve King'in (2008: 828-848) aile ortamı ve arkadaşlık ilişkileri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında, aile ortamının en iyi arkadaşla arkadaşlık ilişkisi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular aileye dair yapısal pozitif ve negatif niteliklerin, kadın üniversite öğrencileri için arkadaşlık kalitesini erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde yordadığını ortaya koymuştur. Kadınlarda arkadaşlık kalitesini en iyi ve olumlu yönde yordayan aile ortamı özelliklerinin, birlikte geçirilen eğlenceli zaman, entelektüel ve kültürel aktiviteleri gerçekleştirme düzeyi olduğu bulunmuştur. Ek olarak, kadın katılımcıların aile bağlılığının yüksek olduğu durumlarda, arkadaşlık kalitelerinin de daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Nangle, Erdley, Newman, Mason ve Carpenter'ın (2003: 546-555) araştırmasında, çocukların (3-6. sınıf öğrencileri) arkadaş ortamındaki popülerlikleri arttıkça arkadaşlık kalitesinin ve yakın arkadaş sayısının arttığı bulunmuştur. Çocukların arkadaşlık kalitesi ve arkadaş sayısındaki artış ise yalnızlık değerlendirmelerini negatif yönde yordamıştır. Araştırmacılar, arkadaş ortamında kabul göstergesi olarak ele alınabilecek olan popülerliğin, akran ve arkadaşlık ilişkilerinin kurulup, kaliteli arkadaşlık ilişkileri geliştirilmesine zemin oluşturan bir faktör olduğunu ifade edilmişlerdir. Çocukların arkadaşlık kalitesi ve arkadaş sayısındaki artışın ise yalnızlık değerlendirmelerini negatif yönde yordadığı bulgusu

elde edilmiştir.

Zhang, You, Fan, Gao, Cohen, Hsueh ve Zhou'nun (2014: 511:526) Çin' de 8-12 yaş arası 509 çocuğun katılımcı olarak yer aldığı çalışmalarında, arkadaşlık kalitesi, akranlar arasındaki sosyal tercih edilirlik ve yakınlık prestiji değişkenlerinin, yalnızlığı negatif yönde yordadığı bulgusunu elde etmişlerdir. Katılımcıların sahip olduğu yüksek düzeyde sosyal yeterlik yalnızlığı negatif yönde yordamıştır. Katılımcıların sosyal yeterlik algısı ise arkadaşlık kalitesi ile yalnızlık arasındaki ilişkide ve sosyal tercih edilirlik ile yalnızlık arasındaki ilişkide aracılık etkisi göstermiştir. Algılanan sosyal yeterlik ile yalnızlık arasındaki ilişkide ise arkadaş ve arkadaş ağı sayısının anlamlı bir aracılık etkisinin bulunmadığı saptanmıştır. Özetle, arkadaşlık kalitesi, sosyal tercih edilirlik düzeyi arttıkça algılanan sosyal yeterlik düzeyi de artmakta ve bu durumda yalnızlık düzeyi azalmaktadır.

Özen, Sümer ve Demir, 2011 (163-181) tarihli çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin arkadaşlık kalitesi ile bağlanma kaygısı, kaçınma ve reddedilme duyarlığının olumsuz yönde ilişkili olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Öte yandan, reddedilme duyarlığının bağlanma ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide düzenleyici bir rolü olduğu, kaçınma düzeyi yüksek olan katılımcıların reddedilme duyarlığının yüksek olduğu durumda, arkadaşlık kalitelerinin de düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada güvenli bağlanan katılımcıların en yüksek düzeyde arkadaşlık kalitesine sahip oldukları gözlenmiştir.

Arkadaşlık, yaşam boyu korunabilen kişilerarası bir ilişkidir. Bu ilişkisel bağın psikolojik iyi olma üzerindeki rolü farklı teorik yaklaşımlar aracılığıyla incelenmiştir. Gerçekleştirilen çalışmalarda, arkadaşlara sahip olmanın, samimiyet ve arkadaşlık kalitesi gibi farklı arkadaşlık deneyimlerinin, mutlulukla ilişkili olduğu ve bu ilişkinin yaş grupları ve farklı kültürel gruplarda da gözlenen bir durum olduğu vurgulanmaktadır (Demir ve diğerleri, 2015: 117-135). Sahip olunan arkadaş sayısından çok, algılanan arkadaşlık kalitesinin mutluluk üzerindeki olumlu etkisi daha belirleyicidir. Ek olarak, en yakın arkadaşla kurulan arkadaşlık ilişkisinin kalitesinin mutlulukla yüksek düzeyde pozitif ilişkili olduğunu gösteren farklı araştırmalar da bulunmaktadır (örn. Demir, 2007; Demir ve Özdemir, 2010: 243-259).

276 üniversite öğrencisiyle, dört yıl süreyle gerçekleştirilen boylamsal bir araştırmada (English, John, Srivastava ve Gross, 2012: 780-784), duyguları yeniden değerlendirme ve bastırma şeklinde düzenlemenin sosyal işlevsellik ve uyum üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma, üniversite eğitiminin başında yeni sosyal bağlar kurulurken sahip olunan mevcut duygu düzenleme stratejilerinin, dört yıl sonraki sosyal ilişkilerin kalitesi üzerinde belirleyici bir rolü olduğunu göstermiştir. Bulgular, duygularını sürekli bastıran kişilerin, süreç içerisinde daha zayıf sosyal bağları olduğuna, arkadaşlarından daha az sosyal destek gördüklerine ve daha az yakınlık hissettiklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla duyguların bastırılmasının, üniversitede yakın arkadaşlık ilişkileri kurma olasılığını olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun deneyimlenen pozitif duyguların dışavurulmayıp, muhataba aktarılmaması sonucu oluşan, zayıf sosyal bağlardan kaynaklandığı kanıtlanmıştır.

Özellikle orta yaş dönemi iş ve aile yaşantısına yönelik süreçler bakımından diğer dönemlerden farklı özellikler gösterdiğinden, arkadaşların bu yaş döneminde mutluluk ve iyi olma üzerinde etkileri olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca arkadaşlık çalışmaları daha çok gençler ve yaşlılarla gerçekleştirilmesine rağmen arkadaşlığın sosyal destek bağlamındaki etkisi yaşam boyu süren bir durumdur. Sonuç olarak araştırmaların arkadaşlığın, orta yaşlı yetişkinlerde de mutluluk açısından yaşamın diğer dönemlerindeki kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Arkadaşlık ilişkileri özellikle yakın arkadaşlar, evli bireylerin yaşamında da eşler arasındaki negatif süreçler konusunda tampon görevi görerek iyi olmaya destek olmaktadır (Fiori ve Denckla, 2015: 137-154). Sonuç olarak, yetişkinlik döneminde arkadaşlık ve mutluluk arasındaki ilişkinin daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca arkadaşlık ve mutluluk arasındaki ilişkide düzenleyici rolü olan değişkenlerin de daha derinlemesine incelenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

1.4.YALNIZLIK

Sosyal ilişkiler, doğası gereği insan yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Başkaları ile ilişki kurma ve etkileşim halinde olma gereksinimi, bireyin doğası gereği tek başına yaşayamaması ve toplumu oluşturan kişilerle etkileşim içine

girme zorunluluğu ile ilişkilidir (Hawkley ve Cacioppo, 2010: 219). Baumeister ve Leary'e göre (1995: 497) bireyler temel olarak ait olma ihtiyacı tarafından güdülenmektedirler ve bu ihtiyaç, kalıcı ve olumlu ilişkiler geliştirip sürdürmeye ilişkin yaygın eğilimdir.

Yalnızlığın pek çok farklı tanımı yapılmaktadır. Söz konusu tanımlamalar yalnızlığı "sosyal", "duygusal" ve "bilişsel" anlamlarını içerecek şekilde farklı bakış açıları ile ele almaktadır. Literatürde en çok göze çarpan Peplau ve Perlman'ın (1984: 15) tanımlamasıdır: "yalnızlık; bireyin mevcut sosyal ilişkileri ile istediği sosyal ilişkileri arasında farklılık olması ile yaşanılan, hoş olmayan bir duygudur". Buna göre bireyin sosyal ilişkileri kendi istediği ölçüde tatmin edici değilse yalnızlık durumu ortaya çıkmaktadır. Ernst ve Cacioppo (1999: 1) ise yalnızlığı yakınlık ve sosyal ihtiyaçlara yönelik yoksunluğa ilişkin tepkileri kuşatan karmaşık bir dizi duygu olarak ifade etmektedirler. Yalnızlık, bireylerin sosyal ilişkilerine ilişkin bazı niteliksel ve niceliksel eksiklikler sonucu ortaya çıkan önemli durumlardan biridir (Demir, 1989: 14). Sosyal ilişkiler düzeyinde ele alındığında ise yalnızlığın sosyal izolasyonla ve tek başınalıkla eş anlamlı olmadığı, ilişkilere yönelik beklentileri içeren bir dizi fikre dayandığı vurgulanmaktadır (Wenger, Davies, Shahtahmasebi ve Scott, 1996: 333-358).

Yalnızlığa ilişkin ilk kavramsal açıklamaları ortaya koyan Weis (1973; akt., DiTommaso ve Spinner, 1997: 417) yalnızlığı, 'duygusal yalnızlık' ve 'sosyal yalnızlık' olmak üzere iki temel başlıkta ele almaktadır. Duygusal yalnızlık, başka kişilere karşı yakınlık ve bağlanmanın olmamasından kaynaklı kaygı ve boşluk duygularını ortaya çıkaran bir yalnızlık türüdür. Sosyal yalnızlık ise, kişinin sosyal etkileşim ağındaki sosyal ilişki eksikliklerinden kaynaklanan yalnızlık ve depresyonla birlikte görülebilen yalnızlık türüdür. Duygusal yalnızlık kişide, mutlak yalnızlık, kaygı, terk edilme hissi, tehdide karşı duyarlılık, yersiz korku gibi hisler oluşturmaktadır. Sosyal yalnızlık ise can sıkıntısı, depresyon, amaçsızlık, yabancılaşma, kendi kendine konuşma ve alkolizm gibi davranışsal sapmalar ile ilişkilendirilmektedir. Buna ek olarak, her iki yalnızlık türünde de, konsantrasyon eksikliği, sıkıntı, gerginlik, kaygı, stres, uyku bozukluğu, huzursuzluk ve depresyon ve doyumsuzluk gibi ortak belirtiler görülmektedir (Di Tommaso ve Spinner, 1997: 417-418).

Psikoloji literatüründe yalnızlık, çok uzun yıllar önce araştırılmaya başlanmış ve psikolojik iyi olmanın yanı sıra fiziksel sağlıkla da yakından ilişkili bir değişken olarak ele alınmıştır. Yalnızlığın, bu çalışmanın temel değişkenleri olan ebeveyn kabul-reddi, duygu dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi ile ilişkisini anlamamıza yardımcı olacak araştırmalar aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1.4.1. Yalnızlığa İlişkin Araştırmalar

İlgili literatür incelendiğinde, yalnızlığın, psikolojik sağlık ve iyi olma ile ilişkilendirildiği pek çok çalışmanın olduğu gözlenmektedir. Yalnızlık özellikle kaygı (Wolf, Scurria ve Webster, 1998: 125-136) ve depresyon (Wei, Russell ve Zakalik, 2005: 602-614) ile olumlu yönde; yaşam doyumu (Wang, Yuen ve Slaney, 2009: 249-274) ve benlik saygısı (Skues, Williams ve Wise, 2012) gibi psikolojik sağlık değişkenleri ile ise olumsuz yönde ilişkilidir. Ülkemizde yapılan çalısmalarda ise yalnızlığın depresyon (Arslantaşı ve Ergin, 2011:135-144) ve intihar olasılığı (Batıgün, 2008: 65-75) ile olumlu yönde; benlik saygısı (Erözkan, 2009: 809-819), akranlar ve aileyle iletişim içinde olma (Uruk ve Demir, 2003: 179-193) ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Maes ve arkadaşlarının (2016: 547-567) gerçekleştirdiği bir çalışmada öz saygı, kişilik özellikleri, ebeveyn tutumları, ebeveyn kontrolü, akran grubu işlevselliği ve arkadaşlık ilişkileri bakımından incelenen ergen gruplarının, yalnızlığa ve yalnız olmaya yönelik değerlendirmeleri incelenmiş; 1770 ergen katılımcıyı kapsayan üç bağımsız örneklem kullanılmıştır. Ebeveynlerle ilişkili yalnızlık düzeyleri yüksek olan katılımcıların, düşük olanlara göre ebeveynlerinden olumlu tepki alma düzeylerinin daha düşük, psikolojik kontrollerinin ise daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveyn ve arkadaş bağlamındaki yalnızlık örüntülerinin benzerliği, akran ve arkadaş ilişkilerinin, ebeveynlerle ilişkili deneyimlere benzerliğinin altını çizmektedir. Ebeveynlerle ve arkadaşlarla ilişkiler odaklı yalnızlık ve genel yalnızlığa yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarına göre farklılaşan katılımcılar gruplandırılarak yalnızlıktan nasıl etkilendikleri bakımından karşılaştırılmışlardır. Ayrılan altı yalnızlık grubundan, aldırmazlık, ılımlılık ve negatif tutum (yalnızlığın genel olarak negatif değerlendirmesine rağmen ilişkisel yalnızlık puanının düşük

olması) gruplarının, yalnızlığın olumsuz psikolojik sonuçlarından daha az etkilenen, daha adaptif gruplar olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerle, arkadaşlarla ilişkili yalnızlık ve pozitif tutum (yalnızlığın genel olarak pozitif değerlendirilmesine rağmen ilişkisel yalnızlık puanının yüksek olması) gruplarının ise yalnızlık düzeylerinin ilişkisel bağlamda daha yüksek ve yalnızlıkla başa çıkmalarının daha zor olduğu belirtilmiştir.

Nicolaisen ve Thorsen (2017: 126-158), sosyal ilişkileri yalnızlığa ilişkin bir koruyucu faktör olarak kabul ettikleri araştırmalarında, 18-79 yaş arası, farklı yaş gruplarında yer alan katılımcıların arkadaşlık ve yalnızlığa ilişkin özelliklerini araştırmışlardır. Norveç'te gerçekleştirilen çalışmada, 14.725 kişi katılımcı olarak yer almıştır. Bulgular, genç katılımcıların (18-29 yaş arası) arkadaşları ile daha sık görüştüklerini, ileri yaşta olan katılımcıların (50-64 yaş arası ve 65-79 yaş arası) daha az yakın arkadaşa sahip olduklarını göstermiştir. Orta yaş grubundaki katılımcıların arkadaşlık memnuniyetinin en düşük seviyede olduğu, yaşlı grubundakilerin ise sahip oldukları arkadaşlık ilişkilerinden daha memnun oldukları bulunmuştur. Katılımcıların yaşları ve yalnızlık düzeyleri incelendiğinde (a) en genç ve en yaşlı gruptakilerin yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu (b) en yaşlı gruptaki katılımcıların yakın arkadaşa sahip olmamasının yalnızlıkla anlamlı bir ilişkilisinin olmadığı, diğer yaş grubundakilerin yakın arkadaşı olmamasının yalnızlıkla olumlu yönde ilişkili olduğu, (c) arkadaşlarıyla daha az görüşen ve hayatlarında yakınlık kurdukları kişiler bulunmayan, 18-49 yaş arasındaki katılımcıların daha yalnız oldukları (d) arkadaşla görüşme sıklığından çok, arkadaşlık memnuniyetinin bütün yaş gruplarındaki katılımcıların yalnızlığını daha yüksek düzeyde ve olumsuz yönde yordadığı (e) arkadaşlık memnuniyeti kontrol edildiğinde ise, en genç ve en yaşlı gruptan katılımcıların yalnızlık düzeylerinin diğer yaş gruplarının yakın arkadaşları olmaması durumunda farklılaşmadığı (f) bütün yaş gruplarından katılımcıların arkadaşlık memnuniyetlerinin düşük olmasının yalnızlıkla ilişkili olumsuz yönde ilişkili olduğu bulguları elde edilmiştir.

Vanhalst, Luyckx ve Goossens'in (2014: 100-118) çalışmasında, çevresel faktörler ve bireysel özelliklerin ergenlerin yalnızlıkları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bireysel özellikler olarak benlik saygısı ve utangaçlık değişkenleri; çevresel faktörler olarak sosyal kabul, mağduriyet, arkadaş

sayısı ve arkadaşlık kalitesi gibi akranlarla olan ilişki deneyimleri değerlendirilmiş ve bu değişkenlerin yalnızlık üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bulgular, benlik saygısının düşük olması ve utangaçlığa ek olarak akranları tarafından kabul edilmeme, mağduriyet yaşama, arkadaş sayısının azlığı ve arkadaşlık kalitesinin düşük olmasının yalnızlığı artırdığını kanıtlamıştır. Ek olarak arkadaşlık kalitesinin, akran ilişkileri bağlamındaki değişkenler içerisinde en güçlü yordayıcı etkiyi göstermesi ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlığı olumsuz yönde yordaması dikkat çeken bir diğer bulgudur.

Zhang, Gao, Fokkema, Alterman ve Liu (2015: 104-117) gerçekleştirdikleri çalışmada ise, ergenlik dönemindeki sosyal ilişkilerin kalitesi ile algılanan sosyal destek ve yalnızlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Ortaöğretim öğrencisi 1674 kişinin katılımcı olarak yer aldığı çalışmada, erkek katılımcıların arkadaşları ve öğretmenleri ile ilişkilerinin her birinin, yalnızlık üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu, ancak en güçlü yordayıcının aynı cinsiyetten arkadaşla ilişki kalitesi olduğu; kadın katılımcıların yalnızlık düzeyinin açıklanmasında ise sadece aynı cinsiyetten arkadaşla ilişki kalitesinin belirleyici olduğu bulunmuştur.

Ergenlerde sahip olunan arkadaş sayısının ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlıkla ilişkisini incelemek amacıyla, Lodder ve arkadaşlarının 2015'de gerçekleştirdikleri araştırmada arkadaş sayısı, karşılıklı ve tek taraflı arkadaşlıkları ayırt etmek için sosyometrik yöntem ile ölçülmüştür. Bulgular, yalnızlık ile tek taraflı olarak tanımlanan arkadaşlık ilişkisinin olumlu yönde, karşılıklı arkadaşlıkla ise olumsuz yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bir başka deyişle, arkadaş olarak gördükleri kişiler tarafından, arkadaş olarak değerlendirilmeyen katılımcıların yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Katılımcıların yalnızlık düzeylerinin, kendi arkadaşlık kalitesi değerlendirmeleriyle olumsuz yönde ilişkili olduğu ancak, katılımcıların arkadaşlarının arkadaşlık kalitesi değerlendirmelerinin, yalnızlıklarıyla ilişkili olmadığı bulunmuştur(Lodder, Scholte, Goossens ve Verhagen, 2015: 1-12).

Yalnızlık ve depresif belirtiler belirgin ve birbiriyle kısmen örtüşen yapılar olarak görüldüğünden, Spithoven ve arkadaşlarının (2017) gerçekleştirdiği araştırmada, yalnızlık ve sosyal ilişkiler ile psikolojik iyi olma değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yaş ortalaması 12 olan 1557 katılımcının yer aldığı çalışmada örtük profil analizi yapılarak, yalnızlık ve depresif belirtilerin kümelerinin

belirlenmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda (1) yalnızlık ve depresif belirtileri düşük, (2) yalnızlığı düşük, depresif belirtileri yüksek, (3) yalnızlığı yüksek ve depresif belirtileri düşük, ve (4) yalnızlık ve depresif belirtileri yüksek olan dört küme tespit edilmiştir. Daha sonra tespit edilen kümelerin arkadaş sayısı, arkadaşlık kalitesi, mutluluk ve özsaygı ile ilişkileri incelenmiş ve kümelerin mevcut değişkenlerle ilişkiler açısından farklılaştığı bulunmuştur. Yalnızlık düzeyi yüksek olan katılımcıların, depresif belirtilerinin de yüksek olduğu, arkadaşlık sayısı ve arkadaşlık kalitelerinin ise düşük olduğu belirtilmiştir.

Rohner ve arkadaşları (2018, yayın aşamasında) tarafından 5 farklı ülkede (Irak, İtalya, Hollanda, Pakistan ve Amerika), 18-77 yaş arasındaki 899 kişiyle gerçekleştirilen araştırmada, hatırlanan ebeveyn kabul-reddi ile algılanan yalnızlık arasındaki ilişkide yetişkinlik dönemindeki psikolojik uyum sorunlarının aracılık etkisi incelenmiştir. Bulgular, ebeveyn reddinin, yüksek düzeyde psikolojik uyum sorunlarını artırdığı, düşük psikolojik uyumun da yalnızlığı artırdığını göstermiştir. Hatırlanan ebeveyn reddi, uyum sorunu ve yalnızlık arasındaki ilişkilerin farklı kültürlerde ve her iki cinsiyette geçerli olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Yalnızlık, insanların sosyal ilişkilerinin sayısı ve kalitesini yetersiz olarak algıladıklarında ortaya çıkan olumsuz bir deneyimdir (Maes ve diğerleri, 2016: 547). Sıklıkla psikolojik sağlıkla ilgili değişkenlerle ilişkili bir kavram olarak ele alınan yalnızlığın pek çok farklı unsur ile şekillenebileceği düşünülmektedir. Bu unsurlar bireylerin kişilik özellikleri ya da içinde bulundukları çevresel koşullar olarak ifade edilebilir. İlgili literatüre dair aktarılan bilgilerin ışığında, bireylerin çevresindeki kişilerle yeterli ölçüde ilişki kuramaması ya da ilişkilerin kalitesinden etkilenebilecek yalnızlık düzeyinin aile ile etkileşime bağlı olarak değişkenlik gösterebileceği, dolayısıyla kişilerin ebeveynleri tarafından kabul ya da reddedilme düzeyinin algılanan yalnızlık düzeyi ile ilişkili bir faktör olduğu düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
YÖNTEM

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın amacı, araştırma soruları ve çalışmada yer alan temel hipotezlerden bahsedilecektir. İkinci kısımda çalışmanın örneklem özellikleri açıklanacaktır. Üçüncü kısımda bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarının içerikleri ve psikometrik özellikleri sunulacaktır. Dördüncü kısımda ise çalışmadaki veri toplama sürecinden bahsedilecektir. Son olarak da çalışmada yer alan veri analizi yöntemleri açıklanacaktır.

2.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Bu çalışmanın temel amacı, hatırlanan ebeveyn kabul-reddinden hareketle yalnızlığın yordanmasında, mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin aracı rollerinin belirlenmesidir. Çalışmanın **bağımsız değişkenleri**, anne kabul-reddi ve baba kabul-reddidir. Çalışmanın **bağımlı değişkeni** yalnızlık; **aracı değişkenleri** ise mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzları ve arkadaşlık kalitesidir. Cinsiyet ve yaş ise **kontrol değişkenleri** olarak analizlere dahil edilmiştir.

Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul-reddinin duygu dışavurum tarzları, arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık ile arasındaki ilişkiler nelerdir?

2. Yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul-reddinin, arkadaşlık kalitesi ile arasındaki ilişkide duygu dışavurum tarzlarının aracı rolü var mıdır?

3. Yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabul-reddinin, yalnızlık ile arasındaki ilişkide, duygu dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık etkileri var mıdır?

Bu araştırma soruları kapsamında, bu çalışmaya ilişkin oluşturulmuş hipotezler arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık bağımlı değişkenleri bağlamında, anne kabul-reddi ve baba kabul-reddi için aşağıda sıralanmıştır:

1. Yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan anne kabul-reddi ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının aracı rolü vardır.

2. Yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan baba kabul-reddi ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının aracı rolü vardır.

3. Yetişkinlikte hatırlanan anne kabul-reddi ile yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık rolleri vardır.

4. Yetişkinlikte hatırlanan baba kabul-reddi ile yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık rolleri vardır.

Bu araştırma kapsamında test edilen nihai model, Şekil 2'de sunulduğu gibidir.

Şekil 2: Önerilen Teorik Model. Yordayıcı değişkenler; (1) Anne Kabulü, (2) Baba Kabulü'dür.

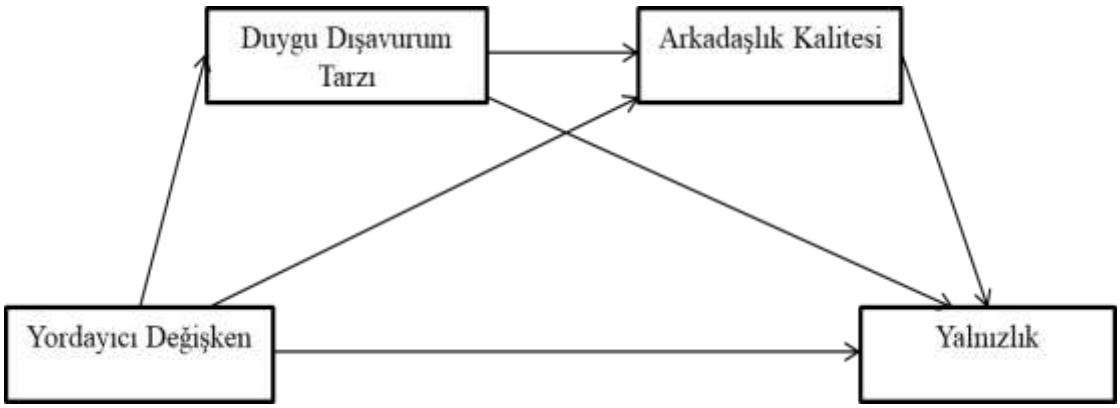

Yukarıda sunulan araştırma soruları kapsamında istatistiksel analizler; yordayıcı değişken olarak hem anne kabul-reddi, hem baba kabul-reddi için; ayrıca aracı değişken olarak "mutluluk", "üzüntü ve "öfke" dışavurum tarzları için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.

2.2. KATILIMCILAR

Katılımcılar, gönüllülük esası dikkate alınarak çalışmaya dahil edilmiş farklı sosyo-ekonomik düzeylerden 876 kişidir. On sekiz yaş ve üzeri, anne babası ile birlikte büyümüş ve en az bir yakın arkadaş sahibi her bireyin katılımcı olarak yer alabildiği çalışmada rastlantısal örnekleme (accidental sampling) yöntemi kullanılmıştır. Ölçeklerin uygulanması esnasında "sıra etkisi" (order effect) tam dengeleme yöntemi ile dengelenmiştir. Çalışma verileri, kağıt kalem yöntemi ve elektronik anket yazılımı olan www.googleforms.com üzerinden internet aracılığıyla elde edilmiştir.

Araştırma uygulaması İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Fen Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi'nden alınan dekanlık onayı doğrultusunda, belirtilen fakültelerin Amerikan kültürü ve edebiyatı, dilbilim, karşılaştırmalı edebiyat, mütercim tercümanlık, felsefe, psikoloji, istatistik, makine mühendisliği, endüstri mühendisliği, biyoloji öğretmenliği, fen bilgisi öğretmenliği bölümlerinde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda elektronik anket yazılımı ile Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan ve ilgili kriterleri karşılayan kişiler çalışmada katılımcı olarak yer almıştır. Çalışmaya toplam 960 kişi katılım göstermiştir. Ancak katılımcılardan en az bir ölçeği eksik ya da hatalı doldurduğu tespit edilen 55 kişinin formları değerlendirme dışı tutulmuştur. Veri inceleme ve temizleme sürecinde ise 29 kişi uç değerlere sahip olduğu için analizlerden çıkarılmıştır. Sonuç olarak analizler 876 katılımcıya ait veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yer alan örneklemin %61.8'i (n = 541) kadın, %38.2'si (n = 335) erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 18-66 arasındadır ve yaş ortalaması 26.55'tir (SS = 7.59). Çalışmaya katılanların % 50.8'i 26 yaş altı üniversite öğrencisi katılımcılardan oluşurken, % 49.2'si 26 yaş ve üzeri katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların % 1.1'i ilköğretim, % 43.7'si lise, % 9.5'i önlisans % 29.1'i lisans ve % 14.8'i ise lisansüstü mezunudur. Katılımcıların % 77.1'i bekar, % 22.9'u ise evlidir. Çalışmaya katılanların % 39.5'i tam zamanlı bir işte çalıştığını, % 2.1'i yarı zamanlı bir işte çalıştığını, % 56.5'i ise herhangi bir işte çalışmadığını ifade etmiştir. Örnekleme ait tanımlayıcı istatistik sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Örneklemin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler		**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	541	% 61.8
	Erkek	335	% 38.2
Medeni durum	Bekar	675	% 77.1
	Evli	201	% 22.9
Eğitim düzeyi	İlköğretim	10	% 1.1
	Lise	383	% 43.7
	Önlisans	83	% 9.5
	Lisans	255	% 29.1
	Lisansüstü	129	% 14.8
Çalışma durumu	Evet	346	% 39.5
	Yarı zamanlı	18	% 2.1
	Hayır	495	% 56.5

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmanın veri toplama aşamasında, Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri, McGill Arkadaşlık Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

2.3.1. Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ)

Araştırmada anne-baba kabul-reddini değerlendirmek amacıyla Rohner, Saavedra ve Granum (1978: 7-8) tarafından 17 yaş üstündeki yetişkinlerin,

çocukluklarında ebeveynleri ile olan ilişkilerinde algıladıkları kabul-red düzeylerini ölçmek için geliştirilmiş olan Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) (Parental Acceptance-Rejection Questionnaire PARQ) kullanılmıştır. Altmış maddelik Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ) dört alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekte hatırlanan ebeveyn kabul-reddi; Sıcaklık/Şefkat alt ölçeği (20 madde; örnek madde: "Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirirdi."); Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği (15 madde; örnek madde: "Beni kırmak için elinden geleni yapardı."); Kayıtsızlık/İhmal alt ölçeği (15 madde; örnek madde: "Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmezdi."); Ayrışmamış Red alt ölçeği (10 madde; örnek madde: "Beni gerçekten sevmezdi.") olmak üzere toplam dört alt ölçek aracılığıyla değerlendirilmektedir.

Bu dört alt ölçeğe ilişkin puanların toplanması ile elde edilen "EKRÖ toplam puanı", bireyin anne veya babası ile ilişkisinde ne kadar kabul/red algıladığına ilişkin genel bir ölçüm sunmaktadır. EKRÖ'de yer alan maddeler "hemen hemen her zaman doğru" (4 puan), "bazen doğru" (3 puan), "nadiren doğru" (2 puan), "hiçbir zaman doğru değil" (1 puan) biçiminde dört dereceli ölçek üzerinden puanlanmaktadır. EKRÖ'den elde edilecek toplam puan 60 ile 240 arasında değişmekte; 60 puan en yüksek düzeyde kabul algısını gösterirken, 240 puan en yüksek düzeyde red algısını göstermektedir. Ölçekten alınan puanlar ne kadar düşük ise hatırlanan kabul düzeyinin o kadar yüksek olduğu kabul edilmektedir.

EKRÖ, anne ve baba için ayrı değerlendirmeleri içeren aynı soruların yer aldığı iki farklı formdan oluşmaktadır. Anne ile ilişkide hatırlanan kabulün değerlendirildiği form "EKRÖ: Anne", Baba ile ilişkide hatırlanan kabulün değerlendirildiği form ise, "EKRÖ: Baba" olarak adlandırılmaktadır. EKRÖ anne ve baba için katılımcılar tarafından ayrı ayrı uygulanmaktadır. Bu çalışmada EKRÖ'nün her iki formu da kullanılmıştır.

Yetişkin EKRÖ'nün ülkemizde Varan (2003) tarafından yapılmış geçerlik ve güvenirlik çalışması; ölçeğin ülkemizdeki çocuk ve yetişkinlerin ebeveyn kabul-red algılarını güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiğini göstermiştir. Yetişkin EKRÖ'nün güvenirlik ve geçerlik çalışması yaşları 17 ile 78 arasında değişen yaklaşık 1700 katılımcıyla hem "normal" hem de "klinik" örneklemler üzerinde gerçekleştirilmiş ve Yetişkin EKRÖ'nün Anne ve Baba formlarına ait alt-ölçeklerin

Cronbach Alpha iç-tutarlık katsayılarının .86 ile .96 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliği ile ilgili faktör analizi sonuçları, ebeveyn kabul ve reddinin birbirinden bağımsız boyutlar olmadığını, kabul ve reddin tek bir boyutun iki ayrı ucu olduğunu göstermiştir (Rohner ve Khaleque, 2005). *Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde söz konusu ölçeğe ilişkin değişkenlerle ilgili değerlendirmeler* ***anne kabulü*** *ve* ***baba kabulü*** *olarak ifade edilecektir.*

Bu çalışmada Yetişkin EKRÖ'nün Anne formuna ait alt-ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlılık katsayılarının Sıcaklık/Şefkat alt ölçeği için .95, Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği için .87, Kayıtsızlık/İhmal alt ölçeği için .88; Ayrışmamış Red alt ölçeği için .87 olduğu bulunmuştur. Baba formuna ait alt-ölçeklerin Cronbach Alpha iç-tutarlılık katsayılarının ise Sıcaklık/Şefkat alt ölçeği için .97, Düşmanlık/Saldırganlık alt ölçeği için .94, Kayıtsızlık/İhmal alt ölçeği için .92; Ayrışmamış Red alt ölçeği için .91 olduğu bulunmuştur. EKRÖ Anne ölçeğinden elde edilen toplam puanlara ilişkin iç-tutarlılık katsayısının .97; EKRÖ Baba ölçeğinden elde edilen toplam puanlara ilişkin iç-tutarlılık katsayısının ise .98 olduğu görülmüştür (Ölçek EK.2 ve EK.3'te sunulmuştur).

2.3.2. Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri (DDTE)

Bu çalışmada katılımcıların "mutluluk", "üzüntü" ve "öfke" duygusunu yaşamaları sonrasında, ikili etkileşimlerinde kendilerine o duyguyu yaşatan kişiye karşı sergiledikleri sözel ve sözel olmayan dışavurum tarzlarını belirlemek amacıyla, Araz ve Erkuş (2014) tarafından geliştirilmiş olan Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri (DDTE) kullanılmıştır. DDTE; Mutluluk Dışavurum Tarzı Ölçeği (8 madde), Üzüntü Dışavurum Tarzı Ölçeği (19 madde), Öfke Dışavurum Tarzı Ölçeği (20 madde) olmak üzere üç farklı ölçekten ve 47 maddeden oluşan bir veri toplama aracıdır. Ölçek maddeleri 4'lü derecelendirme ölçeği ile (1 = Hiçbir zaman, 2 = Bazen, 3 = Genellikle, 4 = Her zaman) yanıtlanmaktadır. Her ölçek, o duyguya ilişkin farklı birer dışavurum tarzını gösteren alt ölçeklerden meydana gelmektedir. Her alt ölçeğin toplam puanındaki artış, ilgili dışavurum tarzının da arttığının göstergesidir (Ölçek EK.4'te sunulmuştur).

Mutluluk Dışavurum Tarzı Ölçeği: Bu ölçek toplam 8 maddeden, Ben Odaklı Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Mutluluğum yüzüme yansır.") ve Öteki Odaklı Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Ben de onu mutlu edecek şeyler söylerim.") olmak üzere toplam iki alt ölçekten oluşmaktadır. Her iki alt ölçekten elde edilen puanlar ayrı ayrı kullanılabildiği gibi, araştırmanın amacı doğrultusunda ölçekten elde edilen toplam puan da mutluluk dışavurumunu belirlemek amacıyla kullanılabilmektedir. Orjinal ölçek geliştirme çalışmasında, Ben Odaklı Dışavurum alt ölçeği Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .74; Öteki Odaklı Dışavurum alt ölçeği Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .81 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada elde edilen Ben Odaklı Dışavurum alt ölçeği Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .70; Öteki Odaklı Dışavurum alt ölçeği Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .79'dur. Toplam puana ilişkin iç-tutarlılık katsayısı ise .84'dür.

Üzüntü Dışavurum Tarzı Ölçeği: Bu ölçek toplam 19 maddeden oluşmaktadır ve 5 alt ölçeği içermektedir: Yüze yansıtma (4 madde; örnek madde: "Yüzümü asarım."); Saldırganca Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Üzerine yürürüm.); Sözel Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Üzüntümü ifade ederim."); Gizleme (4 madde; örnek madde: "Belli etmemeye çalışırım."), Erteleme (3 madde; örnek madde: "Susarım ama sonra acısını çıkarırım."). Orjinal ölçek geliştirme çalışmasında Üzüntü Dışavurum Tarzı Ölçeğine ait alt ölçeklerin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla .80, .75, .73, .63, .62'dir. Bu çalışmada ise alt ölçeklere ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla .80, .83, .74, .58, .73'tür.

Öfke Dışavurum Tarzı Ölçeği: Toplamda 20 maddeden oluşan bu ölçek, 5 alt ölçeği içermektedir: Saldırganca Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Üzerine yürürüm.") Yüze yansıtma (5 madde; örnek madde: "Öfkem yüzüme yansır."); Misilleme (3 madde; örnek madde: "Ben de onu öfkelendirecek şeyler söylerim."); Serinkanlı Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Tepkisiz kalırım.") Sözel Dışavurum (4 madde; örnek madde: "Neden bu şekilde davrandığını sorarım."). Orjinal çalışmada alt ölçeklere ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla .79, .75, .77, .65, .62'dir. Bu çalışmada Öfke Dışavurum Tarzı Ölçeğinin alt ölçeklerine ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla .86, .76, .82, .77 ve .79 olarak bulunmuştur.

2.3.3. McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaş Fonksiyonları (MAÖ-AF)

Aynı cinsiyetten en iyi arkadaşla olan ilişkinin kalitesini değerlendirmek amacıyla, 30 maddelik McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaş Fonksiyonları (MAÖ-AF) kullanılmıştır. Mendelson ve Aboud (1999: 130-132) tarafından geliştirilen ölçek her biri 5 maddeden oluşan 6 alt ölçeği içermektedir: uyarıcı yoldaşlık (stimulating companionship; örnek madde: "Eğlenceli şeyler yapmakla ilgili iyi fikirleri vardır."); yardım (help; örnek madde: "Bir şeyler yapmamda bana yardımcı olur."); yakınlık (intimacy; örnek madde: "Özel konuları anlatabileceğim biridir"); güvenilir müttefiklik (reliable alliance; örnek madde: "Birbirimizi birkaç ay görmesek bile o benim arkadaşım olarak kalır."); duygusal güven (emotional security; örnek madde: "Korkarsam yanımda olması benim için iyi olur.") ve kendini doğrulama (self-validation; örnek madde: "Kendimi onun yanında özel hissederim."). Ölçek maddeleri 9'lu derecelendirme ölçeği ile (0 = Hiçbir zaman, 2 = Nadiren, 4 = Bazen, 6 = Oldukça sık, 8 = Her zaman) yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan her bir alt ölçekten alınan puan ortalamasının toplanması ile elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0 en yüksek puan 48'dir.

Bu araştırmada ölçeğin Demir, Doğan ve Proscal (2013: 250-255) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış formu kullanılmıştır. Data inceleme ve temizleme sürecinde, bu çalışmada elde edilen arkadaşlık ölçeği puanlarının normal dağılım göstermediği gözlenmiştir (skewness = -1.66, kurtosis = 4.47). Bunun üzerine ölçeği geliştiren Mendelson ve Aboud'un (1999: 132) önerdiği şekliyle, Arkadaşlık Ölçeği puanları üzerinde karekök dönüştürme işlemi uygulanmıştır. Dönüştürme işlemi sonrasında Arkadaşlık Ölçeği alt ölçek değerlerinin normal dağılım özelliklerine göre kabul edilebilir bir aralıkta olduğu görülmüştür (skewness = -.19, kurtosis = -.37). Daha sonra gerçekleştirilen tüm analizlerde ölçeğe ait ham puanlar yerine karekök dönüştürme işlemi uygulanmış değerler kullanılmıştır. Mendelson ve Aboud'un (2012: 1-21) orjinal ölçek geliştirme çalışması kapsamında elde edilen ölçeğin alt ölçeklerinin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarının .89 ve .95 arasında değiştiği belirtilmiştir. Demir ve arkadaşlarının (2013) çalışmaları kapsamında ölçeğe ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .93 olarak elde edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğe ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .97'dir (Ölçek EK.5'te yer almaktadır).

2.3.4. UCLA Yalnızlık Ölçeği (YÖ)

Russel, Peplau ve Ferguson (1978) tarafından geliştirilmiş olan UCLA Yalnızlık Ölçeği (University of California Los Angeles Loneliness Scale), daha sonra Russel, Peplau ve Cutrona (1980) tarafından gözden geçirilmiş ve ölçeğin maddeleri yarısı olumlu, yarısı olumsuz olmak üzere tekrar düzenlenerek son halini almıştır (akt: Demir, 1989: 14-18). Örneğin ölçek maddelerinden biri, "Kendimi çevredeki insanlarla uyum içinde hissediyorum" ifadesidir ve ölçekte yer alan 20 madde 4'lü derecelendirme ölçeği ile yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 80'dir. Toplam puanın 20-40 arasında olması düşük, 41-60 arası orta ve 61-80 arası ise yüksek düzey yalnızlığı ifade etmektedir (Demir, 1989: 17).

Ölçek maddelerinin 10'u düz, 10'u ters yönde kodlanmaktadır. Olumlu yöndeki ifadeleri içeren maddeler (1, 4, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 19, 20) 4= hiç yaşamam, 3= nadiren yaşarım, 2= bazen yaşarım, 1= sık sık yaşarım şeklinde puanlanmakta; olumsuz yöndeki ifadeleri içeren maddeler (2, 3, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 17, 18) bunun tersi olarak 1= hiç yaşamam, 2= nadiren yaşarım, 3= bazen yaşarım, 4= sık sık yaşarım şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınanı tüm puanlar toplanarak "Genel Yalnızlık" puanı elde edilmektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Demir tarafından (1989) gerçekleştirilmiş, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .96 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada yalnızlık ölçeğine ait Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ise .93'dür (Ölçek EK.6'da sunulmuştur).

2.3.5. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve çalışma durumu gibi katılımcıların demografik özelliklerin belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Ayrıca katılımcılardan, en yakın arkadaşlarıyla ilgili soruları cevaplama sırasında, somut olarak hep aynı kişiyi düşündüklerinden emin olmak amacıyla aynı cinsiyetten en iyi/en yakın arkadaşlarının ismini ya da isminin baş harflerini yazmaları istenmiştir. Bu kişi ile arkadaşlık süreleri açık uçlu olarak sorulurken, bu kişiye karşı kendilerini ne kadar yakın hissettikleri, bu kişiyle arkadaşlık ilişkilerinden ne kadar memnun oldukları, bu

kişiyle ilişkilerinin ideallerindeki arkadaşlık ilişkisine ne kadar yakın olduğu, genel olarak arkadaşlık ilişkilerinin onlar için ne kadar önemli olduğu ve genel olarak kendilerini ne kadar yalnız hissettikleri ile ilgili sorulara da 10 dereceli ölçek üzerinden yanıt vermeleri istenmiştir (Form EK.7'de sunulmuştur).

2.4. İŞLEM

Öncelikle çalışmada kullanılan veri toplama araçları ve araştırma amacı Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Etik Kurulu'na sunulmuş ve etik kurul onayı alınmıştır. Daha sonra Dokuz Eylül Üniversitesi'nin farklı fakültelerinden, uygulamanın fakülte öğrencileriyle gerçekleştirilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada kullanılan ölçekler ve Kişisel Bilgi Formu'nun yer aldığı elektronik bir anket, yaygın biçimde kullanılan bir elektronik anket yazılımı olan www.googleforms.com adresi üzerinde hazırlanmış ve anket katılımcılara internet yoluyla uygulanmıştır.

Çalışmaya katılımın temel kriterleri elden uygulamada üniversite öğrencisi olmak; elektronik anket uygulamasında ise hali hazırda üniversite öğrencisi olmamak ve 25 yaş üzeri olmaktır. Ayrıca her iki uygulama için de anne baba ile birlikte büyümek ve en az bir yakın arkadaş sahibi olmak diğer temel kriterleri oluşturmaktadır. Elden veri toplama esnasında kullanılan anket formunda olduğu gibi elektronik anket formu da çalışmanın amacını, gizlilik ve gönüllü katılım ilkesini vurgulayan Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formunu içermektedir (Form EK 8'de sunulmuştur).

Öğrencilerle Dokuz Eylül Üniversitesi'nde gerçekleştirilen uygulama esnasında her bir bölümün ilgili akademik personelinden ders öncesi izin alınarak, ders saatlerinde sınıflara girilip öğrencilere anket formları dağıtılmıştır. Elden veri toplama uygulaması bizzat araştırmacı tarafından yapılmış, araştırmaya katılmak için gönüllü olan öğrencilere çalışmanın amacı, önemi ve ölçme araçlarının nasıl doldurulacağına ilişkin bilgiler verilmiş, isteyen öğrencilere araştırmanın sonuçları hakkında bilgi verilebileceği de ifade edilmiştir. Katılımcıların çalışma hakkında daha fazla bilgi edinebilmesi için araştırmacıların iletişim bilgileri anket formunda belirtilmiştir. Katılımcılardan elden veri toplama uygulamasında onam formunu

imzalamaları, internet anketi uygulamasında ise onam formunu onayladıkları yönündeki seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Çalışmaya katılım gönüllük esasına dayanmış; katılımcılara herhangi bir ödül verilmemiştir.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmak istememek, bilgilendirilmiş gönüllü onam formunu okuyup imzalamamak ya da anket formundaki ölçeklerin tamamını doldurmamak, gönüllü onam formunu okuyup imzaladıktan sonra verilen anketleri doldurmayı reddetmek çalışmadan dışlanma kriterleri olarak belirlenmiştir. Ankette yer alan ifadeleri eksik dolduran ya da okumadan işaretleme yaptığı tespit edilen 13 katılımcı araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Anketin tamamının doldurulması yaklaşık 30-35 dakika sürmüştür. Veri toplama süreci Şubat 2017 ve Nisan 2017 arasında yaklaşık üç ayda tamamlanmıştır.

2.5. VERİ ANALİZLERİ

Araştırmadan elde edilen tüm verilerin analizi için SPSS 23.0 paket programı kullanılmıştır. Veri analizleri öncesi kullanılan ölçeklerin ortalama ve toplam puan değerleri hesaplanmış, bu puanların çok değişkenli istatistiksel analizler için uygun değerlere sahip olup olmadığı incelenmiş ve uç değerlere sahip olduğu belirlenen veriler analiz dışı bırakılmıştır. Ardından, elden toplanan ve internet üzerinden toplanan veriler arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla t-test analizi uygulanmıştır. Çalışmada, araştırma grubunun demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. İlk olarak, demografik değişkenlerin ana değişkenlere etkisini ölçmek amacıyla t-testi ve değişkenlerin birbiriyle ilişkilerinin araştırıldığı Pearson korelasyon analizleri uygulanmıştır. Çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkinin yordanmasında, mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının aracı rollerini incelemek amacıyla paralel çoklu aracılık modeli (parallel multiple mediation model), en son olarak ise çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkinin yordanmasında, mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık rollerini belirlemek amacıyla seri çoklu aracılık modeli (serial multiple mediation model) kullanılarak bootstrap yöntemi ile (Preacher ve Hayes, 2004: 717-731) analizler gerçekleştirilmiştir.

Veri analizi aşamasından önce, analiz sonuçlarına etki edebilecek herhangi bir araştırmacı kaynaklı hatayı engellemek amacıyla katılımcıların ölçeklere verdikleri yanıtların SPSS programına doğru girilip girilmediği kontrol edilmiş, ardından kayıp değerlerin olup olmadığı, verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Çalışmaya toplam 960 kişi katılım göstermiştir. Ancak katılımcılardan en az bir ölçeği eksik ya da hatalı doldurduğu tespit edilen 55 kişinin formları değerlendirme dışı tutulmuştur. Veri inceleme ve temizleme sürecinde ise 29 kişi çok değişkenli analizler için Mahalanobis uzaklığına göre (39.25, $p < .001$) uç değerlere sahip olduğu için analizlerden çıkarılmıştır. Sonuç olarak analizler 876 katılımcıya ait veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeve kapsamında genel tanımlayıcı analiz sonuçlarına ve çalışmanın temel hipotezlerine ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. İlk olarak elden toplanan ve internet üzerinden toplanan veriler arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanan t-test bulguları, çalışmanın demografik değişkenlerine ilişkin betimsel karşılaştırma analizi ile çalışmanın temel değişkenleri arasındaki korelasyon analizi bulguları aktarılmıştır. Ardından çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulünün arkadaşlık kalitesi ile arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının aracılık etkisi, en son ise çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkinin yordanmasında, mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık etkilerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1. ÇALIŞMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Çalışmada elden veri toplama ve internet üzerinden veri toplama yöntemleri olmak üzere iki farklı veri toplama yöntemi kullanılmış ve bu iki grup cinsiyet açısından ki-kare testi, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri açısından bağımsız gruplar için t-testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Pearson ki-kare istatistiği sonuçlarına göre katılımcıların cinsiyeti veri toplama biçimi ile ilişkili değildir (χ^2 = .337, sd = 1, p > .05).

Analiz sonuçlarına göre elden ve internetten veri toplanan örneklemler arasında yaş ve eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Sonuçlara göre, hedeflendiği gibi elden toplanan verilerde yaş ortalaması daha düşüktür (t = -26.14, Ort. Farkı = -10.14, p < .001, Cohen's d = .75). İlaveten, elden toplanan verilerde eğitim düzeyinin de internet üzerinden toplanan verilere göre daha düşük (t = -25.75, Ort. Farkı = -1.63, p < .001, Cohen's d = .74) olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bunun nedeni ise internet vasıtasıyla ulaşılan kesimin çoğunlukla üniversite mezunu olmasıdır.

Katılımcıların, istatistiksel analizlerin ilk aşamasında gerçekleştirilen paralel çoklu aracılık modellerinin bağımlı değişkeni olan arkadaşlık kalitesi puanlarının, anket uygulama biçimine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur (t = 1.79, Ort. Farkı = .07, p > .05, Cohen's d = .12). Ayrıca katılımcıların çalışmanın seri çoklu aracılık modellerinin bağımlı değişkeni olan yalnızlık puanları açısından da anket uygulama gruplarına göre anlamlı bir farklılaşma göstermemesi nedeniyle (t = -1.06, Ort. Farkı = -.78, p > .05, Cohen's d = .11) veri analizi aşamasında bu iki grup birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmanın temel hipotezlerine ilişkin analizler yapılmadan önce, çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler ve bu değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmada yer alan değişkenler için ortalama, standart sapma, en düşük ve en yüksek puan aralığı hesaplanmış ve değerler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, En Düşük ve En Yüksek Puanları

		N	Ortalama	SS	En Düşük	En Yüksek
Anne Kabul/Reddi		876	92.99	27.20	60	217
Baba Kabul/Reddi		876	103.59	35.24	60	231
Mutluluk	Ben Odaklı Dışavurum	876	14.09	1.86	7	16
	Öteki Odaklı Dışavurum	876	11.51	2.63	4	16
Üzüntü	Yüze Yansıtma	876	10.69	2.47	4	16
	Saldırganca Dışavurum	876	5.20	1.83	4	16
	Sözel Dışavurum	876	10.34	2.37	4	16
	Gizleme	876	8.00	2.08	4	14
	Erteleme	876	6.75	1.92	3	12
Öfke	Saldırganca Dışavurum	876	5.23	1.91	4	16
	Yüze Yansıtma	876	11.96	2.95	5	20
	Misilleme	876	5.99	1.95	3	12
	Serinkanlı Dışavurum	876	7.10	2.07	4	15
	Sözel Dışavurum	876	10.33	2.35	4	16
Arkadaşlık Kalitesi		876	40.67	6.64	6	48
Yalnızlık		876	34.85	10.96	20	70

Not: Tablo 2'de belirtilen arkadaşlık kalitesi değerleri karekök dönüştürmesi uygulanmamış ham puanlardır. Data analizi aşamasında ölçeğe ait ham puanlar dönüştürme yapılarak kullanılmıştır.

Ayrıca çalışmaya katılanların en yakın arkadaşları ile olan arkadaşlık süreleri, % 1.9'u için 1 yıldan az, % 30'u için 1 ile 5 yıl arasında, % 31.8'i için 5 ile 10 yıl arasında, % 26.5'i için 5 ile 10 yıl arasında ve % 35'i için 10 yıldan daha uzundur. Ayrıca bu çalışma kapsamında katılımcıların en yakın arkadaşlarıyla arkadaşlık ilişkilerinin yakınlık düzeyini, bu arkadaşlıktan ne kadar memnun olduklarını, bu arkadaşlık ilişkisinin ideallerindeki arkadaşlık ilişkisine ne kadar yakın olduğunu, genel olarak arkadaşlık ilişkilerinin kendileri için ne kadar önemli olduğunu ve kendilerini genel olarak ne kadar yalnız hissettiklerini, 10 dereceli ölçek üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların en yakın arkadaşlarına yakın hissetme düzeyi ortalaması 8.68 (SS = 1.23)'dir. En yakın arkadaşla arkadaşlık ilişkisinden memnuniyet düzeyi ortalaması 9.12 (SS = 1.30)'dir. Katılımcıların en yakın arkadaşla arkadaşlık ilişkilerinin, ideallerindeki arkadaşlık ilişkisine yakınlık düzeyi ortalaması 8.54 (SS = 1.72)'tür. Çalışmada yer alan katılımcıların genel olarak arkadaşlık ilişkilerine verdikleri önem düzeyi ortalaması ise 9.06 (SS = 1.45)'dır. Ayrıca katılımcıların ne kadar yalnız hissettiğine dair değerlendirme ortalaması 4.57 (SS = 2.58) olarak bulunmuştur.

3.1.1. Çalışma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Çalışmada yer alan değişkenlere ait puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı, bağımsız gruplar için t-testi ile incelenmiş ve analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Çalışma değişkenlerine ait puanlar incelendiğinde, anne kabulü ve baba kabulü puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre erkek katılımcıların anne ve baba kabulü puanları, kadın katılımcıların anne ve baba kabulü puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. Dolayısıyla kadın katılımcıların çocukluk döneminde hatırladıkları hem anne hem baba kabulünün erkeklere göre daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Mutluluk dışavurum tarzları cinsiyet farkları bakımından incelendiğinde ise kadın katılımcıların erkeklere göre daha yüksek düzeyde ben odaklı ve öteki odaklı dışavurum gösterdiği bulunmuştur. Üzüntü dışavurum tarzları puan ortalamaları cinsiyete göre karşılaştırıldığında analiz sonuçları, yüze yansıtma ve sözel dışavurumun kadınlarda daha yüksek olduğunu; saldırganca dışavurumun ise

erkeklerde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kadın ve erkeklerin öfke dışavurum tarzlarına ilişkin puanları karşılaştırıldığında ise üzüntü alt ölçeği sonuçlarına benzer şekilde yüze yansıtma ve sözel dışavurumun kadınlarda daha yüksek olduğu; saldırganca ve serinkanlı dışavurumun ise erkeklerde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Arkadaşlık kalitesi puanlarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığı, kadın katılımcıların arkadaşlık ölçeği puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yalnızlığa ilişkin değerlendirmeler karşılaştırıldığında ise erkek katılımcıların puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada yer alan değişkenlerin bir kısmının kadın ve erkek katılımcılara göre farklılaştığı ancak anlamlı ortalama farkları etki büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde; Tablo 3'te görüldüğü gibi genel olarak elde edilen etkilerin düşük ve orta düzeyde oldukları dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Çalışma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması T-Testi Tablosu

		Kadın (N = 541)		**Erkek** (N = 335)			
		Ortalama	**SS**	**Ortalama**	**SS**	**t**	***d***
Anne Kabul/Reddi		91.30	27.91	95.71	25.815	-2.34*	.16
Baba Kabul/Reddi		100.81	35.23	108.07	34.84	-2.98**	.21
Mutluluk	Ben Odaklı Dışavurum	14.48	1.68	13.44	1.97	8.35**	.57
	Öteki Odaklı Dışavurum	11.80	2.69	11.04	2.47	4.20**	.29
Üzüntü	Yüze Yansıtma	11.07	2.46	10.08	2.38	5.87**	.41
	Saldırganca Dışavurum	4.79	1.40	5.86	2.20	-8.78**	.58
	Sözel Dışavurum	10.50	2.44	10.00	2.24	2.51*	.18
	Gizleme	8.00	2.09	7.99	2.07	.05	.00
	Erteleme	6.80	1.90	6.65	1.96	1.12	.00
Öfke	Saldırganca Dışavurum	4.76	1.43	5.98	2.31	-9.74**	.64
	Yüze Yansıtma	12.26	3.01	11.47	2.77	3.86**	.27
	Misilleme	5.94	1.98	6.07	1.90	-.94	.00
	Serinkanlı Dışavurum	6.80	1.98	7.59	2.13	-5.64**	.39
	Sözel Dışavurum	10.50	2.45	10.07	2.15	2.58*	.18
Arkadaşlık Kalitesi		12.14	3.21	10.72	3.314	6.29**	.44
Yalnızlık		34.26	10.90	35.80	11.00	-2.02*	.14

*p < .05, **p < .01

3.1.2. Çalışma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde öncelikle yaş, eğitim durumu, arkadaşlık süresi, arkadaşla yakınlık, arkadaşlık memnuniyeti, idealdeki arkadaşlığa benzerlik, arkadaşlığın önemi, genel yalnızlık ile çalışmanın ana değişkenleri olan anne kabulü, baba kabulü, duygu dışavurum tarzları (mutluluk, üzüntü, öfke) arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık değişkenlerinin birbirleriyle olan korelasyon analizi sonuçları aktarılmıştır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4'te görüldüğü gibi, yaş, anne kabulü ve baba kabulü ile pozitif yönde ilişkilidir. Katılımcıların yaşı arttıkça, hatırlanan anne ve baba kabul düzeyi de artmaktadır. Katılımcıların yaşı, mutluluğun öteki odaklı dışavurumu ve öfkenin serinkanlı dışavurumu ile pozitif ilişkilidir. Ayrıca yaş ile üzüntünün saldırganca dışavurumu, öfkenin saldırganca dışavurumu, öfkeyi yüze yansıtma ve misilleme dışavurum tarzları negatif ilişkilidir. Yaş ile arkadaşlık kalitesi de negatif korelasyona sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların yaşı arttıkça arkadaşlık kalitesi de azalmaktadır. Öte yandan, yaş ve yalnızlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Katılımcıların eğitim düzeyinin anne kabulü ile olumlu ilişkili olduğu bir diğer ifadeyle, eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılarda hatırlanan anne kabulü puanlarının daha yüksek düzeyde olduğu, dolayısıyla kabul düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. Arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık ile eğitim düzeyi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde en yakın arkadaşla arkadaşlığın süresi de arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık ile anlamlı korelasyon göstermemiştir.

Tablo 4: Demografik Değişkenler ve Çalışma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1. Yaş	1																							
2. Eğitim Durumu	.46**	1																						
3. Arkadaşlık Süresi	.60**	.19**	1																					
4. Arkadaşla Yakınlık	-.21**	-.23**	-.01	1																				
5. Arkadaşlık Memnuniyeti	.01	.01	.07*	.73**	1																			
6. İdealdeki Arkadaşlığa Benzerlik	.00	.00	.07*	.63**	.76**	1																		
7. Arkadaşlığın Önemi	.06	-.01	.03	.33**	.35**	.33**	1																	
8. Genel Yalnızlık	.01	-.04	-.03	-.17**	-.14**	-.20**	-.11**	1																
9. Anne Kabul/Reddi	.20**	.10**	.11**	-.32**	-.26**	-.26**	-.21**	.22**	1															
10. Baba Kabul/Reddi	.08*	.04	.05	-.17**	-.18**	-.21**	-.15**	.19**	.46**	1														
11. Ben Odaklı Dışavurum (Mutluluk)	-.02	-.09**	-.04	.19**	.18**	.16**	.20**	-.08*	-.21**	-.13**	1													
12. Öteki Odaklı Dışavurum (Mutluluk)	.17**	.05	.07*	.11**	.16**	.18**	.24**	-.05	-.14**	-.06	.54	1												

Tablo 4 devam: Demografik Değişkenler ve Çalışma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
13. Yüze Yansıtma (Üzüntü)	-.04	-.09*	-.03	.06	.00	-.01	.10**	.08*	-.04	-.01	.21**	.12**	1											
14. Saldırganca Dışavurum (Üzüntü)	-.09**	-.08*	-.05	.03	-.03	-.01	-.02	.02	.08*	.09*	-.16**	-.03	.05	1										
15. Sözel Dışavurum (Üzüntü)	-.04	-.09**	-.03	.11**	.04	.07*	.15**	-.13**	-.17**	-.11**	.23**	.17**	.23**	.04	1									
16. Gizleme (Üzüntü)	-.03	-.01	-.06	-.02	.00	-.04	-.07	.13**	.13**	.13**	-.04	.04	.01	-.07*	-.37**	1								
17. Erteleme (Üzüntü)	-.04	-.05	-.06	-.02	-.04	-.07	-.01	.04	.04	.10**	-.02	.06	.18**	.09*	-.11**	.33**	1							
18. Saldırganca Dışavurum (Öfke)	-.14**	-.09**	-.07*	.01	-.05	-.04	-.04	-.01	.10**	.09**	-.17**	-.08*	.02	.86**	-.01	-.04	.05	1						
19. Yüze Yansıtma (Öfke)	-.10**	-.13**	-.06	.05	-.03	-.03	.03	.09**	-.01	.01	.17**	.05	.70**	.23**	.20**	.013	.21**	.23**	1					
20. Misilleme (Öfke)	-.15**	-.16**	-.09**	.02	-.09**	-.06	-.07	.01	.04	.04	-.03	-.02	.28**	.43**	.08*	-.01	.22**	.43**	.52**	1				
21. Serinkanlı Dışavurum (Öfke)	.09*	.02	.07*	-.01	.03	.02	.01	.09**	.13**	.05	-.10**	.05	-.12**	-.03	-.19**	.48**	.12**	-.03	-.18**	-.17**	1			
22. Sözel Dışavurum (Öfke)	-.05	-.10**	-.03	.12**	.05	.06	.11**	-.11**	-.18**	-.11**	.21**	.08*	.13**	-.01	.71**	-.29**	-.10**	-.03	.22**	.11**	-.17**	1		
23. Arkadaşlık Kalitesi	-.11**	-.06	.02	.59**	.56**	.57**	.33**	-.18**	-.28**	-.16**	.31**	.23**	.10**	-.01	.14**	-.03	-.01	-.03	.08*	.00	-.06	.15**	1	
24. Yalnızlık	.03	-.02	.00	-.31**	-.26**	-.31**	-.30**	.45**	.42**	.38**	-.23**	-.16**	.03	.10**	-.18**	.22**	.12**	.10**	.04	.06	.17**	-.19**	-.31**	1

*p < .05, **p < .01

3.2. ARACILIK HİPOTEZLERİNİN TEST EDİLMESİ

Çalışmada çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının aracı değişken rolleri, paralel çoklu aracılık modeli kullanılarak, bootstrap tekniği ile Indirect Custom Dialog aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın ana hipotezi olan çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabulünün yalnızlık ile arasındaki ilişkide mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin aracı değişken rolleri ise seri çoklu aracılık modeli kullanılarak bootstrap tekniği (Preacher ve Hayes, 2008: 880) ile PROCESS (Model 6) SPSS makrosu aracılığıyla analiz edilmiştir. Söz konusu makrolara www.afhayes.com adresinden ulaşılmıştır. Bootstrap tekniği mevcut örneklem üzerinden tekrar yerleştirmeler yaparak evrenin büyük örneklemlerde (ör. 5000) simülasyonlarını oluşturmaktadır. Preacher ve Kelley (2011: 103), bu analiz tekniğinin Sobel Testi gibi, kullanılan diğer yöntemlerden çok daha güçlü bir aracılık etki analizi olduğunu belirtmektedirler.

Bootstrap yöntemi ile üretilen örneklemlerden doğrudan ve dolaylı etkiler hesaplanabilmekte ve doğrulanabilen örneklem dağılımları üretilebilmektedir. Bu dağılımlardan t değeri, p değeri, standart hata, açıklanan varyans, güven aralığı katsayıları gibi hesaplamalar üretilebilmektedir. Değişkenlerin dolaylı aracılık etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı, aracı değişkenin nokta tahmininin % 95 Güven Aralığı (CI) içerisinde sıfır değeri içerip içermemesine göre değerlendirilmektedir. Dolayısıyla güven aralığı katsayıları hesaplandıktan sonra ilgili aralıkta sıfır olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Eğer aralıkta sıfır değeri bulunmuyorsa ilgili değişkene yönelik aracılık etkisinin varlığından bahsedilebilmektedir (Hayes, 2013: 101). Bu araştırmada test edilen modellerdeki dolaylı etkilerin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı, 5000 bootstrap örneklemi üzerinde incelenmiş ve tahminler % 95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

Test edilen Bağımsız Değişken (X) ile Bağımlı Değişken (Y) arasındaki ilişkilerin Aracı Değişken(ler) (M) aracılığıyla olduğunu gösteren aracılık modeline göre, "yol c", X'in Y üzerindeki toplam etkisini (total effect) göstermektedir. "yol a", X'in aracı değişken üzerindeki etkisini göstermektedir. Aracı değişkenin bağımlı değişken olan Y üzerindeki etkileri ise "yol b" ile gösterilmektedir. Aracı değişkenin kontrol edildiği durumda X ile Y arasında ilişkiyi belirlemeyi sağlayan doğrudan

etkiyi (direct effect) ise "yol c'" göstermektedir (Şekil 3 ve Şekil 4). Aracı değişkenin X'in Y ile ilişkisi üzerindeki dolaylı etkisine ait yol katsayısı ise (a*b) şeklinde hesaplanmaktadır. Burada aracı değişken (mediation variable) (M) ya da süreç değişkeni (process variable) olarak adlandırılmaktadır. Tam aracılık (complete mediation) durumunda X'in Y üzerindeki etkisi ortadan kalkmaktadır. M değişkeni tam kontrol değişkeni olarak işleyip "yol c'" 0 değeri almaktadır. Kısmi aracılık (partial mediation) durumunda ise aracı değişken dahil edildiğinde X ile Y arasındaki asıl değerden sıfırdan (0) farklı olmak üzere düşme olmaktadır (Baron ve Kenny, 1986: 1176; Hayes, 2009: 409).

Bu çalışmada ele alınan değişkenlere ilişkin aracılık etkilerinin saptanmasında Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık modellerine yönelik önerileri dikkate alınmıştır. Bu öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

(1) bağımsız ve bağımlı değişken arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır,

(2) bağımsız değişkenler ile aracı değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır,

(3) aracı değişkenler ile bağımlı değişken arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır,

(4) bağımsız değişkenler ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişki, aracı değişkenler modele dahil edildiğinde sıfır değerinden farklı olarak azalmaktadır.

Bu dört ölçüt sağlandığında aracılık modelinde kısmi ya da tam aracılık etkisi olduğundan bahsedilebilmektedir. Bu çalışmada gerçekleştirilen aracılık etkisine ilişkin analizlerde, yukarıda sıralanan ölçütlerin sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiş, bu ölçütlerin sağlanmadığı durumlarda çoklu aracı değişken modelinin test edilmediği belirtilmiştir (Baron ve Kenny, 1986).

Test edilen paralel çoklu aracılık modellerinde ilk aşamada anne kabulü, baba kabulü değişkenleri **bağımsız değişkenler** (X), duygu dışavurum tarzları [mutluluk için (ben odaklı dışavurum tarzı ve öteki odaklı dışavurum tarzı); üzüntü için: yüze yansıtma, saldırganca dışavurum, sözel dışavurum, gizleme, erteleme; öfke için saldırganca dışavurum, yüze yansıtma, misilleme, serinkanlı dışavurum, sözel dışavurum)] **aracı değişkenler** (M); arkadaşlık kalitesi ise **bağımlı değişken** (Z) olarak kullanılmıştır.

İkinci aşamada test edilen seri çoklu aracı değişken modellerinde ise birinci aşamada anlamlı bulunan aracılık modellerinden yola çıkılarak anne kabulü, baba kabulü değişkenleri **bağımsız değişkenler** (X), birinci aşama istatistiksel analizlerde anlamlı çıkan duygu dışavurum tarzları (M_1) ve arkadaşlık kalitesi (M_2) **aracı değişkenler**; yalnızlık ise **bağımlı değişken** (Z) olarak ele alınmıştır. Ek olarak katılımcıların arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık puanları Tablo 3'te gösterildiği gibi düşük etki büyüklüklerine sahip olmasına rağmen cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı için, cinsiyet ve yaş değişkenleri de analizlere **kontrol değişkeni** olarak dahil edilmiştir.

Şekil 3: Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi veParalel Çoklu Aracılık Modeli

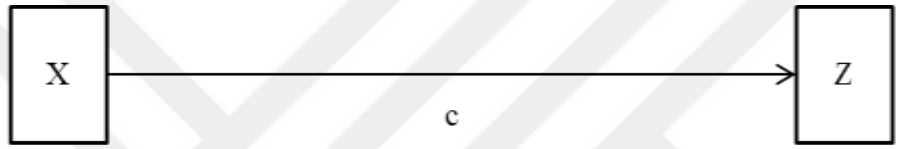

X'in Y üzerindeki toplam etkisi (c yolu)

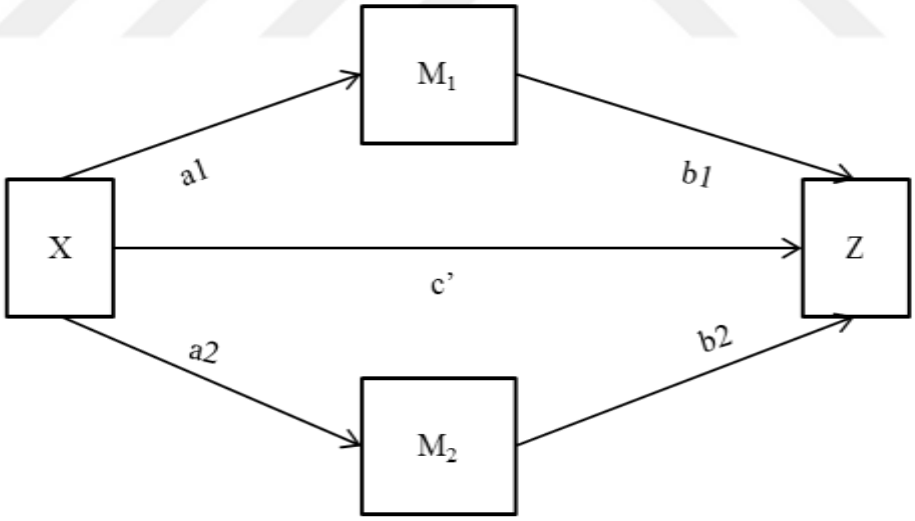

X'in Y üzerindeki M_1 ve M_2 aracı değişkenleri üzerinden dolaylı etkisi (c')

Şekil 4: Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi ve Seri Çoklu Aracılık Modeli

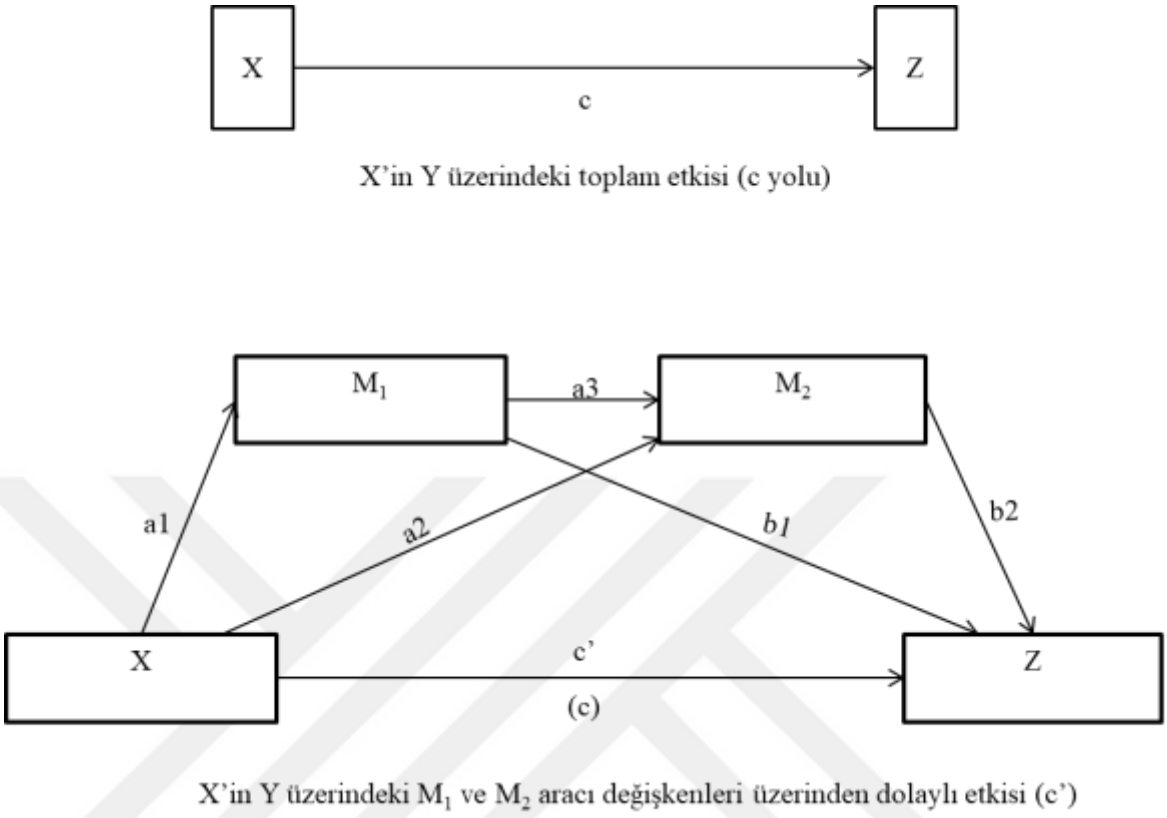

3.2.1. Anne-Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının Aracılık Etkileri

Çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide duygu dışavurum tarzlarının aracı rollerini belirlemek amacıyla anne kabulü için için üç duyguya dair üç model, baba kabulü için üç model, toplam altı model test edilecektir.

3.2.1.1. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli (Model 1) SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılarak test edilmiştir.

Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.033, SE = .004, t = -8.410, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulü, ben odaklı dışavurum aracı tarzını (a1 yolu) (B = -.013, SE = .002, t = -6.067, p < .001) ve öteki odaklı dışavurum aracı tarzını (a2 yolu) (B = -.013, SE = .003, t = -3.961, p < .001) pozitif yönde yordamaktadır. Dolayısıyla anne kabulü arttıkça ben odaklı ve öteki odaklı dışavurum düzeyi artmaktadır. Ek olarak, ben odaklı dışavurum (b1 yolu) (B = .325, SE = .069, t = 4.746, p < .001) ve öteki odaklı dışavurum tarzları (b2 yolu) (B = .097, SE = .047, t = 2,073, p < .05) arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. Buna göre, ben odaklı ve öteki odaklı dışavurum arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Mutluluk dışavurumunun dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre anne kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide ben odaklı dışavurum (B = -.004, SE = .001; %95 CI = -.0071, -.0024) ve öteki odaklı dışavurum (B = -.001, SE = .001; %95 CI = -.0028, -.0002) kısmi aracı değişkenler olarak gözlenmektedir ve rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre anne kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = -.027, SE = .004, t = -7.026, p < .001), ben odaklı dışavurum ve öteki odaklı dışavurum tarzları modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla ben odaklı dışavurum ve öteki odaklı dışavurum tarzlarının anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulü arttıkça, mutluluk duygusu deneyimlemenin sonrasında hem ben odaklı hem de öteki odaklı dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi düzeyi yükselmektedir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 16'sını açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .160, $F_{(5,870)}$ = 42.62, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 5'de gösterilmiştir.

Şekil 5: Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 1)

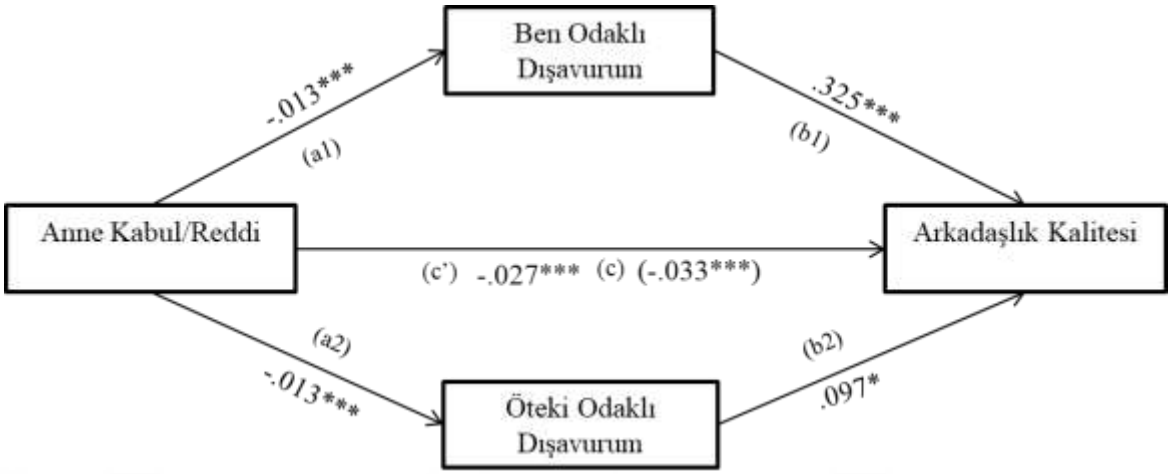

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.1.2. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide, üzüntü dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli (Model 2) için SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.032, SE = .004, t = 7.971, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulü saldırganca dışavurum tarzını negatif yönde (a2 yolu) (B = .006, SE = .002, t = 2.706, p < .01; sözel dışavurum tarzını pozitif yönde (a3 yolu) (B = -.014, SE = .003, t = -4,848, p < .001), ve gizlemeyi negatif yönde (a4 yolu) (B = .011, SE = .003, t = 4.054, p < .001) yordamaktadır. Dolayısıyla, anne kabulü arttıkça saldırganca dışavurum ve gizleme azalmakta, sözel dışavurum ise artmaktadır. Anne kabulünden diğer üzüntü dışavurum tarzlarına giden yollar ise [yüze yansıtma (a1 yolu) (B = -.003, SE = .003, t = -.799, p > .05); erteleme (a5 yolu) (B = .004 SE = .002, t = 1.547, p > .05)] anlamlı değildir. Sözel dışavurum tarzının (b3 yolu) (B = .111, SE = .051, t = 2.206, p < .05) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olduğu, diğer üzüntü dışavurum tarzlarının [yüze yansıtma (b1 yolu) (B = .039, SE = .046, t = .857, p > .05); saldırganca

dışavurum tarzı (b2 yolu) (B = .115, SE = .062, t = 1.857, p > .05); gizleme (b4 yolu) (B = .076, SE = .058, t = -1.312, p > .05) ve erteleme (b5 yolu) (B = -.044, SE = .059, t = -.744, p > .05)] arkadaşlık kalitesi üzerindeki etkilerinin ise anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre, sözel dışavurum arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Üzüntü dışavurum tarzlarının dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiştir. Anne kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide sözel dışavurum (B = -.002, SE = .001; %95 CI = -.0036, -.0003) kısmi aracı değişken rolü üstlenmektedir ve rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide yüze yansıtmanın (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0008, .0001), saldırganca dışavurum tarzının (B = .001, SE = .000; %95 CI = .0000, .0020), gizlemenin (B = .001, SE = .001; %95 CI = -.0003, .0024) ve ertelemenin (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0011, .0002) aracı etkilerinin anlamlı olmadığı, güven aralığı değerlerinin sıfırı içerdiği görülmektedir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = -.031, SE = .004, t = -7.732, p < .001), sözel dışavurum tarzı modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla sözel dışavurum tarzının anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulü arttıkça, üzüntü duygusu deneyimlemenin sonrasında sözel dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 12'sini açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .120, $F_{(8,866)}$ = 15.78, p < .001) .Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 6 da gösterilmiştir.

Şekil 6: Anne Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 2)

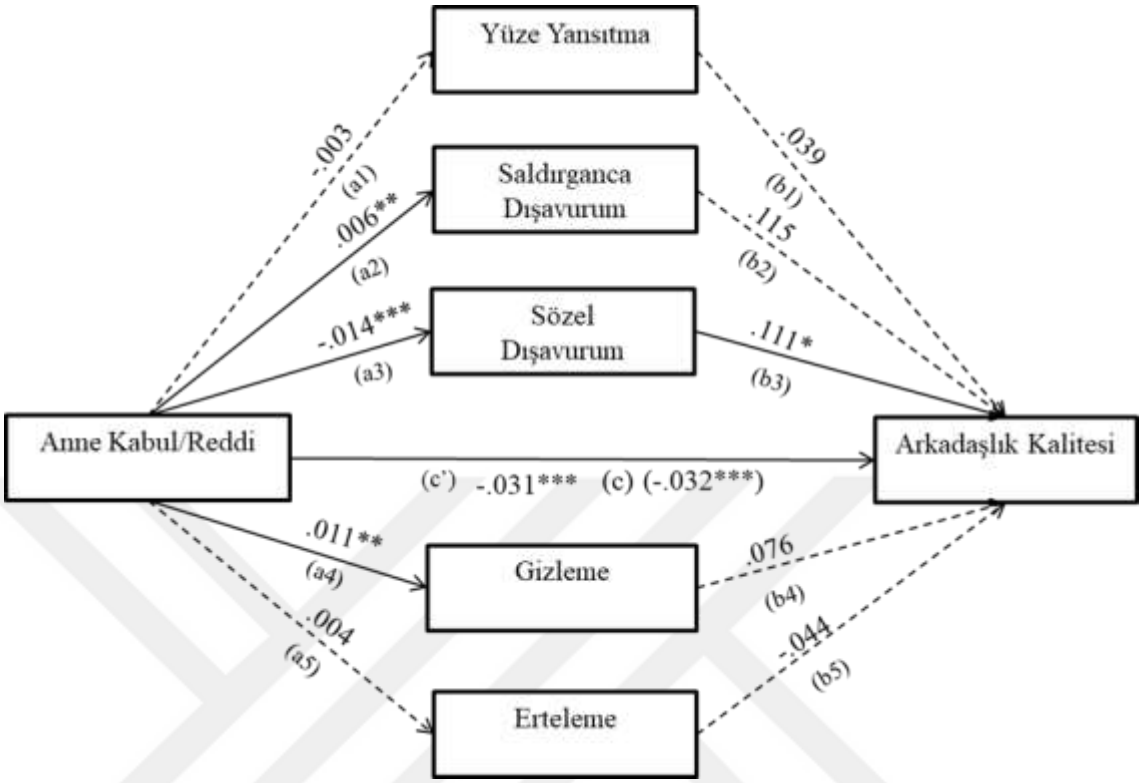

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.1.3. Anne Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide öfke dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli (Model 3) için SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.032, SE = .004, t = -7.971, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulünden saldırganca dışavurum tarzına (a1 yolu) (B = .008, SE = .002, t = 1.547, p < .05), misillemeye (a3 yolu) (B = .005, SE = .003, t = 2.037, p < .05), serinkanlı dışavurum tarzına (a4 yolu) (B = .008, SE = .003, t = 3.156, p < .001), ve sözel dışavurum tarzına (a5 yolu) (B = -.015, SE = .003, t = -5.073, p < .001) giden yollar anlamlıdır. Anne kabulü arttıkça saldırganca dışavurum, misilleme, serinkanlı dışavurum azalmakta, sözel dışavurum ise artmaktadır. Ancak

anne kabulünden yüze yansıtmaya giden yol ise (a2 yolu) (B = .002, SE = .004, t = .447, p > .05) anlamlı değildir. Ek olarak, sadece sözel dışavurum tarzının (b5 yolu) (B = .117, SE = .047, t = 2.487, p < .05) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olduğu, diğer öfke dışavurum tarzlarının [saldırganca dışavurum (b1 yolu) (B = .106, SE = .066, t = 1.601, p > .05); yüze yansıtma (b2 yolu) (B = .043, SE = .043, t = .921, p > .05); misilleme (b3 yolu) (B = -.062, SE = .069, t = -.946, p > .05); serinkanlı dışavurum tarzı (b4 yolu) (B = .050, SE = .054, t = .718, p > .05)] arkadaşlık kalitesi üzerindeki etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre öfkenin sözel dışavurumu arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Öfke dışavurum tarzlarının dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiştir. Anne kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide sözel dışavurum (B = -.002, SE = .001; %95 CI= -.0036, -.0004) kısmi aracı değişken rolü üstlenmektedir ve rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide saldırganca dışavurum tarzının (B = .001, SE = .001; %95 CI = -.0002, .0026), yüze yansıtmanın (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0002, .0010), misillemenin (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0016, .0002) ve serinkanlı dışavurum tarzlarının (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0004, .0017) aracı etkilerinin anlamlı olmadığı, güven aralığı değerlerinin sıfırı içerdiği görülmüştür.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = -.031, SE = .004, t = -7.604, p < .001), sözel dışavurum tarzı modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla sözel dışavurum tarzının anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulü arttıkça, öfke duygusu deneyimlemenin sonrasında sözel dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 12'sini açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .119, $F_{(8,866)}$ = 15.75, p < .05). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Anne Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 3)

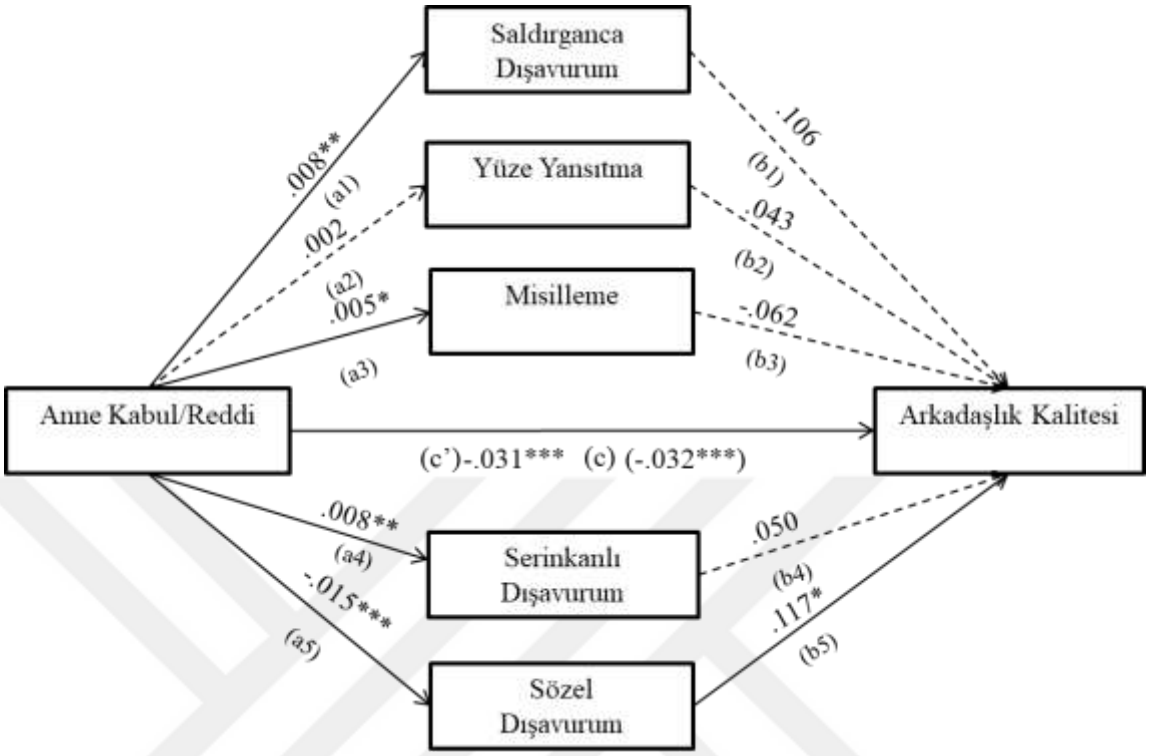

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.1.4. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli (Model 4) için SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.013, SE = .003, t = -4.313, p < .001) anlamlıdır.

Baba kabulünden ben odaklı dışavuruma giden (a1 yolu) (B = -.005, SE = .002, t = -3.072, p < .001) yol anlamlı, öteki odaklı dışavuruma giden yol ise (a2 yolu) (B = -.004 SE = .003, t = -1.471, p > .05) anlamlı değildir. Artan baba kabulü, ben odaklı dışavurum düzeyini artırmaktadır. Ek olarak, ben odaklı dışavurum (b1 yolu) (B = .377, SE = .069, t = 5.437, p < .001) ve öteki odaklı dışavurumun tarzlarının (b2 yolu) (B = .108, SE = .048, t = 2.272, p < .05) arkadaşlık kalitesi

üzerindeki doğrudan etkilerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre, ben odaklı ve öteki odaklı dışavurum arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Mutluluk dışavurumunun dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiştir. Baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide ben odaklı dışavurum (B = -.002, SE = .001; %95 CI = -.0037, -.0007) kısmi aracı değişken rolü üstlenmektedir ve rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öteki odaklı dışavurumun baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide aracı etkisinin anlamlı olmadığı (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0015, .0000); güven aralığı değerinin sıfırı içerdiği görülmektedir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .011, SE = .003, t = 3.650, p < .001), ben odaklı dışavurum tarzı modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla ben odaklı dışavurumun baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulü arttıkça mutluluk duygusu deneyimlemenin sonrasında ben odaklı dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 13'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .126, $F_{(5,871)}$ = 32.43, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8: Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Mutluluk Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 4)

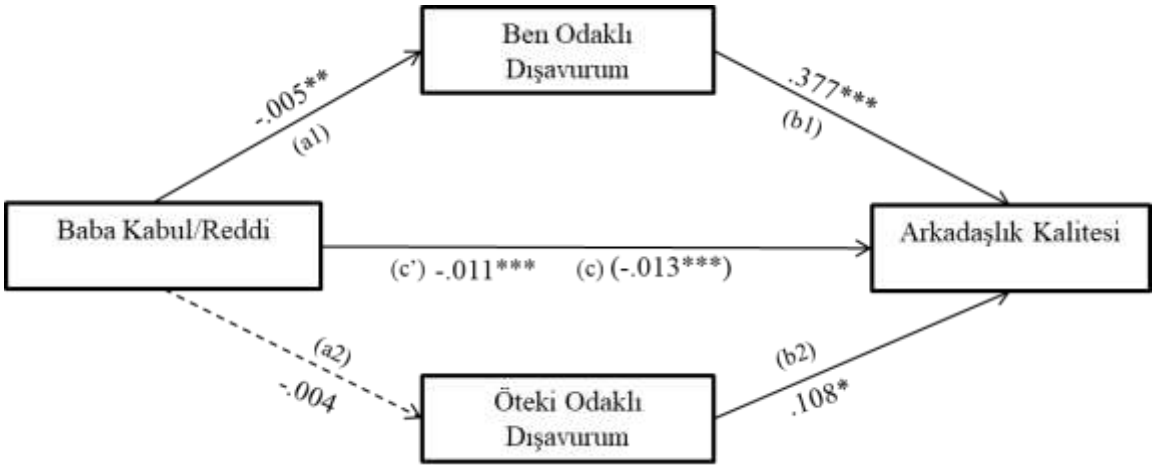

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.1.5. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide üzüntü dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli için (Model 5) SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.013, SE = .003, t = -4.128 p < .001) anlamlıdır.

Baba kabulünden saldırganca dışavurum tarzına (a2 yolu) (B = .004, SE = .002, t = 2.084, p < .05) sözel dışavurum tarzına (a3 yolu) (B = -.007, SE = .002, t = -3.068, p < .001), gizlemeye (a4 yolu) (B = .008, SE = .002, t = 4.077, p < .001) ve ertelemeye (a5 yolu) (B = .006, SE = .002, t = 3.191, p < .01) giden yollar anlamlıdır. Baba kabulünden yüze yansıtma tarzına (a1 yolu) giden yol ise (B = .001 SE = .002, t = .453, p > .05) anlamlı değildir. Dolayısıyla, baba kabulü arttıkça saldırganca dışavurum, gizleme ve erteleme azalmakta, sözel dışavurum ise artmaktadır. Ayrıca, sözel dışavurum tarzının (b3 yolu) (B = .145, SE = .051, t = 2.830, p < .01) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olduğu, diğer üzüntü dışavurum tarzlarının [yüze yansıtma (b1 yolu) (B = .045, SE = .047, t = .955, p > .05); saldırganca dışavurum (b2 yolu) (B = .082, SE = .063, t = 1.292, p > .05); gizleme (b4 yolu) (B = .058, SE = .059, t = .978, p > .05); erteleme (b5 yolu) (B = -.030 SE = .061, t = -489, p > .05)] arkadaşlık kalitesi üzerindeki etkilerinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre üzüntünün sözel dışavurumu arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Üzüntü dışavurum tarzlarının dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide sözel dışavurumun (B = -.002, SE = .001; %95 CI = -.0023, -.0003) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği gözlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Yüze yansıtmanın (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0001, .0006), saldırganca dışavurum tarzının (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0001, .0011), gizlemenin (B = -.001, SE = .001; %95 CI = -.0005, .0016) ve ertelemenin (B = -.001, SE = .000; %95

CI = -.0010, .0006) baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide aracı etkilerinin anlamlı olmadığı, güven aralığı değerlerinin sıfırı içerdiği görülmüştür.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .012, SE = .003, t = 3.960, p < .05), sözel dışavurum tarzı modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla sözel dışavurumun baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulü arttıkça üzüntü duygusu deneyimlemenin sonrasında sözel dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 8'ini açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .075, $F_{(8,866)}$ = 10.69, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9: Baba Kabulü Ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Üzüntü Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 5)

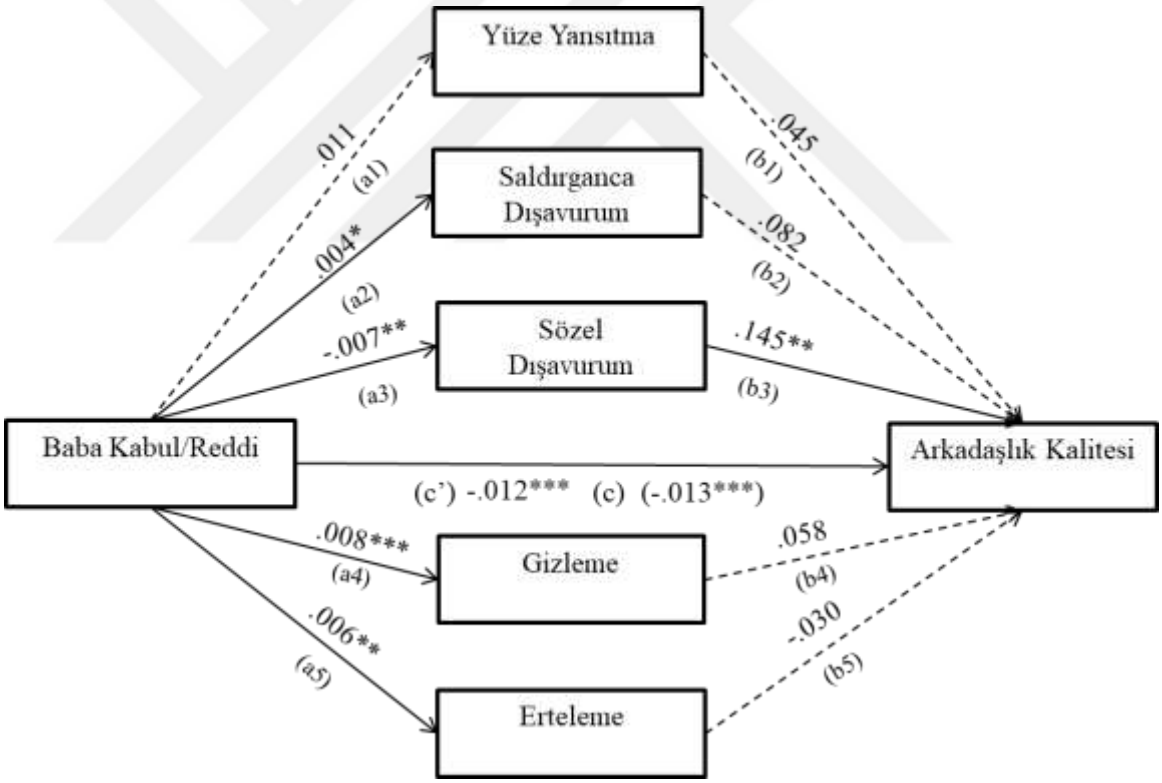

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.1.6. Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolleri

Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide öfke dışavurum tarzlarının aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen paralel çoklu aracılık modeli için (Model 6) SPSS'de Indirect Custom Dialog makrosu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesi üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = -.013, SE = .003, t = -4.128, p < .001) anlamlıdır.

Baba kabulünden saldırganca dışavurum tarzına (a1 yolu) (B = .004, SE = .002, t = 2.308, p < .05), sözel dışavurum tarzına (a5 yolu) (B = -.007, SE = .002, t = -2.999, p < .01) giden yollar anlamlıdır. Baba kabulünden diğer öfke değişkenlerine giden yollar ise [yüze yansıtma (a2 yolu) (B = .003, SE = .003, t = .876, p > .05); misilleme (a3 yolu) (B = .003, SE = .002, t = 5.437, p > .05); serinkanlı dışavurum (a4 yolu) (B = .002, SE = .002, t = 1.580, p > .05)] anlamlı değildir. Buna göre, baba kabulü arttıkça saldırganca dışavurum azalmakta, sözel dışavurum ise artmaktadır. Ek olarak, sözel dışavurum tarzının (b5 yolu) (B = .155, SE = .048, t = 3.236, p < .01) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olduğu, diğer öfke dışavurum tarzlarının arkadaşlık kalitesi üzerindeki etkilerinin [saldırganca dışavurum (b1 yolu) (B = .073, SE = .068, t = 1.076, p > .05); yüze yansıtma (b2 yolu) (B = .044, SE = .046, t = .899, p > .05); misilleme (b3 yolu) (B = -.079, SE = .070, t =-1.180, p > .05); serinkanlı dışavurum (b4 yolu) (B = .015, SE = .055, t = .035, p > .05)] anlamlı olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla öfkenin sözel dışavurumu arttıkça arkadaşlık kalitesi de artmaktadır.

Öfke dışavurumunun dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiştir. Baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide sözel dışavurum tarzı (B = -.001, SE = .001; %95 CI= -.0023, -.0004) kısmi aracı değişken rolü üstlenmektedir ve rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Ancak, saldırganca dışavurum tarzının (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0002, .0012), yüze yansıtmanın (B = .000, SE = .000; %95 CI = -.0001, .0009), misillemenin (B = .000, SE = .000 %95 CI = -.0013, .0001) ve serinkanlı dışavurum tarzının (B = .000, SE =

.000; %95 CI = -.0002, .0006) baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide aracı etkilerinin anlamlı olmadığı, güven aralığı değerlerinin sıfırı içerdiği görülmüştür.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün arkadaşlık kalitesine doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = -.012, SE = .003, t = -3.869, p < .001), sözel dışavurum tarzı modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla sözel dışavurumun baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulü arttıkça öfke duygusu deneyimlemenin sonrasında sözel dışavurum artmakta ve arkadaşlık kalitesi yükselmektedir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 8'ini açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .076, $F_{(8, 866)}$ = 9.96, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10: Baba Kabulü ve Arkadaşlık Kalitesi Arasındaki İlişkide Öfke Dışavurum Tarzlarının Aracı Rollerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 6)

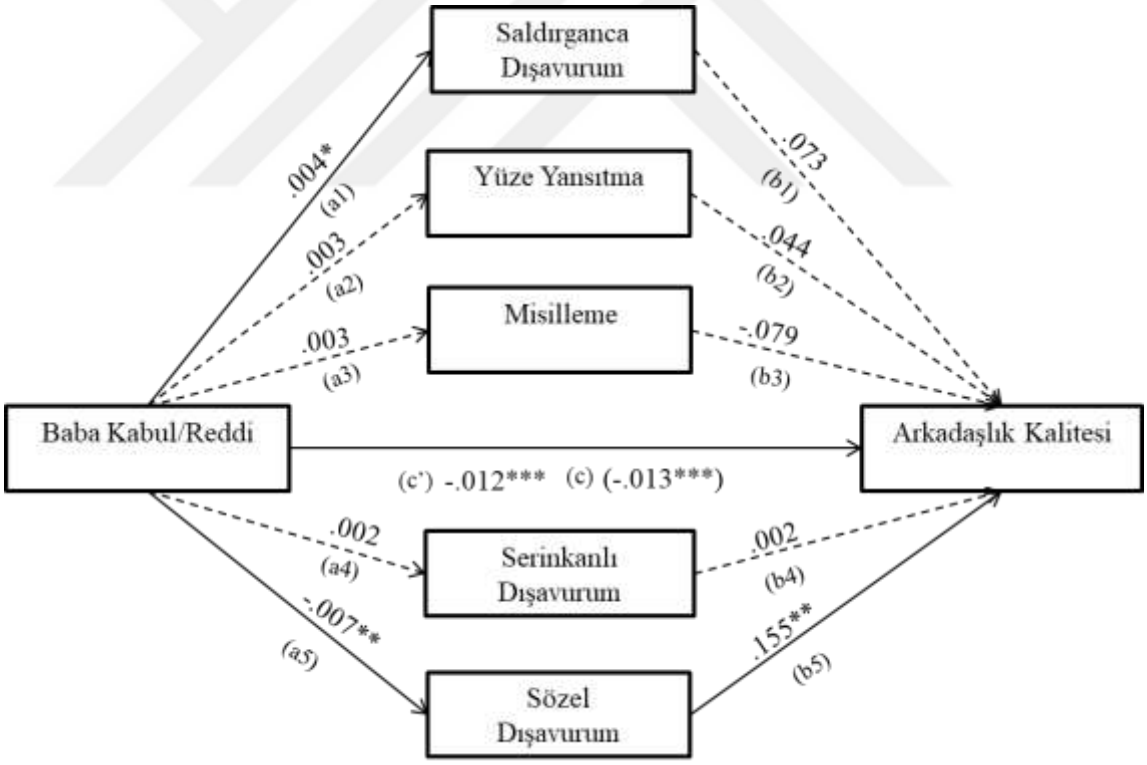

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

Özetle, bootstrap analizi sonuçlarına göre arkadaşlık kalitesi bağımlı değişkeni için aracılık etkisi gösteren duygu dışavurum tarzları ve standardize

olmayan yol katsayıları ile anlamlı kabul edilen güven aralığı değerleri Tablo 5' te gösterilmiştir.

Tablo 5: Arkadaşlık Kalitesine Yönelik Dolaylı Etkilere İlişkin Özet Tablosu

Yordayıcı Değişken		Aracı Değişken	B	SE	%95 CI
Anne Kabulü	Mutluluk	Ben Odaklı Dışavurum	-.004	.001	-.0071, -.0024*
		Öteki Odaklı Dışavurum	-.001	.001	-.0028, -.0002*
	Üzüntü	Yüze Yansıtma	.000	.000	-.0008, .0001
		Saldırganca Dışavurum	.001	.000	.0000, .0020
		Sözel Dışavurum	-.002	.001	-.0036, -.0003*
		Gizleme	.001	.001	-.0003, .0024
		Erteleme	.000	.000	-.0011, .0002
	Öfke	Saldırganca Dışavurum	.001	.001	-.0002, .0026
		Yüze Yansıtma	.000	.000	-.0002, .0010
		Sözel Dışavurum	-.002	.001	-.0036, -.0004*
		Misilleme	.000	.000	-.0016, .0002
		Serinkanlı Dışavurum	.000	.000	-.0004, .0017
Baba Kabulü	Mutluluk	Ben Odaklı Dışavurum	-.002	.001	-.0037, -.0007*
		Öteki Odaklı Dışavurum	-.001	.000	-.0015, .0000
	Üzüntü	Yüze Yansıtma	.000	.000	-.0001, .0006
		Saldırganca Dışavurum	.000	.000	-.0001, .0011
		Sözel Dışavurum	-.002	.001	-.0023, -.0003*
		Gizleme	-.001	.001	-.0005, .0016
		Erteleme	-.001	.000	-.0010, .0006
	Öfke	Saldırganca Dışavurum	.000	.000	-.0002, .0012
		Yüze Yansıtma	.000	.000	-.0001, .0009
		Sözel Dışavurum	-.001	.001	-.0023, -.0004*
		Misilleme	.000	.000	-.0013, .0001
		Serinkanlı Dışavurum	.000	.000	-.0002, .0006

*p < .05

Mutluluk, üzüntü ve öfke duygularına ait paralel çoklu aracılık modellerinden elde edilen bulguların özeti ise Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6: Paralel Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu

Model 1 (Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Anne kabulü mutluluğun ben odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Anne kabulü mutluluğun öteki odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (3) Mutluluğun ben odaklı ve öteki odaklı dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (4) *Anne kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü *vardır.*
Model 2 (Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide üzüntü dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Anne kabulü üzüntünün saldırganca dışavurumunu ve üzüntüyü gizlemeyi negatif yönde yordamaktadır. (2) Anne kabulü üzüntünün sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (3) Anne kabulü üzüntüyü yüze yansıtmayı ve ertelemeyi yordamamaktadır. (4) Üzüntünün sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (5) *Anne kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *üzüntünün saldırganca dışavurumunun*, *üzüntüyü yüze yansıtmanın*, *gizlemenin* ve *ertelemenin* aracı değişken rolleri bulunmamaktadır.

Tablo 6. Paralel Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu (devamı).

Model 3 (Anne kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide öfke dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Anne kabulü öfkenin saldırganca dışavurumunu, serinkanlı dışavurumunu ve misillemeyi negatif yönde yordamaktadır. (2) Anne kabulü öfkenin sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (3) Anne kabulü öfkeyi yüze yansıtmayı yordamamaktadır. (4) Öfkenin sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (5) *Anne kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *öfkenin saldırganca dışavurumunun*, *serinkanlı dışavurumunun*, *öfkeyi yüze yansıtmanın* ve *misillemenin* aracı değişken rolleri bulunmamaktadır.
Model 4 (Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide mutluluk dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü mutluluğun ben odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Baba kabulü mutluluğun öteki odaklı dışavurumunu yordamamaktadır. (3) Mutluluğun ben odaklı ve öteki odaklı dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (4) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun* aracı değişken rolü bulunmamaktadır.

Tablo 6. Paralel Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu (devamı).

Model 5 (Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide üzüntü dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü üzüntünün saldırganca dışavurumunu, üzüntüyü gizlemeyi ve ertelemeyi negatif yönde yordamaktadır. (2) Baba kabulü üzüntünün sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (3) Baba kabulü üzüntüyü yüze yansıtmayı yordamamaktadır. (3) Üzüntünün sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (4) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide üzüntünün *saldırganca dışavurumunun*, *üzüntüyü yüze yansıtmanın*, *gizlemenin* ve *ertelemenin* aracı değişken rolleri bulunmamaktadır.
Model 6 (Baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide öfke dışavurum tarzlarının aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü öfkenin saldırganca dışavurumunu negatif yönde yordamaktadır. (2) Baba kabulü öfkenin sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (3) Baba kabulü öfkenin serinkanlı dışavurumunu, öfkeyi yüze yansıtmayı, misillemeyi yordamamaktadır. (4) Öfkenin sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (5) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Baba kabulü* ve *arkadaşlık kalitesi* arasındaki ilişkide *öfkenin saldırganca dışavurumunun*, *serinkanlı dışavurumunun*, *öfkeyi yüze yansıtmanın* ve *misillemenin* aracı değişken rolleri bulunmamaktadır.

3.2.2. Anne-Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzları ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Paralel çoklu aracılık analizleri sonucunda, anne kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide **mutluluğun** *ben odaklı* ve *öteki odaklı* dışavurumunun, **üzüntünün** *sözel* dışavurumun ve **öfkenin** *sözel* dışavurumunun anlamlı kısmi aracılık etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca **mutluluğun** *ben odaklı* dışavurumu, **üzüntünün** *sözel* dışavurumu ve **öfkenin** *sözel* dışavurumu; baba kabulü ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide anlamlı kısmi aracılık etkileri göstermektedir. İlgili değişkenlere ilişkin çoklu aracılık analizlerine ait bulgular Tablo 5'te özetlenmiştir. Bu nedenle, anne-baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirilecek seri çoklu aracılık analizlerinde sadece anlamlı aracılık etkisi gösteren duygu dışavurum tarzları ve arkadaşlık kalitesi değişkenleri aracı değişkenler olarak ele alınacaktır. *Çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabulü ile yalnızlık arasındak ilişkide duygu dışavurum tarzlarının aracı rolleri;* anne kabulü için üç duyguya dair dört model, baba kabulü için üç duyguya ilişkin üç model, toplam yedi model ile test edilecektir. Gerçekleştirilen analizlere cinsiyet ve yaş, kontrol değişkenleri olarak dahil edilmiştir.

3.2.2.1. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluk duygusunun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 7) için SPSS'de PROCESS makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) ($B = .173$, $SE = .013$, $t = 13.731$, $p < .001$) anlamlıdır.

Anne kabulünden mutluluğun ben odaklı dışavurumuna giden (a1 yolu) ($B = -.014$, $SE = .002$, $t = -6.236$, $p < .001$) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) ($B = -.026$, $SE = .004$, $t = -6.626$, $p < .001$) yollar anlamlıdır. Ek olarak, mutluluğun ben odaklı dışavurumunun (a3 yolu) ($B = .403$, $SE = .059$, $t = 6.873$, $p < .001$) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Mutluluğun ben odaklı

dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.581, SE = .191, t = -3.045, p < .01) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin de (b2 yolu) (B = -.628, SE = .107, t = -5.856, p < .001) anlamlı olduğu görülmüştür.

Mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluğun ben odaklı dışavurumunun (B = .008, SE = .003; 95% CI = .0026, .0151) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Hatırlanan anne kabulü arttıkça mutluluğun ben odaklı dışavurumu artmakta, bu da yalnızlığın azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .016, SE = .004; 95% CI = .0098, .0250) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmadığı görülmüştür. Buna göre, hatırlanan anne kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Ayrıca mutluluğun ben odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde anne kabulünün, yalnızlığı anlamlı olarak negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .003, SE = .001; 95% CI = .0022, .0062). Sonuç olarak, çocukluk dönemine ilişkin hatırlanan anne kabulünün, mutluluğun ben odaklı dışavurumunu artırdığı, mutluluk duygusunun ben odaklı dışavurumunun artmasının da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .145, SE = .013, t = 11.318, p < .001), mutluluğun ben odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 24'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .236, $F_{(3,871)}$ = 37.13, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 11'de gösterilmiştir.

Şekil 11: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 7)

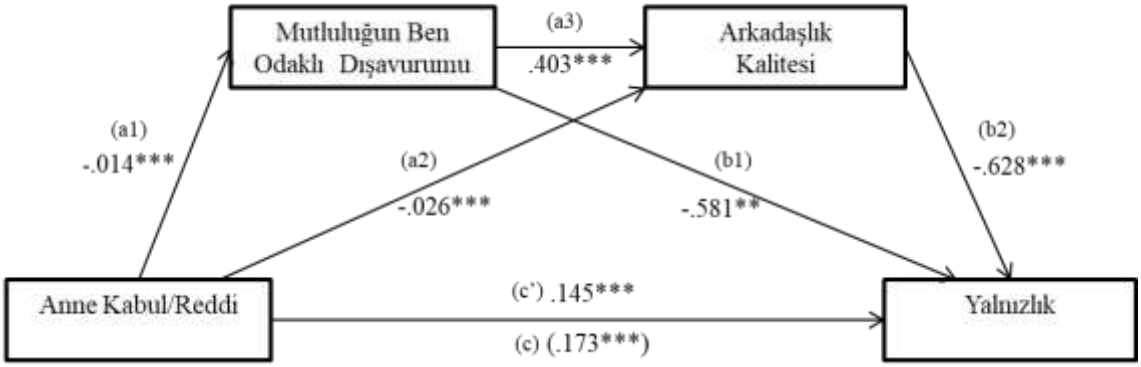

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.2. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluk duygusunun öteki odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 8) için SPSS'de PROCESS makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .173, SE = .013, t = 13.731, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulünden mutluluğun öteki odaklı dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.017, SE = .003, t = -5.280, p < .001) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.028, SE = .004, t = -6.988, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun (a3 yolu) (B = .234, SE = .041, t = 5.667, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.223, SE = .132, t = -1.685, p < .001) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin (b2 yolu) (B = -.669, SE = .107, t = -6.260, p < .001) de anlamlı olduğu görülmüştür.

Mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesi değişkenlerinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun (B =

.004, SE = .002; 95% CI = -.0003, .0091) kısmi aracı değişken rolünün istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, rapor edilen güven aralığında sıfır yer aldığı görülmektedir. Öte yandan, arkadaşlık kalitesi, anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide (B = .019, SE = .004; 95% CI = .0118, .0277) kısmi aracı değişken rolü üstlenmektedir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Buna göre, hatırlanan anne kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Mutluluğun öteki odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde de, anne kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .015, SE = .005; 95% CI = .0079, .0267). Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulünün, mutluluğun öteki odaklı dışavurumunu artırdığı, mutluluk duygusunun öteki odaklı dışavurumunun artmasının da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .148, SE = .013, t = 11.550, p < .001), mutluluğun öteki odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla öteki odaklı dışavurumun ve arkadaşlık kalitesinin anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 18'ini açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .182, $F_{(3,871)}$ = 64.64, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 12: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 8)

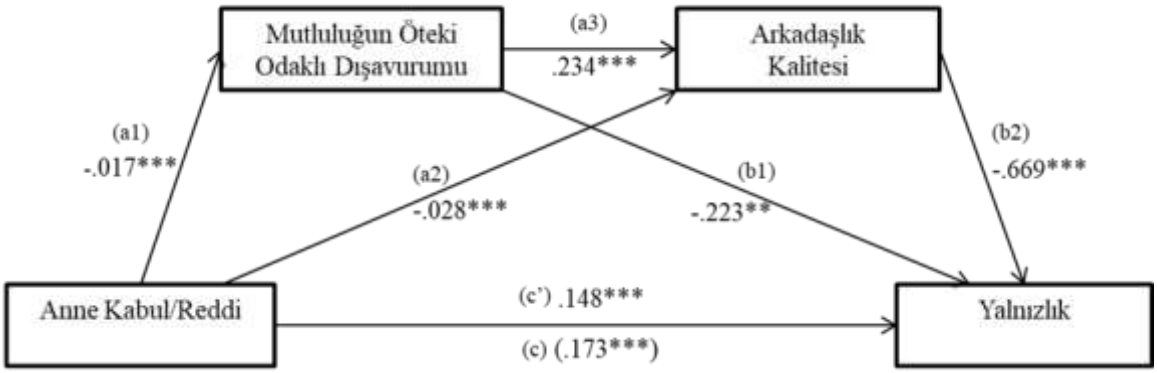

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.3. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide üzüntü duygusunun sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 9) için SPSS'de Process makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .177, SE = .013, t = 13.803, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulünden üzüntünün sözel dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.014, SE = .003, t = -4.808, p < .001) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.031, SE = .004, t = -7.645, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, üzüntünün sözel dışavurumunun (a3 yolu) (B = .105, SE = .046, t = 2.276, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Üzüntünün sözel dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.437, SE = .143, t = -3.061, p < .01) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin (b2 yolu) (B = -.680, SE = .106, t = -6.431, p < .001) de anlamlı olduğu görülmektedir.

Üzüntünün sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi değişkenlerinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide üzüntünün sözel dışavurumun (B = .006, SE = .003; 95% CI = .0022, .0123) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Dolayısıyla hatırlanan anne kabulü arttıkça üzüntünün sözel dışavurumu artmakta, bu da yalnızlık düzeyinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .021, SE = .005; 95% CI = .0136, .0313) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmadığı gözlenmiştir. Buna göre, hatırlanan anne kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta, bu da yalnızlık düzeyinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca üzüntünün sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde, anne kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .001, SE = .001; 95% CI = .0002, .0025). Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulünün

üzüntünün sözel dışavurumunu artırdığı, üzüntü duygusunun sözel dışavurumunun artmasının da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .149, SE = .013, t = 11.383, p < .001), üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 24'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .237, $F_{(6,852)}$ = 44.15, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 13'te gösterilmiştir.

Şekil 13: Anne Kabulü Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 9)

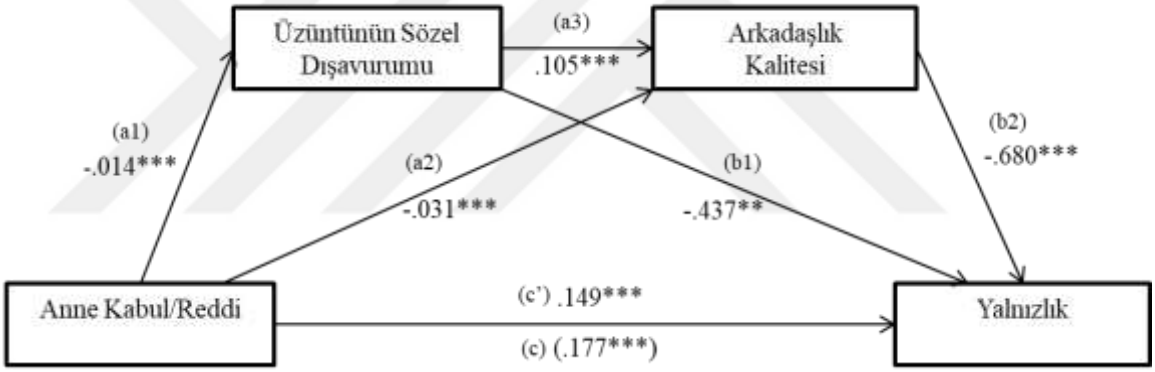

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.4. Anne Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide öfke duygusunun sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 10) için SPSS'de Process makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .177, SE = .013, t = 13.803, p < .001) anlamlıdır.

Anne kabulünden öfkenin sözel dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.015, SE = .003, t = -4.913, p < .001) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.031, SE =

.004, t = -7.602, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, öfkenin sözel dışavurumunun (a3 yolu) (B = .115, SE = .046, t = 2.486, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Öfkenin sözel dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.466, SE = .144, t = -3.244, p < .01) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin (b2 yolu) (B = -.676, SE = .106, t = -6.394, p < .001) de anlamlı olduğu görülmektedir.

Öfkenin sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesi değişkenlerinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide öfkenin sözel dışavurumunun (B = .007, SE = .003; 95% CI = .0025, .0130) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Buna göre, hatırlanan anne kabulü arttıkça öfkenin sözel dışavurumu artmakta, bu da yalnızlığın azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Anne kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .021, SE = .004; 95% CI = .0132, .0309) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmadığı gözlenmiştir. Buna göre, hatırlanan anne kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Ayrıca öfkenin sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde, anne kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .001, SE = .001; 95% CI = .0003, .0025). Sonuç olarak, hatırlanan anne kabulünün öfkenin sözel dışavurumunu artırdığı, öfke duygusunun sözel dışavurumunun artmasının da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, anne kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .148, SE = .013, t = 11.358, p < .001), öfkenin sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla öfkenin sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 24'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .238, $F_{(6,852)}$ = 44.39, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 14'te gösterilmiştir.

Şekil 14: Anne Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 10)

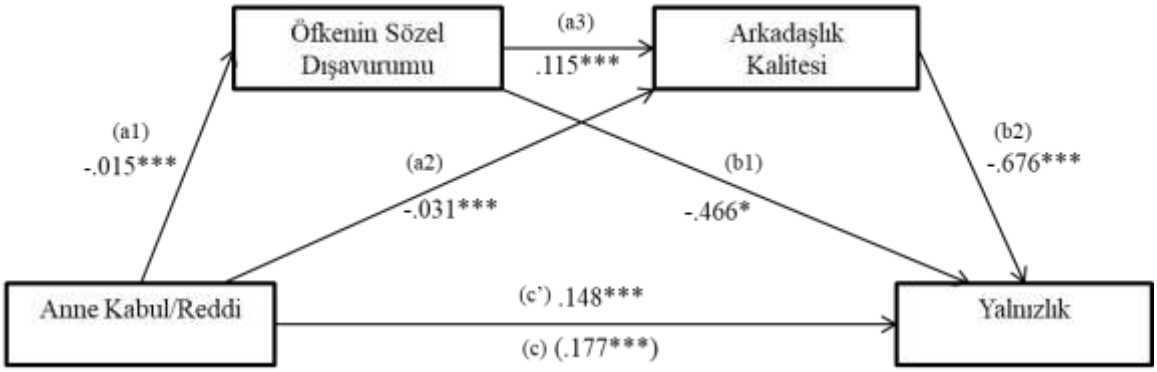

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.5. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluk duygusunun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 11) için SPSS'de Process makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .119, SE = .010, t = 11.991, p < .001) anlamlı bulunmuştur.

Baba kabulünden mutluluğun ben odaklı dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.006, SE = .002, t = -3.236, p < .01) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.010, SE = .003, t = -3.360, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, mutluluğun ben odaklı dışavurumunun (a3 yolu) (B = .470, SE = .060, t = 7.800, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Mutluluğun ben odaklı dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.796, SE = .194, t = -4.107, p < .001) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin de (b2 yolu) (B = -.766, SE = .107, t = -7.191, p < .001) anlamlı olduğu görülmüştür.

Mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide ben odaklı dışavurum tarzının (B = .004, SE = .002; 95% CI = .0016, .0088) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven

aralığında sıfır bulunmamaktadır. Dolayısıyla hatırlanan baba kabulü arttıkça mutluluğun ben odaklı dışavurumu artmakta ve bu da yalnızlık düzeyinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .008, SE = .003; 95% CI = .0030, .0140) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmadığı görülmüştür. Buna göre, hatırlanan baba kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Ayrıca ben odaklı dışavurum ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde, baba kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .002, SE = .001; 95% CI = .0008, .0037). Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulünün mutluluğun ben odaklı dışavurumunu artırdığı, mutluluk duygusunun ben odaklı dışavurumunun artmasının da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre baba kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .105, SE = .010, t = 10.937, p < .001), mutluluğun ben odaklı dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, dolayısıyla ben odaklı dışavurum tarzının ve arkadaşlık kalitesinin, baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 23'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .232, $F_{(6,852)}$ = 42.82, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 15'te gösterilmiştir.

Şekil 15: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 11)

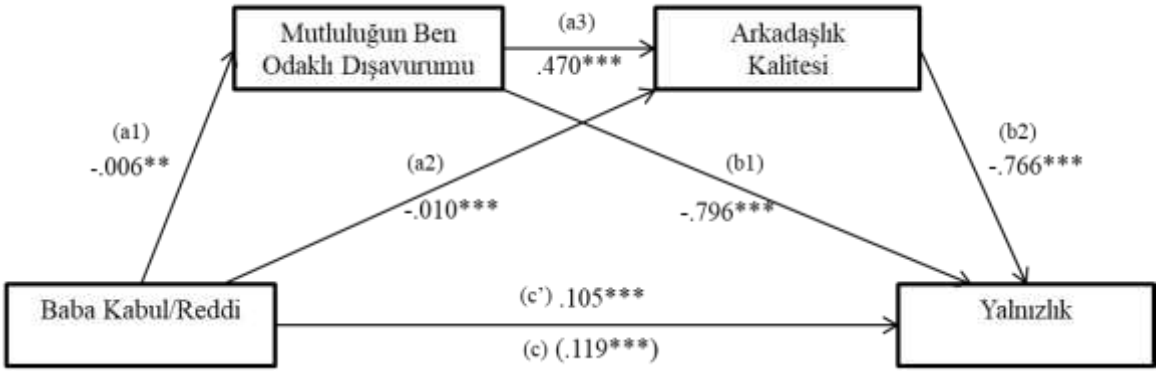

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.6. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 12) için SPSS'de PROCESS makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .119, SE = .010, t = 11.991, p < .001) anlamlı bulunmuştur.

Baba kabulünden üzüntünün sözel dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.006, SE = .002, t = -2.719, p < .01) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.012, SE = .003, t = -3.818, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, üzüntünün sözel dışavurumunun (a3 yolu) (B = .470, SE = .060, t = 7.800, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur. Üzüntünün sözel dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.538, SE = .143, t = -3.777, p < .001) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin (b2 yolu) (B = -.837, SE = .104, t = -8.080, p < .001) de anlamlı olduğu görülmüştür.

Üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide üzüntünün sözel dışavurumunun (B = .003, SE = .002; 95% CI = .0009,

.0072) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Dolayısıyla hatırlanan baba kabulü arttıkça üzüntü sözel dışavurumu artmakta ve bu da yalnızlık düzeyinin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .010, SE = .003; 95% CI = .0048, .0170) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmadığı görülmektedir. Hatırlanan baba kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Ayrıca üzüntünün sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde baba kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .001, SE = .001; 95% CI = .0002, .0019). Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulü arttıkça üzüntünün sözel dışavurumunun arttığı, artan üzüntü sözel dışavurumunun da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı söylenebilir.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = -.105, SE = .010, t = -10.939, p < .001), üzüntünün sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 23'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .229, $F_{(6,852)}$ = 42.27, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 16'da gösterilmiştir.

Şekil 16: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Üzüntünün Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 12)

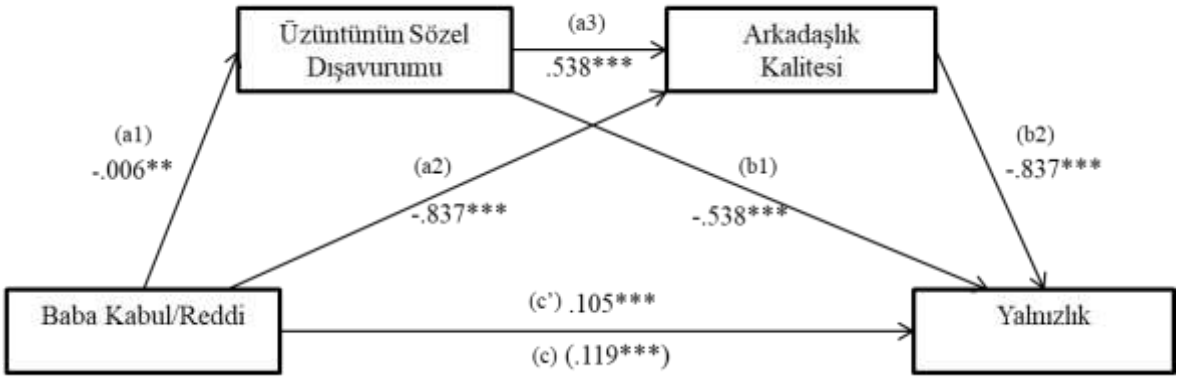

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.2.2.7. Baba Kabulü ile Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkileri

Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide öfke duygusunun sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin aracı etkilerini incelemek amacıyla önerilen seri çoklu aracılık modeli (Model 13) için SPSS'de PROCESS makrosu, Model 6 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün yalnızlık üzerindeki toplam etkisi (c yolu) (B = .119, SE = .010, t = 11.991, p < .001) anlamlı bulunmuştur.

Baba kabulünden öfkenin sözel dışavurumuna giden (a1 yolu) (B = -.006, SE = .002, t = -2.6589, p < .01) ve arkadaşlık kalitesine giden (a2 yolu) (B = -.012, SE = .003, t = -3.808, p < .001) yollar anlamlıdır. Ek olarak, öfkenin sözel dışavurumunun (a3 yolu) (B = .158, SE = .047, t = 3.348, p < .001) arkadaşlık kalitesi üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Öfkenin sözel dışavurumunun yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisi (b1 yolu) (B = -.575, SE = .143, t = -4.012, p < .001) ve arkadaşlık kalitesinin yalnızlık üzerindeki doğrudan etkisinin (b2 yolu) (B = -.831, SE = .104, t = -8.024, p < .001) de anlamlı olduğu görülmektedir.

Öfkenin sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesi değişkenlerinin dolaylı (aracı) etkileri de bootstrap analizi ile test edilmiş ve baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide öfkenin sözel dışavurumunun (B = .004, SE = .002; 95% CI = .0010, .0076) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği görülmüştür, rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Hatırlanan baba kabulü arttıkça öfkenin sözel dışavurumu artmakta, bu da yalnızlığın azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide arkadaşlık kalitesinin de (B = .010, SE = .003; 95% CI = .0045, .0166) kısmi aracı değişken rolü üstlendiği, rapor edilen güven aralığında sıfır yer almadığı bulunmuştur. Buna göre, hatırlanan baba kabulü arttıkça arkadaşlık kalitesi artmakta ve bunun sonucunda yalnızlık azalmaktadır. Ayrıca öfkenin sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi aracı değişkenleri aynı anda modele dahil edildiğinde, baba kabulünün yalnızlığı anlamlı şekilde negatif yönde yordadığı görülmektedir (B = .001, SE = .001; 95% CI = .0002, .0018). Sonuç olarak, hatırlanan baba kabulü arttıkça öfkenin sözel dışavurumu artmakta, öfke duygusunun

sözel dışavurumunun artması da arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltmaktadır.

Ayrıca bootstrap analizi sonuçlarına göre, baba kabulünün yalnızlığa doğrudan etkisinin (c' yolu) (B = .105, SE = .010, t = 10.948, p < .001), öfkenin sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesi modele dahil edildiğinde de anlamlı olduğu, öfkenin sözel dışavurumu ve arkadaşlık kalitesinin baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisi gösterdikleri bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın % 23'ünü açıklamaktadır (Düzenlenmiş R^2 = .231, $F_{(6,852)}$ = 42.66, p < .001). Yol modeline ilişkin standardize olmayan yol katsayıları Şekil 17'de gösterilmiştir.

Şekil 17: Baba Kabulü ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Öfkenin Sözel Dışavurumunun Ve Arkadaşlık Kalitesinin Seri Çoklu Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Olmayan Yol Katsayıları (Model 13)

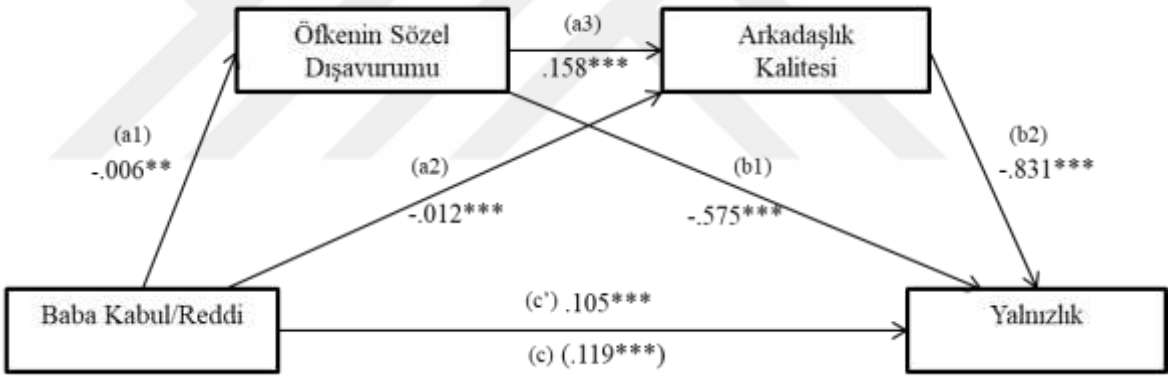

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

Sonuç olarak, bootstrap analizi sonuçları göre yalnızlık bağımlı değişkeni için seri aracılık etkisi gösteren duygu dışavurum tarzları ve arkadaşlık kalitesine yönelik standardize olmayan yol katsayıları ile anlamlı kabul edilen güven aralığı değerleri Tablo 7' de gösterilmiştir.

Tablo 7: Yalnızlığa Yönelik Dolaylı Etkilere İlişkin Özet Tablosu

Yordayıcı Değişken	Aracı Değişken	B	SE	%95 CI
Anne Kabulü	Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumu	-.008	.003	.0026, .0151*
	Arkadaşlık Kalitesi	.016.	.004	.0098, .0250*
	Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumu → Arkadaşlık Kalitesi	.003	.001	.0022, .0062*
	Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumu	.004	.002	-.0003, .0091
	Arkadaşlık Kalitesi	.019	.004	.0118, .0277*
	Mutluluğun Öteki Odaklı Dışavurumu → Arkadaşlık Kalitesi	.015	.005	.0079, .0267*
	Üzüntünün Sözel Dışavurumu	.006	.003	.0022, .0123*
	Arkadaşlık Kalitesi	.021	.005	.0136, .0313*
	Üzüntünün Sözel Dışavurumu →Arkadaşlık Kalitesi	.001	.001	.0002, .0025*
	Öfkenin Sözel Dışavurumu	.007	.003	.0025, .0130*
	Arkadaşlık Kalitesi	.021	.004	.0132, .0309*
	Öfkenin Sözel Dışavurumu →Arkadaşlık Kalitesi	.001	.001	.0003, .0025*
Baba Kabulü	Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumu	.004	.002	.0016, .0088*
	Arkadaşlık Kalitesi	.008	.003	.0030, .0140*
	Mutluluğun Ben Odaklı Dışavurumu → Arkadaşlık Kalitesi	.002	.001	.0008, .0037*
	Üzüntünün Sözel Dışavurumu	.003	.002	.0009, .0072*
	Arkadaşlık Kalitesi	.010	.003	.0048, .0170*
	Üzüntünün Sözel Dışavurumu →Arkadaşlık Kalitesi	.001	.001	.0002, .0019*
	Öfkenin Sözel Dışavurumu	.004	.002	.0010, .0076*
	Arkadaşlık Kalitesi	.010	.003	.0045, .0166*
	Öfkenin Sözel Dışavurumu →Arkadaşlık Kalitesi	.001	.001	.0002, .0018*

*p < .05

Anne kabulü ve baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide duygu dışavurum tarzları ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracılık etkilerini test eden modellerden elde edilen bulguların özeti ise Tablo 8' de yer almaktadır.

Tablo 8: Seri Çoklu Aracılık Modelleri Bulgularına İlişkin Özet Tablosu

(Model 7) Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model	(1) Anne kabulü mutluluğun ben odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Mutluluğun ben odaklı dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.
(Model 8) Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model	(1) Anne kabulü mutluluğun öteki odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Mutluluğun öteki odaklı dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü bulunmamaktadır. (5) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.

Tablo 8: Seri Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu (devamı)

(Model 9) Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model	(1) Anne kabulü üzüntünün sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Üzüntünün sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.
(Model 10) (Anne kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model)	(1) Anne kabulü öfkenin sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Öfkenin sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Anne kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.

Tablo 8: Seri Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu (devamı)

Model 11 (Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü mutluluğun ben odaklı dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Mutluluğun ben odaklı dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *mutluluğun ben odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.
Model 12 (Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü üzüntünün sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Üzüntünün sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *üzüntünün sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.

Tablo 8: Seri Çoklu Aracılık Modelleri Bulguları Özet Tablosu (devamı)

Model 13 (Baba kabulü ve yalnızlık arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* ve *arkadaşlık kalitesinin* seri çoklu aracı rollerine ilişkin model)	(1) Baba kabulü öfkenin sözel dışavurumunu pozitif yönde yordamaktadır. (2) Öfkenin sözel dışavurumu arkadaşlık kalitesini pozitif yönde yordamaktadır. (3) Arkadaşlık kalitesi yalnızlığı negatif yönde yordamaktadır. (4) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun* kısmi aracı değişken rolü vardır. (5) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *arkadaşlık kalitesinin* kısmi aracı değişken rolü vardır. (6) *Baba kabulü* ve *yalnızlık* arasındaki ilişkide *öfkenin sözel dışavurumunun ve arkadaşlık kalitesinin* kısmi seri aracılık etkileri vardır.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide, mutluluk, üzüntü, öfke dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracı rollerinin belirlenmesidir. Bu bölümde öncelikle bu çalışmada elde edilen tanımlayıcı analiz sonuçları, ardından da ana hipotezlere ilişkin bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmıştır. Daha sonra, çalışmanın literatüre katkıları, çalışmaya ilişkin sınırlılıklar ve ileride gerçekleştirilecek çalışmalara dair öneriler aktarılacaktır.

Temel değişkenlerin cinsiyete göre karşılaştırıldığı tanımlayıcı analiz sonuçları, anne kabulü-baba kabulü, mutluluk, üzüntü ve öfke dışavurum tarzları, arkadaşlık kalitesi ve yalnızlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştıklarını göstermiştir. Kadınların hatırladıkları anne ve baba kabulü düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulgusu Rohner ve arkadaşlarının (2018: 13) gerçekleştirdiği çok kültürlü çalışmadaki, kadın ve erkeklerin hatırlanan ebeveyn kabulü düzeylerinin farklılaşmadığı bulgusuyla paralel değildir. Ancak, Kuyumcu ve Rohner'in (2018: 126-132) Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmalarında da, kadınların erkeklere göre daha fazla ebeveyn kabulü hatırladıkları bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde Bangladeş'te de (Sultana ve Khaleque, 2015: 42-52), özellikle kentsel alanlarda, kadınlar daha fazla anne ve baba kabulü belirtmektedirler.

Ebeveyn Kabul-Red Kuramına göre ebeveyn kabulünün cinsiyete göre farklılaşmayıp kültürlerarası bir kavram olduğunun altı çizilmektedir (Rohner, 2004: 830). Öte yandan Türkiye'nin yıllar içerisinde değişmekte olan geleneksel aile yapısı ve dinamikleri ile birlikte, geçmiş yıllarda erkek çocuğuna daha fazla değer verildiği görülürken, zaman içerisinde ebeveynlerin kız çocuklarına giderek artan önem ve değer vermeye başladığı görülmektedir (Sunar, 2002: 222). Kağıtçıbaşı'nın (1992), Ataca ve Sunar'ın (1992) araştırmalarında da özellikle şehirli ailelerde, erkek çocuklarının kızlara göre daha fazla tercih edildiği ve sevildiği belirtilmektedir (aktaran Ataca, 2006: 472). Bunun sebebi de kız çocukların ebeveynlerle ilişkilerinin, yetişkinlik döneminde evlendikten sonra da, erkeklere göre yoğun olarak devam etmesi ve kız evladın sağlayacağı katkı ve desteğin erkeğe atfedilen maddi değere göre modern aile yapısında daha kıymetli hale gelmesi görüşüyle

açıklanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1992; aktaran Ataca, 2006: 472). Bu çalışmada da kadınların erkeklere göre daha fazla kabul hatırlaması, özellikle örneklemin önemli bir kısmının Türkiye'nin batı kültüründen ve şehirli ailelerden geliyor olmalarıyla açıklanabilir.

Ayrıca analiz sonuçları kadın katılımcıların mutluğun ben odaklı ve öteki odaklı dışavurumu, üzüntüyü yüze yansıtma ve üzüntünün sözel dışavurumu ile öfkeyi yüze yansıtma ve öfkenin sözel dışavurum düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Erkeklerin ise üzüntünün saldırganca dışavurumu ile öfkenin saldırganca ve serinkanlı dışavurumunun kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araz ve Erkuş'un (2014: 50-61) çalışmasıyla büyük oranda paralellik gösteren bu çalışma bulguları, duygu dışavurum tarzlarının cinsiyete yönelik rollerle ilişkisinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu farklılaşmaların temelinde, kadınların hem pozitif duyguları hem negatif duyguları daha olumlu ve yapıcı biçimlerde dışavurması, ilgili duygunun dışavurumu sonrası sosyal ilişkilere yönelik sosyal destek gibi kazanımlara göre cinsiyetlerin farklılaşmasının yer aldığı ifade edilmektedir (Stoppard ve Gruchy, 1993: 149).

Arkadaşlık kalitesinin de cinsiyete göre farklılaştığı, kadın katılımcıların arkadaşlık kalitesinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu kadınların arkadaşlık kalitesinin genel olarak daha yüksek olduğunu gösteren bulgularla paralellik göstermektedir (Bagwell, Newcomb ve Bukowski, 1998: 146). Arkadaşlık kalitesine ilişkin cinsiyet farklılıklarının temelinde davranışın biyolojik temellerinin olduğu, kadınların erkeklere göre hem evrimsel açıdan bağlanma ve bakım vermeye ilişkin eğilimlerinin, hem de nöroendokrinal sistemleri bağlamında oksitosin hormonunun yer alıyor olabileceği belirtilmektedir (Taylor, Klein, Lewis, Gruenewald, Gurung ve Updegraff, 2000: 411). Bu durumda arkadaşlık gibi sosyal ilişkiler edinme ve sürdürme konusunda kadınların daha başarılı olabilecekleri ve arkadaşlık kalitesini daha yüksek değerlendirebildikleri düşüncesini desteklemektedir (Fiori ve Denckla, 2015; 144).

Yalnızlığa ait ortalama değerler karşılaştırıldığında erkek katılımcıların kendilerini kadın katılımcılara kıyasla daha yalnız olarak değerlendirdikleri bulunmuştur. Bu çalışma bulgularıyla tutarlı şekilde ergenlik dönemindeki erkeklerin (Uruk ve Demir, 2003: 189) de ileri yaştaki erkeklerin de (Zhou, Wang ve Fang,

2017: 5) kadınlara göre daha yalnız hissettikleri görülmüştür. Yalnızlığa ilişkin elde edilen cinsiyet farkına ilişkin etki büyüklüğü oldukça düşük olmasına rağmen, bu farkın erkeklerin sosyal ilişki kurma ve yalnızlık hissini ifade etme yönelimlerinin kadınlara göre daha düşük olması ile ilgili olabileceği düşünülmüştür.

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre katılımcıların yaşı arttıkça, hatırlanan anne ve baba kabulü düzeyleri azalmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyinin de anne ve baba kabulü ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaş ve eğitim düzeyi arttıkça çocukluğa dair hatırlanan ebeveyn kabulünün azalmasının ailenin sosyoekonomik statüsü ile ilişkili olduğu, kentli ve eğitimli ebeveynlere ilişkin hatırlanan kabulün daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Khan, Qurat-Ul-Ain, Riaz ve Batool, 2014: 370). Çünkü katılımcıların yaşı arttıkça kabulün azalmasının, nesil farkıyla beraber anne ve babalarının da daha düşük eğitim düzeylerine sahip olma ve kırsal bölgelerden gelme olasılığı ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Eğitim düzeyinin de yaşla beraber artıyor oluşu eğitimin kabulle negatif ilişkisinin yaş artışından kaynaklı aile temelli nedenlere dayandığı düşüncesini desteklemektedir.

Katılımcıların yaşı, mutluluğun öteki odaklı dışavurumu ve öfkenin serinkanlı dışavurumu ile pozitif ilişkili, üzüntünün saldırganca dışavurumu, öfkenin saldırganca dışavurumu, öfkeyi yüze yansıtma ve misilleme ile negatif ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu çocuklarda yapılan çalışmada üzüntü ve öfke gibi duyguların yaşla birlikte azalan şekilde dışavurulduğu bulgusuyla aynı doğrultudadır (Knobloch ve Metts, 2013: 12). Yetişkinlerinde üzüntü ve öfke gibi duyguları daha az dışavurması toplumsal kurallar doğrultusunda daha az agresif davranışlar sergileme eğilimi ile açıklanmaktadır (Knobloch ve Metts, 2013: 14). Yaş ile arkadaşlık kalitesi de negatif korelasyona sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların yaşı arttıkça arkadaşlık kalitesi azalmaktadır. Bu durumun yaş arttıkça katılımcıların iş ve aile yaşantısına yönelik süreçlerdeki farklılıklar yeni aile ve iş ilişkilerinin artan talepleri ile arkadaşlık ilişkisinin azalması açıklanabilir. Öte yandan, yaş ve yalnızlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Paralel çoklu aracılık analizleri, anne baba kabulü ile arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkide anlamlı aracılık etkisi göstermese de, anne ya da baba kabulü tarafından yordanan üzüntü ve öfke dışavurum tarzları olduğu bulgusunu

sunmaktadır. Bulgular üzüntü duygusu açısından değerlendirildiğinde hem anne hem baba kabulü arttıkça üzüntünün saldırganca dışavurumu ve üzüntüyü gizleme azalmaktadır. Buna ek olarak baba kabulündeki artış üzüntü dışavurumunun ertelenmesini de azaltmaktadır. Ebeveyn kabulü ve öfke duygusu ele alındığında ise hem anne hem baba kabulündeki artışın öfkenin saldırganca dışavurumunu azalttığı görülmüştür. İlaveten, baba değil ama anne kabulünün artması öfkenin serinkanlı dışavurumunu ve misillemeyi azaltmaktadır.

Söz konusu bulgular, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın Kişilik alt kuramını destekleyici niteliktedir denilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi Kuram, kişinin ebeveynleri tarafından reddedildiği algısının, farklı kişilik özelliklerinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünü ortaya çıkaracağını ve yetişkinlikteki psikolojik uyumu etkileyeceğini ileri sürmektedir (Rohner, 2016: 10). Bu kişilik özelliklerinin bir bölümü duygusal yaşantıya ilişkindir ve yetişkinlikte sergilenen duygu odaklı tepkilerin, çocuklukta ebeveynle olan etkileşimle şekillendiği savunulmaktadır. Rohner'e göre, ebeveynleri tarafından reddedilen kişi, saldırgan veya pasif saldırgan davranışlar sergiler, öfkesini ve saldırganlığını kontrol etmekte zorlanır. Ayrıca duygularını uygun bir tarzla dışavurmakta başarısız olur.

Erken yaştan itibaren çocuğa bakım veren ebeveynlerin yetişkinlik dönemindeki duygu dışavurumunda etken rol oynadıkları Bağlanma literatüründe de vurgulanmıştır (Ör. Turpyn, Chaplin, Cook ve Martelli, 2015: 4). Ebeveyn kabulündeki artışın üzüntü gibi olumsuz bir duygunun gizlenmesi ile negatif ilişkisi, Karreman ve Vingerhoets'ün (2012: 822) güvenli bağlananlarda olumsuz duyguların ifade edilme eğiliminin daha yüksek olduğu bulgusu ile de paralellik göstermektedir. Ek olarak anne kabulü azaldıkça öfkenin serinkanlı dışavurumunun arttığı bulgusu Bağlanma literatüründen araştırmacıların bulgularına (Jones, Brett, Ehrlich, Lejuez ve Cassidy, 2014: 238) paralellik göstermektedir. Jones ve arkadaşlarına göre güvensiz bağlanan kişiler anneden yeterli desteğin alamamaları nedeniyle duygularını daha çok bastırma ve minimize etme eğilimindedirler.

Paralel çoklu aracılık etkilerinde aracı rolü olmaması nedeniyle ebeveyn kabulü ve yalnızlığa aracılık etkileri incelenmese de, tüm değişkenlerin ilişkilerinin yer aldığı Korelasyon analizi sonuçları (Tablo 4), yalnızlığın bazı üzüntü ve öfke dışavurum tarzları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Üzüntü duygusuna ilişkin

dışavurum tarzları incelendiğinde, üzüntünün saldırganca dışavurumunun, üzüntüyü gizlemenin ve üzüntüyü ertelemenin yalnızlıkla pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna göre üzüntü duygusu deneyimlemenin sonrasında üzüntü duygusunu yaşatan kişiye yönelik sözel ve/veya fiziksel şiddet uygulamayı içeren üzüntünün saldırganca dışavurumu arttıkça yalnızlık da artmaktadır. Üzüntünün gizlenip kişinin kendisini üzen kişiye belli etmeme eğilimi arttıkça yalnızlık artmaktadır. Aynı zamanda üzüntünün dışavurumunun başka bir zaman dilimine ertelenmesi arttıkça yalnızlık artmaktadır. Bu çalışmada elde edilen üzüntünün gizlenmesinin ve ertelenmesinin yalnızlıkla olan olumsuz ilişkisine yönelik bulgu, literatürde mevcut olan duyguların genel olarak dışavurulmamasının psikolojik uyumla negatif ilişkisini (John ve Gross, 2004: 1301) destekleyici niteliktedir.

Öfke duygusuna ilişkin dışavurum tarzları incelendiğinde, öfkenin saldırganca dışavurumunun ve serinkanlı dışavurumun yalnızlıkla pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna göre, kişinin kendisini öfkelendiren muhataba yönelik sözel ve/veya fiziksel şiddet uygulaması anlamına gelen öfkenin saldırganca dışavurumu arttıkça yalnızlık da artmaktadır. Ayrıca kişinin öfke duygusu deneyimlemenin sonrasında sakinliğini koruması anlamına gelen öfkenin serinkanlı dışavurumu arttıkça yalnızlık da artırmaktadır. Öfkenin saldırganca ve serinkanlı tarzla dışavurumu yükseldikçe yalnızlığın artması, saldırganca dışavurumun kişilerarası ilişkileri ve sosyal yeterliği olumsuz etkilemesinden (Rivers ve diğerleri, 2007: 398) kaynaklanmaktadır denilebilir.

Araştırmanın temel amacı kapsamında, yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkinin yordanmasında, mutluluk, üzüntü ve öfke duygu dışavurum tarzlarının ve arkadaşlık kalitesinin seri çoklu aracı rollerinin belirlenmesine yönelik hipotezler test edilmiştir. Yedi farklı seri çoklu aracılık modelinin test edilmesi sonucunda, hem anne hem baba kabulü ile yalnızlık arasındaki ilişkide (a) mutluluğun ben odaklı dışavurumunun (b) hem üzüntünün hem de öfkenin sözel dışavurumunun ve (c) arkadaşlık kalitesinin kısmi aracı rolleri anlamlı bulunmuştur. Buna göre hatırlanan ebeveyn kabulü artıkça mutluluğun ben odaklı dışavurumu, üzüntünün ve öfkenin sözel dışavurumu artmakta, söz konusu duygu dışavurumlarındaki artışlar, arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltmaktadır. Ayrıca baba değil ama anne kabulünün yalnızlıkla

ilişkisinde, mutluluğun öteki odaklı dışavurumunun ve arkadaşlık ilişkisinin de kısmi aracılık etkileri vardır. Yani anne kabulü arttıkça, mutluluğun öteki odaklı dışavurumu artmakta, öteki odaklı dışavurumdaki artış arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltmaktadır. Seri çoklu aracılık analizleri basamak basamak ele alındığında, elde edilen bulgularla ilgili aşağıdaki değerlendirmelerde bulunulmuştur:

Mutluluk, üzüntü ve öfke duygularının dışavurumunun aracı rollerine yönelik bulgular detaylı incelendiğinde, hem anne hem de baba kabulü için benzer sonuçlar elde edilmiştir. Duygu dışavurum kapsamında öncelikle mutluluk, ardından üzüntü ve öfke duyguları analize dahil edilmiştir. Mutluluk dışavurumunun aracılık etkileri incelendiğinde hatırlanan anne ve baba kabulü arttıkça, mutluluğun ben odaklı dışavurumunun arttığı bulgusu elde edilmiştir. Yani, anne-baba kabulü arttıkça, kişinin herhangi bir sebeple kendisini mutlu eden bir kişiye, hissettiği mutluluğu sözel ya da sözel olmayan yollarla dışavurumu artmaktadır. Hatırlanan baba kabulü değil ama anne kabulü arttıkça, mutluluğun öteki odaklı dışavurumu da artmaktadır. Yani, anne kabulü arttıkça, kişinin herhangi bir sebeple kendisini mutlu eden bir kişiye, o kişi odaklı olumlu ifadeler kullanması (onu yüceltmesi, onu övmesi ya da sevgi sözcükleri kullanması) artmaktadır.

Her iki bulgu da, anne ve babası tarafından daha az reddedilen ve daha fazla sıcaklık gören kişilerin, kendileri için önemli diğer kişilere karşı mutluluk gibi pozitif duygular hissettikleri ve dışavurdukları bulgusunu (Sun, Wang ve Jiang, 2017: 202) destekleyici niteliktedir. Ayrıca güvenli bağlanan bireylerin olumlu duygularını daha fazla dışavurma eğilimi gösterdikleri bilinmektedir (Guerrero, Farinelli ve McEwan, 2009: 489). Güvenli bağlanan yetişkinlerin diğer kişilerle yakınlık ve etkileşim kurma eğilimi arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişkiye duyguları daha az bastırma eğilimi aracılık etmektedir (Karreman ve Vingerhoets, 2012: 824).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (2004: 835) ebeveyn kabulü yüksek olanların duygularını daha fazla ifade etmesinin altında yatan mekanizmanın, ebeveynlerin sıcaklığı ve kabulü ile, duygusal tepkiler verme konusunda daha az sorun yaşama ve daha iyi psikolojik uyumun olduğunu savunmaktadır. Anne ve babaları tarafından daha fazla sıcaklık görmüş olup, hatırladıkları kabul düzeyleri daha yüksek olanların, benzer davranış örüntüleri gösterme eğilimlerinin olduğu (Rohner, 2016: 8),

dolayısıyla duygularını da benzer biçimde daha yapıcı olarak dışavurdukları söylenebilir. Bir anlamda ebeveynler, aile ortamında sergiledikleri tutum ve davranışlarıyla çocuklarına rol model olmaktadırlar denilebilir.

Duygu dışavurum kapsamında, ikinci olarak, üzüntü duygusuna ilişkin analizler yapılmıştır. Üzüntü dışavurumunun aracılık etkileri analiz edildiğinde, anne-baba kabulü artıkça üzüntü sözel dışavurumunun arttığı bulgusu elde edilmiştir. Yani, anne-baba kabulü arttıkça, kişinin herhangi bir sebeple kendisini üzen bir kişiye, hissettiği üzüntüyü sözel olarak ifade etmesi artmaktadır ki, bu yapıcı bir dışavurum tarzıdır. Bu bulgu, ebeveynleri tarafından duygu dışavurumları önemsenen, kabul gören çocukların üzüntü gibi olumsuz duyguları daha yapıcı ve agresif olmayan biçimde dışavurdukları (Ramsden ve Hubbard, 2002: 662), anneleri ile güvenli ilişki kurmuş, negatif duyguları ebeveynleri tarafından kabul gören çocukların, olumsuz duygularını sözel olarak dışavurup onlar hakkında konuşmaya daha yatkın oldukları (Thompson ve Meyer (2007: 261) bulguları ile paraleldir. Ayrıca ebeveynleri ile güvenli bir bağlanma ilişkisi geliştirmiş olan kişilerin üzüntü duygusu hissettiklerinde, bu durumla daha kolay yüzleşerek daha yapıcı biçimde başa çıktıkları (Feeney, 1995: 156) ve hem kendileri hem de başkaları için olumlu ilişki becerilerini geliştirebildikleri de bilinmektedir (Guerrero ve diğerleri., 2009: 492). Özetle, ebeveyn kabulü ve duygu dışavurum ilişkisinin yetişkinlikte de devam ettiği ve genel olarak ebeveynlerinden kabul görmüş ve sıcaklık hisseden kişilerin üzüntülerini, kendilerine o duyguyu yaşatan kişiye karşı yapıcı bir tarzla ifade ettikleri söylenebilir.

Duygu dışavurum kapsamında, üçüncü olarak, öfke duygusuna ilişkin analizler yapılmıştır. Öfke dışavurumunun aracılık etkileri analiz edildiğinde, anne-baba kabulü arttıkça öfkenin sözel dışavurumunun arttığı bulgusu elde edilmiştir. Yani, anne-baba kabulü arttıkça, kişinin herhangi bir sebeple kendisini öfkelendiren bir kişiye, hissettiği öfkeyi sözel olarak ifade etmesi artmaktadır. Söz konusu ilişki, öfkenin sözel dışavurumunun, saldırganca dışavurum ya da misilleme gibi dışavurum tarzlarına göre daha yapıcı bir tarz olmasıyla açıklanabilir. Conteras ve Kerns'in (2000: 119) gerçekleştirdiği araştırmada, bu çalışma bulgularıyla benzer biçimde, ebeveynlerine güvenli bağlanan çocukların duygu dışavurumlarının genel olarak daha yapıcı nitelikte olduğu bulunmuştur. Kaygılı bağlanan bireylerin, yapıcı

olmayan şekilde öfke dışavurumunda bulundukları ve ilişki doyumlarının düşük olduğu da bilinmektedir (Guerrero ve arkadaşları, 2009: 506). Bir anlamda, ebeveynlerinden kabul algılayanların duygu düzenleme becerilerinin daha gelişmiş olduğu söylenebilir. Anne-baba kabulü arttıkça gerek üzüntünün gerek öfkenin sözel dışavurumunda artış olduğu yönündeki bulgular, ebeveynlerinden kabul görenlerin üzüntü, öfke gibi negatif duygularından kaynaklı duygusal stresle başa çıkma becerilerini geliştirerek bu duygularını daha yapıcı şekilde ifade ettikleri savını (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993: 819; Rohner, 2005: 5) desteklemektedir.

Mutluluğun ben odaklı dışavurumundaki artış, arkadaşlık kalitesini artırmaktadır. Yani, kişi kendisini mutlu eden bir kişiye, mutluluğunu sözel ve sözel olmayan yollarla aktardığında, arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Duyguların dışavurulmaması sosyal ilişkide muhataplarla ilişki kurmayı engelleyerek ilişki kalitesini düşürebilmektedir (Butler ve arkadaşları, 2003: 56). Mutluluk gibi olumlu duyguların dışavurumunun yüksek olduğu kişilerin, sosyal ilişkilere yönelik kaygıları ve kişilerarası problemleri daha düşüktür (Tsai, Sun, Wang ve Lau, 2016: 58).

Mutluluğun ben odaklı dışavurumunun arkadaşlık kalitesi üzerindeki olumlu etkisine yönelik bu bulgu, literatür ile tutarlılık göstermektedir. Duygu dışavurumunun sosyal işlevleri, duygusal bir olayın ardından başlayan duygusal paylaşımı içeren iletişim süreçlerini başlatarak kişilerarası faydalar sunan, duygularını dışavuran bireylerin içsel tatmin ve rahatlama hissettikleri ve sosyal etkileşimler yoluyla sosyal bağlarını güçlendirdikleri süreçleri içermektedir. Dolayısıyla, duygu dışavurumunun sosyal bağları geliştirip, arkadaş gibi ilişki kurulan diğerlerinden alınan destek, yakınlık ve karşılıklı bağlılık duygusunu artırarak yakın ilişkilerin kalitesini artırdığı ifade edilmektedir (Rime, 2007: 307). Duygu dışavurumunun bu gibi iletişimi ve ilişkileri güçlendirici etkileri bu çalışma bulguları ile de desteklenmiştir.

Çocukluğa ilişkin baba kabulü değil ama anne kabulü algılayanlarda, mutluluğun öteki odaklı dışavurumundaki artış, arkadaşlık kalitesini artırmaktadır. Yani anne kabulü arttıkça kişinin herhangi bir sebeple kendisini mutlu eden bir kişiye (muhatap), bu mutluluğu deneyimlemesi sonrasında olumlu ifadeler kullanması arkadaşlık kalitesini artırmaktadır. Ki bu da anlaşılabilir bir durumdur,

çünkü övgü ifadeleri duymak, takdir edilmek, muhataba kendisini iyi hissettirmekte ve bu ifadeleri kullanan kişiye yönelik sevgi duygusunu artırmaktadır (Jones, 1990: 177; Araz, 2005: 54). Bu durum, muhatabın kişiye yönelik başka olumlu davranışları da sergilemesini beraberinde getirmektedir. Böylece ilişki, devamlılık arz edecek şekilde pozitif yönde gelişim sağlamaktadır. Literatürde mutluluğun arkadaşa ya da başka bir muhataba ifade edilip ve onu hedef alarak dışavurulmasının, muhatabın süregelen ilişkiye yönelik olumlu izlenim oluşturmasıyla sonuçlandığı savunulmaktadır (Van Kleef, 2009: 185). Ayrıca, olumlu duyguların dışavurulması, olumsuz duygulara göre daha kolaydır (Webb, Miles, Sheeran, 2012: 781), olumsuz duygular daha az dışavurulmaktadır ve bu duyguların düzenlenmesi daha zordur (Nezlek ve Kuppens, 2008: 573).

Üzüntü duygusunun sözel dışavurumundaki artış, arkadaşlık kalitesini artırmaktadır. Yani, kişi üzüntü duygusunu deneyimlemenin sonrasında, üzüntüsünü sözel olarak dışavurduğunda (kendisine bu duyguyu yaşatan kişiye, hislerini uygun bir tarzla dile getirdiğinde) arkadaşlık kalitesi artmaktadır. Benzer şekilde, öfke duygusunun sözel dışavurumundaki artış da, arkadaşlık kalitesini artırmaktadır. Yani, kişi öfke duygusunu deneyimlemenin sonrasında, öfkesini sözel olarak dışavurduğunda (kendisine bu duyguyu yaşatan kişiye, hislerini uygun bir tarzla dile getirdiğinde) arkadaşlık kalitesi artmaktadır.

Üzüntü ve öfke duygularının sözel dışavurumundaki artışın arkadaşlık kalitesini olumlu yönde etkilemesi, farklı araştırma bulgularını destekleyici niteliktedir. Rivers, Brackett, Katulak ve Salovey (2007: 414) üzüntünün sözel dışavurumunun daha çok sosyal yeterlilik gibi olumlu çıktıları olduğunu, öfkenin sözel dışavurumunun ise kişilerarası çatışma çözümü konusunda destekleyici nitelikte olduğunu belirtmektedir. Araştırmacılar üzüntüyü yapıcı biçimde dışavurmanın sosyal yeterliliğe katkısını yeterli empati ve sosyal desteği elde etme sonucu arkadaşlık ilişkilerine katkısı ile açıklamaktadır. Dolayısıyla, sosyal yeterlilik gibi çıktıları olan olumsuz duyguların yeterli ve etkili biçimde dışavurulması, sağlayacağı destek ve empati kazanımı ile arkadaşlık kalitesi üzerinde olumlu etkiler oluşturuyor olabilir. Graham ve arkadaşlarının (2008: 403) çalışmasında ise olumsuz duygularını daha fazla dışavuranların daha çok sayıda arkadaşı olduğu ve en yakın arkadaşlarıyla daha yakın, samimi ilişkiler kurdukları bulunmuştur. Özetle, duyguları

dışavurmayıp bastırmak, kişilerarası sosyal ilişki kurma işlevselliğini engellemektedir (Chue, Gunthert, Ahrens ve Skalina, 2017: 6) ve olumsuz da olsa duyguların dışavurulması, olumlu sosyal çıktılarla ilişkilidir denilebilir.

Öfke dışavurumunun, sosyal etkileşim kurmayı desteklediği ve yakın ilişkileri kolaylaştırıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir (Bonanno, Papa, Lalande, Westphal ve Coifman, 2004: 482). Öte yandan öfkenin olumsuz ve saldırganca davranış gibi yıkıcı biçimlerde dışavurulmasının örn. romantik ilişki kalitesini azaltan bir etkisinin olduğu da bilinmektedir (Guerrero ve diğerleri, 2009: 506). Bu çalışmada da öfkenin saldırganca ya da misilleme gibi olumsuz ve yıkıcı olarak değerlendirilecek tarzda dışavurumlarının ebeveyn kabul reddi ile yalnızlık arasındaki ilişkide anlamlı aracılık etkileri olmasa da, korelasyon analizi sonuçları öfkenin saldırganca dışavurumunun yalnızlıkla olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak öfke gibi olumsuz bir duygunun, yapıcı olmayan tarzda dışavurumlarının en yakın arkadaşla ilişkiden bağımsız olarak, yalnızlıkla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu da öfkenin saldırganca dışavurumunun farklı ilişkisel sorunlarla bağlantılı olarak yalnızlığı artırdığı düşüncesini desteklemektedir.

Arkadaşlık kalitesini üzüntü ve öfke sözel dışavurumu dışındaki diğer duygu dışavurum tarzlarının yordamaması, homofili (homophily) ile açıklanabilir. Homofili "kişilerin kendilerine değer ve düşünceler bakımından benzeyen diğer bireylerle sosyal ilişki kurma eğilimi" olarak tanımlanmaktadır (Lawrence, 2017: 2). Bu kavramdan hareket edildiğinde, en yakın arkadaşla duygu dışavurum tarzları açısından benzerlik olabileceği (örn. öfkesini saldırganca dışavuran birinin en yakın arkadaşının da öfkesini saldırganca dışavuran biri olabileceği); söz konusu benzerliğin koruyucu bir işlev görerek, arkadaşlık kalitesinde azalmayı engellemiş olabileceği düşünülmüştür. İleride yapılacak çalışmalarda, söz konusu değişkenlerin birbirleriyle ilişkisinin, homofiliye ilişkin ölçümlerin de dahil edileceği yeni bir araştırma deseni ile çalışılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Özellikle öfke ve üzüntü gibi negatif duygular dışavurulurken, benzer şekilde ikisinde de sözel dışavurumun anlamlı aracılık etkisi göstermesinin temelde aynı örüntülerle açıklanabileceği düşünülmektedir. Ebeveynleri tarafından kabul edilen kişilerin duygularını, duygunun olumlu ya da olumsuz değerinden bağımsız olarak,

yapıcı yollarla dışavurmaları, kendilerini değerli hissetmeleri ve olumlu dünya görüşüne sahip olmalarından (Rohner, 2005: 11) kaynaklı olabilir.

Çalışmada arkadaşlık kalitesi yükseldikçe yalnızlığın azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu literatürle paralellik göstermektedir (Nangle ve arkadaşları, 2003: 551; Malikiosi-Loizos ve Anderson, 1999: 170). Yalnızlık ve ebeveyn kabulü arasındaki ilişki ele alındığında bu çalışma bulgularının, Perlman ve Peplau'nun (1984: 19) kendilerini yalnız hissetmeyenlerin aynı zamanda ebeveynlerini daha yakın ve sıcak olarak hatırladıklarını gösteren araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Regan (2011: 43) kabul edilmenin kişideki sosyal aidiyet duygusuyla ilişkili olmasından kaynaklı olarak yalnızlığı daha az hissetmeyle ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Literatürde ebeveynlerle ve arkadaşlarla olan ilişkilerin benzer örüntüler gösterdiği; ebeveynlerle kurulan sıcak ilişkinin, arkadaşlık ilişkilerine olumlu etkileri olduğunu gösteren çalışma bulguları mevcuttur (Hunter ve Youniss, 1982: 810). Abraham ve Kerns (2003: 411) kız çocuklarıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, güvenli bağlanan çocukların arkadaşlık kalitelerinin yüksek olduğunu ve bu ilişkide mutluluk, neşe gibi olumlu duyguların kısmi aracılık etkisi gösterdiğini kanıtlamışlardır.

Üzüntü ve öfke duygusunun sözel dışavurumunun hem doğrudan hem de arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azaltması, dışavurma hipotezinden (venting hypothesis) hareketle şu şekilde açıklanabilir. "Dışavurma hipotezine göre (Nils ve Rimé, 2012: 22), bir duyguyu kelimelerle ifade ederek dışavurmanın (ör, üzüntü durumunda ağlamanın ya da öfkeyi sözlü ifadelerle dışavurmanın rahatlatıcı etkisi gibi) onu özümsemeye katkısı bulunmaktadır". Nils ve Rimé, en yakın arkadaş gibi duygusal yakınlık kurulan kişilerin muhatap olduğu durumda, bu duygularını dışavuranların daha az yalnız olduklarını kanıtlamışlar, ayrıca duyguları dışavurmanın, duygusal iyileşme ve sosyal entegrasyon gibi olumlu sonuçları olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlamda, sözel olarak ifade edilen üzüntü ve öfke duygularının arkadaşlık kalitesini artırarak yalnızlığı azalttığı bulgusu, olumsuz duyguları dışavurmanın sosyal fayda kazandırıcı yönüne kanıt sunmaktadır denilebilir.

Üzüntü ve öfke duygusunun çalışıldığı bağlamda, bulguların çatışma literatürden yararlanarak da yorumlanabileceği düşünülmektedir. Deutsch'a göre (2000: 29) çatışma, günlük yaşamın doğal ve kaçınılmaz bir parçası olup hem yapıcı hem de yıkıcı potansiyele sahiptir. Doğru bir biçimde ele alındığında gelişmek, olgunlaşmak, öğrenmek ve değişmek için bir fırsat olabilmektedir.

Çatışma durumunda verilen tepkileri 3 grupta toplamak mümkündür (Schrumpf, Crawford ve Bodine, 1997: 19-22). Yumuşak tepkiler, sert tepkiler ve ilkeli tepkiler. Yumuşak tepkiler; çatışmadan kaçınma, uyma, kabullenme, geri çekilme vb. tepkileri içermektedir. Sert tepkiler; tehdit, baskı, ceza, saldırganlık ve öfke içermektedir. Hem sert tepkiler hem de yumuşak tepkiler ya taraflardan birinin kazanıp diğerinin kaybetmesiyle ya da her iki tarafın da kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. İlkeli tepkiler ise; kendi istek ve duygularını uygun bir dille ifade etme, kendi davranış ve duygularının sorumluluğunu üstlenme, karşıdakini duygusal ve mantıksal olarak anlamaya çalışma vb. bir dizi süreci içermektedir.

İlkeli tepkiler sergileyenler, kendilerini problem çözmeye çalışan kişiler olarak görmektedirler. Bu kişiler etkili iletişim ve çatışma çözümü becerilerine sahiptirler. Temel ilke, karşıdakini anlamaya çalışmak ve anlaşılmayı beklemektir. Bu çalışmada elde edilen bulguları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan ebeveyn kabulü yüksek olanların üzüntü ya da öfke duygusunu yaşadıkları bağlamlarda, kendilerini bu çatışmayı yaşadıkları kişilere sözel olarak ifade etmelerinin, ilkeli tepkiler kategorisinde yer aldığını söyleyebiliriz.

Hatırlanan ebeveyn kabulü arttıkça, üzüntü ve öfke duygusu deneyimlemenin sonrasında kendini sözel olarak ifade etmek, çatışma literatürünün terminolojisiyle ilkeli tepkiler sergilemek, çatışmanın yapıcı potansiyelini açığa çıkarmaktadır. Bu da sosyal bağlamda en yakın arkadaşla olan ilişkinin niteliğini artırmakta sonrasında ise psikolojik bağlamda, fenomonolojik bir deneyim olarak, kendini daha az yalnız hissetmeyi beraberinde getirmektedir denilebilir.

Bu çalışma kapsamında tüm katılımcılar, arkadaşlık kalitesini en yakın arkadaşlarıyla ilişkileri bazında değerlendirmişlerdir. Ancak tüm katılımcılar en yakın arkadaşlarını beyan etseler de, bu arkadaşlığın yalnızlığı azaltmaya yetmeyebileceği görülmektedir. Bu araştırma kapsamında elde edilen arkadaşlık

kalitesindeki artışın yalnızlığı azalttığı bulgusu, Nicolaisen ve Thorsen'in (2017: 147) özellikle genç yetişkinlerin yakın arkadaşları olsa ve onlarla sıklıkla görüşseler bile bu arkadaşlık ilişkilerinin kalitesine yönelik beklentileri karşılanmadığı takdirde, yani arkadaşlık kalitelerini düşük algıladıklarında, daha yalnız hissettikleri bulgusuyla da tutarlılık göstermektedir. Bu bulgu, yalnızlığın sosyal izolasyondan farklı bir deneyim olarak yakın arkadaşların varlığından ya da onlarla görüşme sıklığı gibi nesnel değerlendirmelerden değil, kişinin sahip olduğu arkadaşlık ilişkisine yönelik beklentilerinin ne kadar karşılandığı ile ilgili öznel bilişsel değerlendirmelerinden kaynaklanmasıyla açıklanabilir (Perlman ve Peplau, 1984: 19). Arkadaşlık kalitesinin yalnızlığı azalttığına ilişkin bulgu, Markovic ve Bowker'ın (2017: 1467) arkadaşlık kalitesinin sosyal kabul ya da arkadaş sayısı gibi kişilerarası ilişkilere yönelik değişkenler içerisinde yalnızlığın en güçlü yordayıcısı olduğu bulgusunu (Vanhalst ve diğerleri, 2014: 112) desteklemektedir.

Yalnızlığın psikolojik iyi olma, yaşam doyumu, psikolojik uyum gibi faktörler üzerinde belirleyici rolü bulunmaktadır. Bu çalışma, yetişkinlikte çocukluğa ilişkin hatırlanan anne-baba kabulünün yalnızlıkla olan ilişkisini bir model kapsamında, duygu dışavurum tarzları ve arkadaşlık kalitesi bağlamında ele alan ilk çalışmadır. Bu nedenle, yalnızlığın söz konusu değişkenlerle çalışılması bu araştırmayı değerli kılmakta ve literatüre katkı sunmaktadır. Çalışma bulgularının, yalnızlığa ilişkin geliştirilebilecek müdahale programlarında önemli bir referans kaynağı teşkil edebileceği ayrıca, daha sağlıklı ebeveyn çocuk etkileşiminin dinamikleriyle ilgili çalışmalara da katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Çalışma bulguları yetişkin bir kişinin deneyimleyebileceği yalnızlığı; arkadaşlık ilişkisi, duyguların dışavurumu ve çocukluk dönemindeki anne-baba etkileşimi ile ilişkilendirerek, yakın ilişkileri, sağlıklı, mutlu ve sürekliliği olan ilişkiler şeklinde inşa etme adına çeşitli pratikler kazandırılabilecektir. Ayrıca alanda çalışan klinisyenler için işlevsel olacağı, yalnızlığa ilişkin geliştirilebilecek müdahale programlarında duygu dışavurumu ve duyguların iletişimsel yönlerini güçlendirecek içeriklere yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu müdahale programlarında, duyguların dışavurumuna yönelik tepkilerin geliştirilmesi aracılığıyla arkadaşlık gibi sosyal ilişkilere ve dolayısıyla yalnızlığa ilişkin olumlu çıktıların elde edilebileceği düşünülmektedir.

Ayrıca elde edilen bulgular, çocuklukta ebeveynle etkileşimin yetişkinlik döneminde kurulan sosyal ilişkilere de yansıdığını göstermektedir. Dolayısıyla, bulgular, yetişkinlik döneminde kurulan yakın ilişkilere yönelik bağların ve bu ilişkilerin kalitesinin anlaşılmasında, kişinin çocukluk döneminde ebeveynlerinden gördüğü kabul ve sıcaklığın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bu bulguların pratikte, çocukluk döneminde geliştirilebilecek koruyucu süreçler ve müdahale programları yoluyla yetişkinlik dönemindeki psikolojik uyum ölçütlerinden yalnızlığı azaltıcı katkılar sunacağı söylenebilir. Bu bağlamda, anne-babalara yönelik ebeveyn kabulüne ilişkin eğitim programlarının düzenlenmesinin, çocuğun psikososyal gelişimi ve yetişkinlikteki psikolojik ve sosyal uyumu açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın literatüre katkısının yanı sıra, sınırlılıkları da vardır. İlk olarak çalışmada kullanılan ölçeklerin özbildirime dayalı olması, ölçeklerin sosyal arzulanırlığa dayalı değerlendirilmiş olma olasılıklarını gündeme getirmektedir.

Çalışmada duygu dışavurum tarzları, birisi sergilediği bir davranışla kişiyi mutlu ettiğinde üzdüğünde ya da öfkelendirdiğinde, bu duyguları deneyimleyen kişinin, o duyguyu yaşatan kişiye yönelik sergilediği davranışlar bağlamında ölçülmüştür. Öte yandan arkadaşlık kalitesi, en yakın arkadaş baz alınarak ölçülmüştür. Bu durumda en yakın arkadaşa yönelik duygu dışavurumuna dair bilgi alınmamıştır. Bu durum bir diğer sınırlılık olarak düşünülebilir. Kişinin duygularını global düzeyde nasıl dışavurduğunu ölçerek, arkadaşına karşı benzer şekilde dışavurduğu varsayılmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda duygu dışavurumunun muhatabı olarak en yakın arkadaşın belirtilmesinin daha bütüncül bir bakış açısı sunabileceği düşünülmektedir.

Arkadaşlık kalitesi ölçümleri alınırken, o arkadaşla paylaşılan değer ve yargılara yönelik homofili ölçümleri alınmamıştır. Bu bağlamda arkadaşlık kalitesini ölçerken aynı zamanda homofiliyi de ölçecek araçların kullanılması, ileriki çalışmalarda arkadaşla benzerlik gibi, arkadaşlık kalitesine etki eden faktörlerin anlaşılmasına ve bu çalışmada anlamlı etkileri gözlenmeyen duygu dışavurum tarzlarının arkadaşlığa etkilerinin daha detaylı incelenmesine olanak sunabilecektir.

Bu çalışma kapsamında yalnızlık tek boyutlu olarak değerlendirilmiştir. İleride gerçekleştirilecek araştırmalarda yalnızlığın aile, sosyal ilişkiler ve romantik

ilişkiler bağlamında ayrı ayrı ölçülerek incelenmesinin daha detaylı bilgiye olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca gerçekleştirilecek boylamsal ve deneysel çalışmalarla değişkenler arası nedensellik ilişkilerin incelenmesi mümkün hale gelebilecektir.

KAYNAKÇA

Abraham, M. M., & Kerns, K. A. (2013). Positive and negative emotions and coping as mediators of mother-child attachment and peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly, 59*(4): 399-425.

Adam, E. K., Chyu, L., Hoyt, L. T., Doane, L. D., Boisjoly, J., Duncan, G. J., Lansdale L. C., & McDade, T. W. (2011). Adverse adolescent relationship histories and young adult health: cumulative effects of loneliness, low parental support, relationship instability, intimate partner violence, and loss. *Journal of Adolescent Health*, *49*(3): 278-286.

Ali, S., Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2015). Pancultural gender differences in the relation between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adult offspring: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *46*(8): 1059-1080.

Andersen, P. A., Guerrero, L. K., & Trost, M. R. (1998). Communication and emotion: Basic concepts and approaches. *Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts*, 3-27.

Araz, A. (2005). *Kişilerarası ilişkilerde benlik sunumu: maskelerimiz mi gerçek yüzümüz mü?*. Varlık Yayınları.

Araz, A., & Erkuş, A. (2014). Duygu dışavurum tarzlarının kavramsallaştırılması ve ölçümü: Bir envanter geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, *29*(74): 50-61.

Arslantaşı, H. & Ergin, F. (2011). Yalnızlık, Depresyon, sosyal Destek ve Etki Eden Faktörler. *Turkish Journal of Geriatrics*, *14*(2): 135-144.

Ataca, B. (2006). Turkey. In *Families across cultures: A 30-nation psychological study*. (Georgas, J., Berry, J. W., Van de Vijver, F. J., Kagitçibasi, Ç., & Poortinga, Y. H. (Eds.). Cambridge University Press.

Bagwell, C. L., Bender, S. E., Andreassi, C. L., Kinoshita, T. L., Montarello, S. A., & Muller, J. G. (2005). Friendship quality and perceived relationship changes predict psychosocial adjustment in early adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships, 22*(2): 235-254.

Bagwell, C. L., Newcomb, A. F., & Bukowski, W. M. (1998). Preadolescent friendship and peer rejection as predictors of adult adjustment. *Child development, 69*(1), 140-153.

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51,* 1173-1182.

Batigün, A. D. (2008). Intihar Olasiligi ve Cinsiyet: Iletisim Becerileri, Yasami Sürdürme Nedenleri, Yalnizlik ve Umutsuzluk Açisindan Bir Inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi, 23*(62): 65-75.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, *117*(3): 497-529.

Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current directions in psychological science*, *11*(1), 7-10.

Bonanno, G. A., Papa, A., Lalande, K., Westphal, M., & Coifman, K. (2004). The importance of being flexible: The ability to both enhance and suppress emotional expression predicts long-term adjustment. *Psychological science*, *15*(7): 482-487.

Burgin, C. J., Brown, L. H., Royal, A., Silvia, P. J., Barrantes-Vidal, N., & Kwapil, T. R. (2012). Being with others and feeling happy: Emotional expressivity in everyday life. *Personality and Individual Differences, 53*(3): 185-190.

Butler, E. A., Egloff, B., Wlhelm, F. H., Smith, N. C., Erickson, E. A., & Gross, J. J. (2003). The social consequences of expressive suppression. *Emotion, 3*(1): 48-67.

Callister, R. R., Geddes, D., & Gibson, D. F. (2017). When Is Anger Helpful or Hurtful? Status and Role Impact on Anger Expression and Outcomes. *Negotiation and Conflict Management Research, 10*(2): 69-87.

Camras, L., Kolmodin, K., & Chen, Y. (2008). Mothers' self-reported emotional expression in Mainland Chinese, Chinese American and European American families. *International Journal of Behavioral Development*, *32*(5): 459-463.

Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., & McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, *17*(4): 598-606.

Chervonsky, E., & Hunt, C. (2017). Suppression and Expression of Emotion in Social and Interpersonal Outcomes: A Meta-Analysis. *Emotion*. Advance online publication. http://dx.doi.org/10.1037/emo0000270

Chue, A. E., Gunthert, K. C., Ahrens, A. H., & Skalina, L. M. (2017). How does social anger expression predict later depression symptoms? It depends on how often one is angry. *Emotion*, *17*(1): 6-10.

Collier, G., & Collier, G. J. (2014). Emotional expression. Psychology Press.

Contreras, J. M., Kerns, K. A., Weimer, B. L., Gentzler, A. L., & Tomich, P. L. (2000). Emotion regulation as a mediator of associations between mother–child attachment and peer relationships in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, *14*(1): 111-124.

Coplan, R. J., & Bowker, J. (2014). All alone: Multiple perspectives on the study of solitude. The handbook of solitude: Psychological perspectives on social isolation, social withdrawal, and the experience of being alone, 3-13.

Çelik, E. (2013). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Yılmazlık Özelliklerinin Duygusal Dışavurum Açısından İncelenmesi/An Investigation of Resilience Characteristics of Senior High School Students Through Emotional Expression. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(2).

Demir, A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Psikoloji Dergisi, 7*(23): 14-18.

Demir, M., Doğan, A., & Procsal, A. D. (2013). I am so happy ‘cause my friend is happy for me: Capitalization, friendship, and happiness among US and Turkish college students. *The Journal of Social Psychology, 153*(2): 250-255.

Demir, M., Orthel-Clark, H., Özdemir, M., & Özdemir, S. B. (2015). Friendship and happiness among young adults. In *Friendship and Happiness* (pp. 117-135). Springer Netherlands.

Demir, M., & Özdemir, M. (2010). Friendship, need satisfaction and happiness. *Journal of Happiness Studies, 11*(2), 243-259.

Demir, M. ve Weitekamp, L.A. (2007). I am So Happy Cause Today I Found My Friend: Friendship and Personality as Predictors of Happiness. *Journal of Happiness Studies,* 8: 181–211.

Deutsch, M. (2006). Cooperation and competition. M. Deutsch ve P. T. Coleman (Eds.), *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice,* Second Edition içinde (23-42). Jossey Bass, San Francisco.

DiTommaso, E., & Spinner, B. (1997). Social and emotional loneliness: A re-examination of Weiss' typology of loneliness. *Personality and Individual Differences, 22*(3): 417-427.

Eisenberg, N., Losoya, S., Fabes, R. A., Guthrie, I. K., Reiser, M., Murphy, B., Shepard, A. S., Poulin, R., & Padgett, S. J. (2001). Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems. *Journal of Family Psychology, 15*(2): 183-205.

Ekman, P. (1992). Facial expressions of emotion: New findings, new questions. *Psychological Science* 1992 3: 34-38.

Ekman, P. (2007). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Macmillan.

Ekman, P., & Cordaro, D. (2011). What is meant by calling emotions basic. *Emotion Review*, *3*(4): 364-370.

English, T., & John, O. P. (2013). Understanding the social effects of emotion regulation: The mediating role of authenticity for individual differences in suppression. *Emotion*, *13*(2): 314-329.

English, T., John, O. P., Srivastava, S., & Gross, J. J. (2012). Emotion regulation and peer-rated social functioning: A 4-year longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, *46*(6), 780-784.

Ernst, J.M. ve Cacioppo, J.T. (1999). Lonely Hearts: Psychological Perspectives on Loneliness. *Applied & Preventive Psychology*, *8 (1):* 1-22.

Erözkan, A. (2009). The predictors of loneliness in adolescents. *Elementary Education Online*, *8*(3): 809-819.

Feeney, J. A. (1995). Adult attachment and emotional control. *Personal Relationships*, *2*(2): 143-159.

Fiori, K. L., & Denckla, C. A. (2015). Friendship and happiness among middle-aged adults. In *Friendship and Happiness* (pp. 137-154). Springer Netherlands.

Fredrickson, B. L. (2004). The broaden-and-build theory of positive emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, *359*(1449), 1367-1377.

Fuller-Iglesias, H. R., Webster, N. J., & Antonucci, T. C. (2013). Adult family relationships in the context of friendship. *Research in human development*, *10*(2): 184-203.

Gaines, S. O., Bledsoe, K. L., Farris, K. R., Henderson, M. C., Kurland, G. J., Lara, J. K., ... & West, A. M. (1998). Communication of emotions in friendships.

Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts, 507-531.

Gallant, M. P., Spitze, G. D., & Prohaska, T. R. (2007). Help or hindrance? How family and friends influence chronic illness self-management among older adults. *Research on Aging*, *29*(5): 375-409.

Graham, S. M., Huang, J. Y., Clark, M. S., & Helgeson, V. S. (2008). The positives of negative emotions: Willingness to express negative emotions promotes relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *34*(3): 394-406.

Gross, J. J., & John, O. P. (1995). Facets of emotional expressivity: Three self-report factors and their correlates. *Personality and individual differences*, *19*(4): 555-568.

Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of personality and social psychology*, *85*(2): 348-362.

Guerrero, L. K., Farinelli, L., & McEwan, B. (2009). Attachment and relational satisfaction: The mediating effect of emotional communication. *Communication Monographs*, *76*(4): 487-514.

Guerrero, L. K., & La Valley, A. G. (2006). Conflict, Emotion. *The Sage handbook of conflict communication: Integrating theory, research, and practice*, 69.

Hartup, W. W., & Stevens, N. (1999). Friendships and adaptation across the life span. *Current directions in psychological science*, *8*(3): 76-79.

Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*, *40*(2): 218-227.

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*, *76*(4): 408-420.

Hayes, A. F. (2013). The Simple Mediation Model. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach edn. New York: Guilford Publications.*

Hood, M., Creed, P. A., & Mills, B. J. (2017). Loneliness and online friendships in emerging adults. *Personality and Individual Differences*, 1-7.

Hunter, F. T., & Youniss, J. (1982). Changes in functions of three relations during adolescence. *Developmental Psychology, 18*(6): 806-811.

Ibrahim, D. M., Rohner, R. P., Smith, R. L., & Flannery, K. M. (2015). Adults' Remembrances of Parental Acceptance–Rejection in Childhood Predict Current Rejection Sensitivity in Adulthood. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *44*(1): 51-62.

Ingoldsby, B. B., Horlacher, G. T., Schvaneveldt, P. L., & Matthews, M. (2005). Emotional expressiveness and marital adjustment in Ecuador. *Marriage & Family Review*, *38*(1): 25-44.

Jones, E. E. (1990). Interpersonal Perception. W. H. Freeman and Company, New York.

Jones, J. D., Brett, B. E., Ehrlich, K. B., Lejuez, C. W., & Cassidy, J. (2014). Maternal attachment style and responses to adolescents' negative emotions: The mediating role of maternal emotion regulation. *Parenting*, *14*(3-4), 235-257.

John, O. P., & Gross, J. J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and life span development. *Journal of personality*, *72*(6), 1301-1334.

Karreman, A., & Vingerhoets, A. J. (2012:824). Attachment and well-being: The mediating role of emotion regulation and resilience. *Personality and Individual differences*, *53*(7): 821-826.

Kavanagh, D. J. (1992). Recent developments in expressed emotion and schizophrenia. *The British Journal of Psychiatry*, *160*(5): 601-620.

Keltner D., Tracy J., Sauter D. A., Cordaro, D. C. & McNeil, G. (2016). Barrett, L. F., Lewis, M., & Haviland-Jones, J. M. (Eds.). *Handbook of Emotions*. Guilford Publications. 467-483.

Kennedy-Moore, E., & Watson, J. C. (2001). How and when does emotional expression help?. *Review of General Psychology*, *5*(3): 187-212.

Khaleque, A. (2015). Parental acceptance and children's psychological adjustment. In *Promoting Psychological Well-Being in Children and Families.* Palgrave Macmillan UK, 226-243.

Khan, E. A., Qurat-Ul-Ain, M., Riaz, M. N., & Batool, N. (2014). Demographic Differences on Parental Acceptance Rejection and Personality among Children with Intellectual Disabilities. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, *4*(7S): 364-372.

Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived Parental Acceptance- Rejection and Psychological Adjustment: A Meta- Analysis of Cross- Cultural and Intracultural Studies. *Journal of Marriage and Family*, *64*(1): 54-64.

Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2012). Transnational Relations Between Perceived Parental Acceptance and Personality Dispositions of Children and Adults A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review*, *16*(2): 103-115.

Knobloch, L. K. & Metts, S. (2013). "Emotion in Relationships," in *The Oxford Handbook of Close Relationships*, eds J. A. Simpson and L. Campbell (New York, NY: Oxford University Press): 281–305.

Kring, A. M., Smith, D. A., & Neale, J. M. (1994). Individual differences in dispositional expressiveness: development and validation of the Emotional Expressivity Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*(5): 934-949.

Krumhuber, E. G., Likowski, K. U., & Weyers, P. (2014). Facial mimicry of spontaneous and deliberate Duchenne and non-Duchenne smiles. *Journal of Nonverbal Behavior*, *38*(1): 1-11.

Kumar, M. V. (2015). Emotional expressivity, loneliness and subjective happiness as predictors of psychological wellbeing among the elderly. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 6(12): 1169-1173.

Kuyumcu, B., & Rohner, R. P. (2018). The relation between remembered parental acceptance in childhood and self- acceptance among young Turkish adults. *International Journal of Psychology*, *53*(2): 126-132.

Lansford, J. E., Yu, T., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2014). Pathways of peer relationships from childhood to young adulthood. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*(2): 111-117.

Lawrence, B. S. (2017). *Homophily: Measures and Meaning* (Doctoral dissertation, Rutgers University).

Lodder, G. M., Scholte, R. H., Goossens, L., & Verhagen, M. (2015). Loneliness in early adolescence: Friendship quantity, friendship quality, and dyadic processes. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 1-12.

Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S., Beers, M., & Petty, R. E. (2005). Emotion regulation abilities and the quality of social interaction. *Emotion,* 5(1): 113-118.

Lopes, P. N., Salovey, P., & Straus, R. (2003). Emotional intelligence, personality, and the perceived quality of social relationships. *Personality and Individual Differences*, *35*(3): 641-658.

Maes, M., Vanhalst, J., Spithoven, A. W., Van den Noortgate, W., & Goossens, L. (2016). Loneliness and attitudes toward aloneness in adolescence: A person-centered approach. *Journal of youth and adolescence*, *45*(3): 547-567.

Malikiosi-Loizos, M., & Anderson, L. R. (1999). Accessible friendships, inclusive friendships, reciprocated friendships as related to social and emotional loneliness in Greece and the USA. *European Psychologist*, *4*(3): 165-178.

Markovic, A., & Bowker, J. C. (2017). Friends also matter: Examining friendship adjustment indices as moderators of anxious-withdrawal and trajectories of change in psychological maladjustment. *Developmental psychology*, *53*(8): 1462-1473.

Mauss, I. B., Shallcross, A. J., Troy, A. S., John, O. P., Ferrer, E., Wilhelm, F. H., & Gross, J. J. (2011). Don't hide your happiness! Positive emotion dissociation, social connectedness, and psychological functioning. *Journal of personality and social psychology*, *100*(4): 738-748.

McKenzie, M. D., & Casselman, R. B. (2017). Perceived Father Rejection and Young Adult Aggression: Examining Mediational Components of Emotional Dysregulation. *Journal of Family Issues*, 38(8): 1089-1108.

Mendelson, M. J., & Aboud, F. E. (1999). Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: McGill Friendship Questionnaires. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, *31*(2): 130-132.

Mendelson, M. J., & Aboud, F. (2012). McGill Friendship Questionnaire-Respondent's affection (MFQ-RA). *Measurement Instrument Database for the Social Science*.

Mikulincer, M., Florian, V., & Weller, A. (1993). Attachment styles, coping strategies, and posttraumatic psychological distress: The impact of the Gulf War in Israel. *Journal of personality and social psychology*, *64*(5): 817-826.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment theory and emotions in close relationships: Exploring the attachment- related dynamics of emotional reactions to relational events. *Personal Relationships*, *12*(2): 149-168.

Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and emotion*, *27*(2): 77-102.

Minzi, M. C. R. (2006). Loneliness and depression in middle and late childhood: The relationship to attachment and parental styles. *The Journal of Genetic Psychology*, 167(2): 189-210.

Moilanen, K. L., & Manuel, M. L. (2017). Parenting, self-regulation and social competence with peers and romantic partners. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *49*, 46-54.

Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A., & Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *32*(4): 546-555.

Nezlek, J. B., & Kuppens, P. (2008). Regulating positive and negative emotions in daily life. *Journal of personality*, *76*(3): 561-580.

Nicolaisen, M., & Thorsen, K. (2017). What are friends for? Friendships and loneliness over the lifespan - From 18 to 79 years. *The International Journal of Aging and Human Development*, *84*(2): 126-158.

Nils, F., & Rimé, B. (2012). Beyond the myth of venting: Social sharing modes determine the benefits of emotional disclosure. *European Journal of Social Psychology*, *42*(6): 672-681.

Ölçer, S., Fiş, N. P., Berkem, M., & Karadağ, B. (2010). Astımlı çocukların benlik saygıları ve annelerinin duygu dışavurum düzeylerinin değerlendirilmesi Özgün Araştırma. *Türk Pediatri Arşivi*, *45*(2) 144-149.

Özen, A., Sümer, N., & Demir, M. (2011). Predicting friendship quality with rejection sensitivity and attachment security. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(2): 163-181.

Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental psychology*, *29*(4), 611-621.

Perlman, D., & Peplau, L. A. (1984). Loneliness research: A survey of empirical findings. In L. A. Peplau & S. Goldston (Eds.), *Preventing the harmful consequences of severe and persistent loneliness* (pp. 13-46). U.S. Government Printing Office, 1984.

Peters, B. J., Overall, N. C., & Jamieson, J. P. (2014). Physiological and cognitive consequences of suppressing and expressing emotion in dyadic interactions. *International Journal of Psychophysiology*, *94*(1): 100-107.

Planalp, S. (1998). Communicating emotion in everyday life: Cues, channels, and processes. *Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts*, 29-48.

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior research methods, instruments, & computers*, *36*(4): 717-731.

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40*, 879-891.

Preacher, K. J., & Kelley, K. (2011). Effect size measures for mediation models: quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychological methods, 16*(2): 93-115.

Procsal, A. D., Demir, M., Doğan, A., Özen, A., & Sümer, N. (2015). Cross-sex friendship and happiness. In *Friendship and Happiness* (pp. 171-185). Springer Netherlands.

Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Lansford, J. E., Malone, P. S., Pastorelli, C., Skinner, A. T., ... & Alampay, L. P. (2015). Perceived mother and father acceptance- rejection predict four unique aspects of child adjustment across nine countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *56*(8): 923-932.

Ramsden, S. R., & Hubbard, J. A. (2002). Family expressiveness and parental emotion coaching: Their role in children's emotion regulation and aggression. *Journal of abnormal child psychology*, *30*(6): 657-667.

Rauer, A. J., & Volling, B. L. (2005). The role of husbands' and wives' emotional expressivity in the marital relationship. *Sex Roles*, *52*(9-10): 577-587.

Regan (2011). *Close relationships*. New York, NY: Routledge.

Reisenzein R., & Weber., H. (2011). *The Cambridge Handbook of Personality Psychology*, Corr, P. J., & Matthews, G. (Eds): Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Rivers, S. E., Brackett, M. A., Katulak, N. A., & Salovey, P. (2007). Regulating anger and sadness: An exploration of discrete emotions in emotion regulation. *Journal of Happiness Studies*, *8*(3): 393-427.

Riviello, M. T., & Esposito, A. (2016). *On the Perception of Dynamic Emotional Expressions: A Cross-cultural Comparison* (6). Springer.

Rohner, R. P. (1994). Patterns of parenting: The warmth dimension in worldwide perspective. *Readings in Psychology and Culture*, 113-120.

Rohner, R. P. (2004). The parental" acceptance-rejection syndrome": universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, *59*(8): 830-840.

Rohner, R. P. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory. *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Storrs: Rohner Research Publications*, 379-397.

Rohner, R. P. (2016). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory): methods, evidence, and implications. Retrieved November 15, 2017 from www.csiar.uconn.edu.

Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, *36*(1): 16-47.

Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2002). Parental acceptance-rejection and life-span development: A universalist perspective. *Online readings in psychology and culture*, *6*(1).

Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2005). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. Rohner Research.

Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2010). Testing central postulates of parental acceptance- rejection theory (PARTheory): A meta- analysis of cross- cultural studies. *Journal of Family Theory & Review*, *2*(1): 73-87.

Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1980). Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse. *Child Abuse & Neglect*, *4*(3): 189-198.

Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes. *Ethnology*, *20*(3): 245-260.

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2008). Parental acceptance-rejection: theory, methods, cross- cultural evidence, and implications. *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Storrs: Rohner Research Publications*, 1-35.

Rohner, R. P., Putnick, D. L., Molaver A. D., ..., Senese V. P. (2018, yayın aşamasında). Remembrances of Parental Rejection in Childhood and Psychological Maladjustment Predict Loneliness in Adulthood: A Cross-Cultural Comparative Study.

Rohner, R. P., Saavedra, J., & Granum, E. O. (1978). Development and validation of the Parental Acceptance Rejection Questionnaire: Test manual. *JSAS Catalogue of Selected Documents in Psychology, 8*, 7-8.

Rubin, M., & Kelly, B. M. (2015). A cross-sectional investigation of parenting style and friendship as mediators of the relation between social class and mental health in a university community. *International Journal for Equity in Health*, *14*(1): 87.

Russell, J. A. (2003). Core affect and the psychological construction of emotion. *Psychological Review*, *110*(1): 145-172.

Rimé, B. (2007). The social sharing of emotion as an interface between individual and collective processes in the construction of emotional climates. *Journal of social issues*, *63*(2), 307-322.

Sarıtaş, D., Grusec, J. E., & Gençöz, T. (2013). Warm and harsh parenting as mediators of the relation between maternal and adolescent emotion regulation. *Journal of Adolescence*, *36*(6): 1093-1101.

Schrumpf, F., Crawford, D. ve Bodine, R. (1997). Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools. Research Press, Champaign III.

Shariff, A. F., & Tracy, J. L. (2011). What are emotion expressions for?. *Current Directions in Psychological Science, 20*(6): 395-399.

Shaver, P., Schwartz, J., Kirson, D., & O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(6): 1061-1086.

Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L., Duriez, B., & Niemiec, C. P. (2008). The intervening role of relational aggression between psychological control and friendship quality. Social Development, 17(3): 661-681.

Spithoven, A. W., Lodder, G. M., Goossens, L., Bijttebier, P., Bastin, M., Verhagen, M., & Scholte, R. H. (2017). Adolescents' Loneliness and Depression Associated with Friendship Experiences and Well-Being: A Person-Centered Approach. Journal of Youth and Adolescence, 46(2): 429-441.

Srivastava, S., Tamir, M., McGonigal, K. M., John, O. P., & Gross, J. J. (2009). The social costs of emotional suppression: a prospective study of the transition to college. *Journal of Personality and Social psychology, 96*(4): 883-897.

Stoppard, J. M., & Gruchy, C. G. (1993). Gender, context, and expression of positive emotion. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *19*, 143-150.

Sunar, D. (2002). Change and continuity in the Turkish middle class family. Liljestrom, R. & Ozdalga, E. (eds.): *Autonomy and dependence in the family.* Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul Transactions, *11*, 217-238.

Sultana, S., & Khaleque, A. (2015). Differential effects of perceived maternal and paternal acceptance on male and female adult offspring's psychological adjustment. *Gender Issues, 33*(1): 42-52.

Sun, Q. W., Wang, C. D., & Jiang, G. R. (2017). Culture-based emotional working models of attachment, Western-based attachment, and psychosocial functioning of Chinese young adults. *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, *6*(4): 195-208.

Taylor, S.E., Klein, L.C., Lewis, B.P., Gruenewald, T.L., Gurung, R.A., & Updegraff, J.A. (2000). Biobehavioral responses to stress in females: Tend-and-befriend, not fight-or-flight. *Psychological Review*, *107*(3): 411-419.

Thompson, R., A., & Meyer S., (2007). Socialization of emotion regulation in the family. In: Gross JJ, editor. *Handbook of Emotion Regulation*. New York: The Guilford Press; 2007. pp. 249–268.

Tsai, W., Sun, M., Wang, S. W., & Lau, A. S. (2016) Implications of emotion expressivity for daily and trait interpersonal and intrapersonal functioning across ethnic groups. *Asian American Journal of Psychology*, *7*(1): 52-63.

Turpyn, C. C., Chaplin, T. M., Cook, E. C., & Martelli, A. M. (2015). A person-centered approach to adolescent emotion regulation: Associations with psychopathology and parenting. *Journal of experimental child psychology*, *136*, 1-16.

Uruk, A. C., & Demir, A. (2003). The role of peers and families in predicting the loneliness level of adolescents. *The Journal of Psychology*, *137*(2): 179-193.

Van Kleef, G. A. (2009). How emotions regulate social life: The emotions as social information (EASI) model. *Current directions in psychological science*, *18*(3): 184-188.

Vanhalst, J., Luyckx, K., & Goossens, L. (2014). Experiencing loneliness in adolescence: A matter of individual characteristics, negative peer experiences, or both?. *Social Development*, 23(1): 100-118.

Varan, A. (2003). EKAR Kuramı Değerlendirme Araçlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmasi. Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Çalışma).

Waldrip, A. M., Malcolm, K. T., & Jensen- Campbell, L. A. (2008). With a little help from your friends: The importance of high- quality friendships on early adolescent adjustment. *Social Development*, *17*(4): 832-852.

Wang, K. T., Yuen, M., & Slaney, R. B. (2009). Perfectionism, depression, loneliness, and life satisfaction a study of high school Students in Hong Kong. *The Counseling Psychologist*, *37*(2): 249-274.

Wearden, A. J., Tarrier, N., Barrowclough, C., Zastowny, T. R., & Rahill, A. A. (2000). A review of expressed emotion research in health care. *Clinical Psychology Review*, *20*(5): 633-666.

Webb, T. L., Miles, E., & Sheeran, P. (2012). Dealing with feeling: a meta-analysis of the effectiveness of strategies derived from the process model of emotion regulation. *Psychological Bulletin*, *138*(4): 775-808

Wei, M., Russell, D. W., & Zakalik, R. A. (2005). Adult attachment, social self-efficacy, self-disclosure, loneliness, and subsequent depression for freshman college students: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, *52*(4): 602-614.

Wenger, G. C., Davies, R., Shahtahmasebi, S., & Scott, A. (1996). Social isolation and loneliness in old age: review and model refinement. *Ageing and Society*, *16*(03): 333-358.

Wilson, R. E., Harris, K., & Vazire, S. (2015). Personality and friendship satisfaction in daily life: Do everyday social interactions account for individual differences in friendship satisfaction?. *European Journal of Personality, 29*(2): 173-186.

Wise, R. A., & King, A. R. (2008). Family environment as a predictor of the quality of college students' friendships. *Journal of Family Issues, 29*(6): 828-848.

Wolf, T. M., Scurria, P. L., & Webster, M. G. (1998). A four-year study of anxiety, depression, loneliness, social support, and perceived mistreatment in medical students. *Journal of Health Psychology*, *3*(1): 125-136.

Zakowski, S. G., Harris, C., Krueger, N., Laubmeier, K. K., Garrett, S., Flanigan, R., & Johnson, P. (2003). Social barriers to emotional expression and their relations to distress in male and female cancer patients. *British Journal of Health Psychology*, *8*(3): 271-286.

Zhang, B., Gao, Q., Fokkema, M., Alterman, V., & Liu, Q. (2015). Adolescent interpersonal relationships, social support and loneliness in high schools: Mediation effect and gender differences. *Social Science Research, 53*, 104-117.

Zhang, F., You, Z., Fan, C., Gao, C., Cohen, R., Hsueh, Y., & Zhou, Z. (2014). Friendship quality, social preference, proximity prestige, and self-perceived social competence: Interactive influences on children's loneliness. *Journal of School Psychology, 52*(5): 511-526.

Zhou, Z., Wang, P., & Fang, Y. (2018). Loneliness and the risk of dementia among older Chinese adults: gender differences. *Aging & mental health*, *22*(4), 519-525.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzni

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Etik Kurulu Kararları

Toplantı Tarihi: 06.12.2016 **Toplantı Sayısı:** 15 **Karar:** 2

Dekan Prof. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ'nün başkanlığında belirtilen üyelerin katılımı ile Çarşamba günü saat 13:00'de toplanan Fakültemiz Etik Kurulu aşağıdaki konuyu görüşerek karara bağladı.

KARAR:

Fakültemiz Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç.Dr.Arzu ARAZ'ın sorumlu araştırmacı olarak yer aldığı ve Emine AKMAN'ın yüksek lisans tezi kapsamında yürütülecek olan "Algılanan Anne-Baba Kabul Reddi ile Arkadaşlık Kalitesi ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolü" başlıklı çalışma önerisi ve ekleri incelendi.

Yapılan görüşmeler sonunda:

Fakültemiz Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç.Dr.Arzu ARAZ'ın sorumlu araştırmacı olarak yer aldığı ve Emine AKMAN'ın yüksek lisans tezi kapsamında yürütülecek olan "Algılanan Anne-Baba Kabul Reddi ile Arkadaşlık Kalitesi ve Yalnızlık Arasındaki İlişkide Duygu Dışavurum Tarzlarının Aracı Rolü" başlıklı çalışma önerisinin Fakültemiz Etik Kurulu'nca etik açıdan uygunluğuna oybirliği ile karar verildi.

Doç.Dr.Nilsen GÖKÇEN
DEKAN YARDIMCISI

Prof.Dr. Levent AYSEVER

(GÖREVLİ)
Yard.Doç.Dr. Özgün KOŞANER

(KATILMADI)
Prof.Dr. Recai TEKOĞLU

Yard.Doç.Dr.Müge IŞIKLAR KOÇAK

Doç.Dr. Gülay DİRİK

Yard.Doç.Dr. Devrim ÇETİN GÜVEN

Doç.Dr. Yeşim BAŞARIR

(KATILMADI)
Yard.Doç.Dr. Gazanfer KAYA

Doç.Dr. Aygün EKİN MERİÇ

Yard.Doç.Dr. Nurcan ŞEN

Yard.Doç.Dr. Urungu AKGÜL

Raportör: Gülay SAYAR

Ek 2: Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Anne Formu Örnek Maddeler

Aşağıda annelerin çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlarla ilgili bazı cümleler var. Her cümleyi dikkatlice okuyun ve okuduğunuz cümlenin, **siz çocukken (özellikle 7-12 yaş döneminde) annenizin** size karşı göstermiş olduğu davranışları ne kadar iyi anlattığını düşünün.

Cevaplarınızı, çocukken annenizden beklediğiniz davranışlara göre değil, **annenizin size gerçekte gösterdiği davranışlara göre verin**. **Lütfen her soruyu cevaplayın**.

ANNEM	Hemen Hemen Her zaman Doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
1. Benim hakkımda güzel şeyler söylerdi.				
4. Beni gerçekten sevmezdi.				
8. Benimle yakından ilgilenirdi.				
10. Arkadaşlarımı eve çağırmam için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapardı				
22. Beni büyük bir başbelası olarak görürdü.				
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldü.				
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarırdı. 38. Bana bir sürü kırıcı şey söylerdi.				
47. Beni kırmak için elinden geleni yapardı				
49. Şayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirirdi.				

*Ölçme aracının tamamını Prof. Dr. Ronald P. Rohner'den (r.rohner@uconn.edu) temin edebilirsiniz.

Ek 3: Yetişkinler için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Baba Formu Örnek Maddeler

Aşağıda babaların çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlarla ilgili bazı cümleler var. Her cümleyi dikkatlice okuyun ve okuduğunuz cümlenin, **siz çocukken (özellikle 7-12 yaş döneminde) babanızın** size karşı göstermiş olduğu davranışları ne kadar iyi anlattığını düşünün.

Cevaplarınızı, çocukken babanızdan beklediğiniz davranışlara göre değil, **babanızın size gerçekte gösterdiği davranışlara göre verin. Lütfen her soruyu cevaplayın.**

BABAM	Hemen Hemen Her zaman Doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranırdı.				
8. Benimle yakından ilgilenirdi.				
9. Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söylerdi.				
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırırdı.				
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlardı.				
27. Bir şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söylerdi.				
32. İstediğim her yere, ona sormadan gitmeme izin verirdi.				
43. Onun sinirine dokunduğumu söylerdi.				
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söylerdi.				

*Ölçme aracının tamamını Prof. Dr. Ronald P. Rohner'den (r.rohner@uconn.edu) temin edebilirsiniz.

Ek 4: Duygu Dışavurum Tarzları Envanteri Örnek Maddeler

Günlük yaşamda karşımızdaki kişilerle çeşitli olaylar yaşarız ve bu olaylar bizde çeşitli duygulara yol açar. Bu duygularımız mutluluktan öfkeye kadar çeşitli biçimlerde olabilir. Bize bu duyguları yaşatan kişilere, çeşitli yollarla bu duygularımızı ifade ederiz. Aşağıda birisi (aranızda kanbağı olsun ya da olmasın) size **farklı duygular yaşattığında (mutluluk, üzüntü, öfke)** o kişiye, o anda verebileceğiniz bazı tepki ifadeleri yer almaktadır. Sizden istenen her ifadeyi dikkatlice okuyarak o davranışı ne sıklıkta yaptığınızı ilgili kutucuğa **(X)** işareti koyarak belirtmenizdir.

Birisi beni MUTLU EDECEK bir şey yaptığında;

	Hiçbir zaman	**Bazen**	**Genellikle**	**Her zaman**
1. Gülerim.				
3. Mutlu olduğumu ifade ederim.				
4. Onu överim.				
7. Onu yüceltmeye çalışırım.				

Birisi beni ÜZECEK bir şey yaptığında;

	Hiçbir zaman	**Bazen**	**Genellikle**	**Her zaman**
1. Yüzümü asarım.				
6. Üzüntümü ifade ederim.				
8. O an susar, sonra konuşurum.				
12. Susarım ama sonra acısını çıkarırım.				
18. Vururum.				

Birisi beni ÖFKELENDİRECEK bir şey yaptığında;

	Hiçbir zaman	**Bazen**	**Genellikle**	**Her zaman**
1. Ben de onu öfkelendirecek şeyler söylerim.				
3. Öfkem yüzüme yansır.				
5. "Daha sonra konuşalım" derim.				
14. Öfleyip pöflerim.				
22. Tepkisiz kalırım.				
20. Şiddete başvururum.				

*Ölçme aracının tamamını Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Arzu Araz'dan (arzuar34@gmail.com) temin edebilirsiniz.

Ek 5: McGill Arkadaşlık Ölçeği-Arkadaş Fonksiyonları Örnek Maddeler

"Arkadaşlar arasında akrabalık ilişkilerinden farklı olarak, herhangi bir kanbağı yoktur ve arkadaşlık genellikle aşk ilişkilerinde yaygın olan sahiplenme ve cinsellik yönlerini içermemektedir." Lütfen bu tanımı göz önünde bulundurarak **sizinle aynı cinsiyetten en iyi/en yakın arkadaşınızı** düşünün ve aşağıdaki boşluğa bu arkadaşınızın adını ya da adının soyadının baş harflerini yazın.

En yakın arkadaşımın adı: _____

Lütfen yukarıda adını belirtmiş olduğunuz en iyi/en yakın arkadaşınızı düşünerek, aşağıdaki her bir durumun arkadaşlığınızda ne sıklıkla yaşandığını 0-8 arasında herhangi bir değeri seçerek ölçek üzerinde işaretleyiniz.

En iyi arkadaşım…	**Hiçbir Zaman**		**Nadiren**		**Bazen**		**Oldukça Sık**		**Her Zaman**
1. İhtiyaç duyduğum zaman bana yardım eder.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
3. Yeni/farklı bir ortamda bana kendimi rahat hissettirir.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
5. Üzgün olduğum zaman bunu fark eder.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
11. Kavga etsek bile o benimle arkadaşlığını devam ettirmek ister.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
15. Bir şeyler canımı sıktığı zaman bunu fark eder.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
18. Kendimi onun yanında özel hissederim.	0	1	2	3	4	5	6	7	8
22. Özel konular hakkında kolayca konuşabileceğim biridir.	0	1	2	3	4	5	6	7	8

*Ölçme aracının tamamını Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aysun Doğan (aysun.dogan@ege.edu.tr) temin edebilirsiniz.

Ek 6: UCLA Yalnızlık Ölçeği Örnek Maddeler

Aşağıda çeşitli duygu ve düşünceleri içeren ifadeler verilmektedir. Sizden istenen her ifadede tanımlanan duygu ve düşünceyi ne sıklıkta hissetiğinizi ve düşündüğünüzü ilgili kutucuğa (X) işareti koyarak belirtmenizdir.

	HİÇ	NADİREN	BAZEN	SIK SIK
1. Kendimi çevremdeki insanlarla uyum içinde hissediyorum.				
3. Başvurabileceğim hiç kimsem yok.				
5. Kendimi bir arkadaş grubunun bir parçası olarak hissediyorum.				
8. İlgilerim ve fikirlerim çevremdekilerce paylaşılmıyor.				
11. Kendimi grubun dışına itilmiş hissediyorum.				
15. İstediğim zaman arkadaş bulabilirim.				
17. Bu derece içime kapanmış olmaktan dolayı mutsuzum.				
18. Çevremde insanlar var ama benimle değiller.				

*Ölçme aracının tamamını Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ayhan Demir'den (aydemir@metu.edu.tr) temin edebilirsiniz.

Ek 7: Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyetiniz:

Kadın ( ) Erkek ( )

Yaşınız :____

Medeni Haliniz:

Evli ( ) Bekar ( ) Diğer ( )_____

Eğitim durumunuz nedir? (En son mezun olduğunuz eğitim basamağını işaretleyiniz)?

İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Yüksek Okul ( )

Üniversite ( ) Yüksek Lisans( ) Doktora ( )

Çalışıyor musunuz?

Evet ( ) Hayır ( )

Eğer çalışıyorsanız mesleğinizi yazınız: _____

Lütfen aşağıdaki soruları yukarıda adını yazdığınız en iyi/en yakın arkadaşınızı düşünerek yanıtlayın. Her soruyu sizin için uygun olan seçeneği daire içine alıp işaretleyerek değerlendiriniz.

1. Bu kişiyle ne zamandan beri tanışıyorsunuz? (lütfen ay veya yıl olarak belirtiniz):_____

2. Kendinizi bu arkadaşınıza ne kadar yakın hissediyorsunuz?

Hiç yakın hissetmiyorum — Çok yakın hissediyorum

1…....2…….3……4…….5…….6…….7…….8…...9…..10

3. Bu kişiyle arkadaşlığınızdan ne kadar memnunsunuz?

Hiç memnun değilim — Çok memnunum

1…....2…….3……4…….5…….6…….7…….8…...9…..10

4. Bu kişiyle arkadaşlığınız idealinizdeki arkadaşlık ilişkisine ne kadar benziyor?

Hiç benzemiyor — Çok benziyor

1…....2…….3……4…….5…….6…….7…….8…...9…..10

5. Genel olarak arkadaşlık ilişkileri sizin için ne kadar önemlidir?

Hiç önemli değil — Çok önemli

1…....2…….3……4…….5…….6…….7…….8…...9…..10

6 .Genel olarak kendinizi ne kadar yalnız hissediyorsunuz?

Hiç yalnız hissetmiyorum — Çok yalnız hissediyorum

1…....2…….3……4…….5…….6…….7…….8…...9…..10

Ek 8: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Değerli katılımcı;

Bu çalışma Doç Dr. Arzu Araz'ın danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın temel amacı çocukluk döneminde anne-baba ile yaşanan etkileşimin arkadaşlık kalitesi ve yalnızlıkla olan ilişkisinin incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda, bazı ölçme araçları aracılığıyla sizden bazı değerlendirmeler yapmanız istenmektedir. Her ölçme aracının nasıl cevaplanacağı konusunda, ilgili bölümün başında bilgi verilmiştir. Tüm soruların cevaplanması yaklaşık 25-30 dakika sürmekte olup, herhangi bir süre kısıtlaması bulunmamaktadır.

Bu araştırmaya katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır. Genel olarak, size kişisel bir rahatsızlık yaşatabilecek sorulara yer verilmemiştir. Ancak katılım sırasında herhangi bir sebeple kendinizi rahatsız hissederseniz araştırmadan ayrılabilirsiniz. Eğer isterseniz, sizden elde edilen tüm bilgiler imha edilecektir. Bu araştırma esnasında elde edilen kişisel bilgiler gizli kalacak, verdiğiniz bilgiler tamamen araştırma amacıyla kullanılacaktır. Toplanan veriler toplu olarak değerlendirilecek, kişiye özel analiz ya da bireysel bir inceleme yapılmayacaktır. Araştırma hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacı ile iletişime geçebilirsiniz. Araştırmacının iletişim bilgileri aşağıda verilmiştir:

Arş.Gör. Emine Akman
Celal Bayar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
e-posta: emine.akman@cbu.edu.tr

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Toplanılan verilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih: _____ **İmza: _____**